

ग्रन्थनाम

	मूल्यम् ।	ख०	आ०
५७ आचारभूषणम्—हिरण्यकेश्याह्निकमोकोपाह्वयम्बककृतम् ।	४	४	६
५८ आचारेन्दुः—पाटेइत्युपाह्वयम्बकविरचितः ।	...	४	०
५९ श्राद्धमञ्जरी—केळकरोपाह्ववापूभट्टविरचिता ।	...	२	०
६० यतिधर्मसंग्रहः—विश्वेश्वरसरस्वतीकृतः ।	...	१	१२
६१ गौतमप्रणीतधर्मसूत्रम्—हरदत्तकृतटीकासमेतम् ।	...	२	८
६२ ईशकेनकठप्रश्नमुण्डमाण्डूक्यानन्दवल्लीभृगूपनिषदः—सटीकाः २	...	२	८
६३ छान्दोग्योपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	१२	४
६४ बृहदारण्यकोपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	४	४
६५ शाङ्खायनब्राह्मणम्—कण्वेदान्तर्गतवाष्कलदाख्यम् ।	१	४	४
६६ काव्यप्रकाशः—उद्योतयुतमदीपसहितः ।	...	६	४
६७ ब्रह्मसूत्राणि—दीपिकासमेतानि ।	...	४	८
६८ बृहद्ब्रह्मसंहिता—नारदपञ्चरात्रान्तर्गता ।	...	१	१२
६९ ज्ञानाणवतन्त्रम्—ईश्वरभोक्तम् । तन्त्रशास्त्रग्रन्थः ।	...	१	४
७० स्मृत्यर्थसारः—श्रीधराचार्यविरचितः ।	...	१	१०
७१ बृहद्योगतरङ्गिणी—विमलमठविरचिता भागद्वयोपेता ।	१०	१२	४
७२ परिभाषेन्दुशेखरः—वैद्यनाथकृतगदाख्यटीकायुतः ।	...	२	६
७३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः—श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता ।	...	१	८
७४ द्राष्टावर्णनगृह्यसूत्रवृत्तिः—रुद्रस्कन्दमणीता ।	...	१	०
७५ ब्रह्मसूत्रभाष्यार्थरत्नमाला—सुबल्लण्यविरचिता ।	...	४	४
७६ ईशकेनकठोपनिषदः—दिगम्बरानुवरकृतव्याख्यासमेताः ।	१	०	४
७७ वेदान्तसूत्रमुक्तावलिः—ब्रह्मानन्दसरस्वतीविरचितः ।	...	२	६
७८ त्रिस्थलीसेतुः—नारायणमठविरचितः ।	...	३	१२
७९ छान्दोग्योपनिषत्—मिताक्षराव्याख्यासमेता ।	...	२	०
८० वाक्यवृत्तिः—श्रीमच्छंकराचार्यकृता सटीका ।	...	०	८
८१ आश्वलायनश्रौतसूत्रम्—नारायणमठवृत्तिसमेतम् ।	...	४	११
८२ ब्रह्मसूत्रवृत्तिः—हरिदीक्षितविरचिता ।	...	२	७
८३ संक्षेपशारीरकम्—व्याख्यासहितं भागद्वयोपेतम् ।	...	१	१
८४ अद्वैतामोदः—म. म. अम्बकरोपाह्ववापुदेवशास्त्रिमणीतः ।	२	०	४
८५ ज्योतिर्निबन्धः—सूक्ष्महाठश्रीशिवराजविरचितः ।	...	३	१५

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलि:

ग्रन्थाङ्कः ७३

श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता धारेइत्युपनामकं शंकर-
सूरिविरचिता च

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

वे० शा० रा० वैद्यइत्युपनामकरङ्गनाथशास्त्रिभिः
संशोविता ।

सा च

पी. ए. इत्युपपदधारिभिः

विनायक गणेश आपटे

इत्येतैः

पुण्याख्यपत्तने

श्रीमन् 'महादेव चिमणाजी आपटे' इत्यभिधेय-

महाभागप्रतिष्ठापिते

आनन्दाश्रममुद्रणालये

(आयसाक्षरैर्मुद्रयित्वा

प्रकाशितम् ।

द्वितीयेयमद्वकनावृत्तिः ।

शालिवाहनशकाब्दाः १८५९ ।

ख्रिस्ताब्दाः १९३७ ।

(अस्याः सर्वेधिकारा राजशासनानुसारेण स्वायत्तीकृताः) ।

मूल्यं सार्धरूपकः (१०८) ।

आदर्शपुस्तकोद्योपत्रिका ।

अनयोर्गायत्रीपुरश्चरणपद्धत्योः पुस्तके यैः परहितैकपरतया श्रद्धया तेषां
नामादि श्रद्धयते—

१ शंकराचार्यविरचिता गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः, रा० रा० हरि
दास जी कंठिलकर इत्येतयाम् । अस्या लेखनकालः शकः १७५६
जयनामसंवत्सरः ।

१ घाते इत्युपनामकशंकरसुरिविरचिता गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिरा-
नन्दाश्रमस्था । अस्या लेखनकालः शकः १७०१ विकारिनामसं-
वत्सरः ।

समाप्तमा-श्रम-कं लेखपत्रिक ।

श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

सवितारं मणम्याऽऽर्द्रो सावित्रीं श्रीगुरुं मुनीन् ।
बिभ्वाभिन्नं वसिष्ठं च गायत्रीपद्धतिं ब्रुवे ॥ १ ॥

अथ गुरुध्यानम् ।

तत्र श्रीमान्सावित्रीमन्त्रोपासकः प्रातःसंध्यापूर्वकदण्डव्यात्मके रात्रेस्तुरी-
ययामात्मके वा ब्राह्ममुहूर्ते शय्यायाः समुत्थाय रात्रिवासस्त्यक्त्वाऽ-
श्ववाससी परिधाय तात्कालिकमावश्यकं कृत्वा शुचिराचान्तः शुभासनमा-
स्याय स्वशिरसि सहस्रारकमलकर्णिकायां योगपीठोपरि निजगुरुं ध्यायेत् ।
तद्यथा—

ब्रह्मरन्ध्रे सिधे पद्मे सहस्रदलशोभिते ।

श्रीगुरुं परमात्मानं व्याख्यामुद्राळसत्करम् ॥ १ ॥

दिनेत्रं द्विभुजं स्मेरं कर्पूरशकलोज्ज्वलम् ।

पद्मासनं सदा प्रातर्ध्यायेदाखिलसिद्धिदम् ॥ २ ॥

इति ध्यात्वा मानसैकपचारैः पूजयित्वा—

अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ।

चक्षुःशमीलिनं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ३ ॥

नमोऽस्तु गुरवे तस्मै गायत्रीरूपिणे सदा ।

यस्य वागमृतं हन्ति त्रिषं संसारसंज्ञकम् ॥ ४ ॥

इत्यनेन मणमेत् । ततस्तत्चरणारविन्दानिस्पर्शमकरन्दधाराभिरात्मदेहम-
भिषिक्तं भाषयेत् । ततस्तत्रैव श्रीगुरो ह्रमस्त्रेति विसर्जयेदिति गुरुध्या-
नम् ।

अथ प्राणायामविधिः ।

ततो मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कुर्यात् । तद्यथा—स प्राणायामः पूरककु-
म्भकरेचकाङ्गत्रयात्मकस्तथाचोक्तम्—

अङ्गत्रयात्मकः [मोक्षः] पूररेचककुम्भकैः ॥ इति ।

तत्स्वरूपमाह विश्वामित्रसंहितायाम्—

कनिष्ठानामिकाद्गुष्ठैर्धन्वासापुटधारणम् ।

प्राणायामः स विज्ञेयस्त्वर्जनीमध्यमे विना ॥ १ ॥

दक्षिणे रेचकं कुर्याद्वायेनाऽऽपूरितोदरः ।

कुम्भकेन त्रिरावृत्त्वा प्राणायामस्य क्लृप्तम् ॥ २ ॥

दशमणवसंयुक्तां गायत्रीं शिरसा सह ।

त्रिः पठेदायुतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ३ ॥

उच्चारयंस्तु मणवं श्वासेनैकेन मन्त्रवित् ।

उदरं पूरयित्वा तु वायुना रदमास्वितः (१) ॥ ४ ॥

प्राणायामो भवत्येवं पूरको देहपूरकः ।

पिबाथ सर्वगात्राणि श्वासोच्छ्वासाविवर्जितः ॥ ५ ॥

संपूर्णकुम्भवत्तिष्ठेत्प्राणायामः स कुम्भकः ।

सुश्चेद्वायुं तथैकेन श्वासेनानेन मन्त्रवित् ॥ ६ ॥

निःश्वासयोगयुक्तं च वायुं बाह्येन रेचयेत् ।

रेचकस्त्वेव संशोक्तः प्राणायामो न संशयः ॥ ७ ॥ इति ।

सं च मूलेन तदशक्तौ मणवेन कार्यः ।

प्राणायामत्रयं कुर्यान्मूलेन मणवेन वा ।

इति तन्मैवोक्तत्वात् । तत्क्रममाह वसिष्ठसंहितायाम्—

आसने सम्यगासीनो बाधेनाऽऽपूर्य चोदरम् ।

कुम्भकेन त्रिरावृत्त्वा दक्षिणेन तु रेचयेत् ॥

तद्यथा विहितपद्मासनः स्वस्तिकासनो वा मूलाधारार्पितचित्तवृत्तिः
सावित्रीं मणवं वा समुच्चारयन्निदया वामनाड्या श्वनेः श्वनेर्वायुमापूर्वं
मूलाधारं मणवाङ्गुष्ठकनिष्ठिकाभिर्नासापुटे विधृत्य क्लृप्तमणवसंयुक्तां गायत्रीं
दशवारं मणवं वा जप्यं वायुं स्तम्भयित्वा पिङ्गळया दक्षिणनाड्या श्वनेः
श्वनेस्तं वायुं रेचयेदित्येका प्राणायामः । पुनस्तथैव पिङ्गळया वायुं
श्वनेः श्वनेः समाकृष्य तथैव कुम्भयित्वा तथैवेदया रेचयेदित्यन्यः । एवं
त्रैपरीत्येन—

येनैव संत्यजेच्चैनं पूरयेद्धारयेच्चतः ।

रेचयेथ ततोऽन्येन श्वनैरेवं पुनः पुनः ॥ १ ॥

इति योगयुक्ताश्वासेन श्रीन्प्राणायामान्विधाप्य शरीरं निर्बलं मारयेत् ।
इत्येवं सर्वत्र कर्मादी कर्मान्ते च । तथा चोक्तम्—

ततः शास्त्रोक्तमार्गेण प्राणायामं समाचरेत् ।

त्रिषद्द्वादशवारं वा पुरतः परतो जपात् ॥ १ ॥ इति ।

तथा —

शुचिः प्राणायामान्मणवसहितान्बोद्धुं वञ्ची

प्रभाते सायं च पतिदिवसमेवं वितनुते ।

द्विजो यस्तं श्रूणमहरणकुद[म्भो]भिकलितं

पुनन्त्येते मासादिह दुरिततूलीयदहना ॥ १ ॥

त्रायन्त्यमी षडभिरपीह मासैर्जन्मान्तरोषार्जितपापपुञ्जान् ।

संबन्धराद्ब्रह्मपदं तदेकं प्रकाशयन्त्येव यदस्त्युदारुणम् ॥ २ ॥

इति त्रिधामित्रसंहितायाम् । मणवमात्रा तु तन्मन्त्रोच्चारणोपलक्षितः काल-
विशेषः ।

जानुं प्रदक्षिणीकृत्य न द्रुतं न विलम्बितम् ।

क्रियते चाङ्गुलिस्फोटः सा मात्रा परिकीर्तिता ॥ १ ॥

इत्युक्तं त्रिसप्तसंहितायाम् । इति प्राणायामविधिः ।

अथ गायत्रीयोगध्यानं कुर्यात् । ततो मूलाधारे त्रिकोणं कामं बालार्क-
वर्णं सस्वरजस्वमोगुणाक्रान्तं विन्दुं संचिन्त्य तदूर्ध्वं कुण्डलिनीवर्ति
चिद्रूपं तद्विदाभां मृणालान्तरालतन्तुतुल्यां प्रसुप्तभुजगाकारां सार्धत्रिवे-
क्येन स्थितां मनोदण्डेनोत्थाप्य ओंकारेण गुरुरूपदिष्टेन विधिना सुषुम्ना-
मार्गेण मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकानाहतविशुद्ध्यान्नाख्यषट्चक्रमेदक्रमेण
शिरःस्थिताधोमुखसहस्रदलकमलं नीत्वा तत्र स्थितचन्द्रमण्डलाद्विगलिताम्-
तधारवाऽऽरक्तया वर्णमय्यां तां कुण्डलिनीं संतर्प्य तां विशुद्ध्यादिक्रमेण
पुनर्मूलाधारं नयेत् । इति योगं विभाव्य मन्त्रयोगं विदध्यात् । तद्यथा-
मूलाधारादिब्रह्मरन्धान्तं मूलविद्यां गायत्रीमुद्यदिनकराभां विभाव्य तदा-
त्मानमात्मानं मन्त्रेतेति मन्त्रयोगः । ततो हृदयकमले ब्रह्ममाण्ड्यानेन
यथोक्तरूपां सावित्रीं भगवतीं ध्यात्वा तत्प्रमापाटलमग्रे ब्रह्ममाण्ड्यक्रमेण
गायत्र्या ऋष्यादिन्यासपूर्वकं ध्यानं पूजयित्वा मन्त्रगुरुदेवतात्मकत्वेनाऽऽ-
त्मानं भावयन्मयाशक्तिं गायत्रीजपसमर्थः स्तुत्वा नत्वा देवीमाज्ञां प्रार्थयेत्—

त्रैलोक्यचैतन्यमसि त्रिशक्ते वागीश्वरि त्वन्वरणाङ्गयैव ।

प्रातः समुत्थाय तव प्रियार्थं संसारयात्राणुवर्तयिष्ये ॥ २ ॥

जानामि धर्मं न च मे प्रवृत्तिर्जानाम्यधर्मं न च मे निवृत्तिः ।

एवया हृषीकेण हृदिरययाऽहं यया नियुक्तोऽस्मि तथा करोमि ॥ २ ॥

इत्याज्ञां प्रार्थय—

प्रातःप्रभृति सायान्तं सायादि प्रातरन्ततः ।

यत्करोमि जगद्योने तत(द)न्तु तव पूजनम् ॥

इत्यनेन सर्वं सवितूरुपिण्यै देव्यै गायत्र्यै समर्प्य देवतारूपो भूत्वा भूमिं प्रार्थयेत् । तद्यथा—

समुद्रमेखले देवि पर्वतस्त्वनमण्डले ।

विष्णुपतिन नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥ ३ ॥

इत्यनेन प्रार्थ्य श्वासानुसारेण यमौ पादं निधाय गृहाद्बहिरपराजितायां दिशि मलमूत्रोत्सर्गार्थं गच्छेत् । इति प्रातर्निष्क्रमणविधिः ।

ततः स्मृत्युक्तविधिना मलमूत्रोत्सर्गं शौचाचमनं [च] कृत्वा तान्त्रिकमन्त्रेण दन्तधावनं कुर्यात् । तद्यथा स्मृत्युक्तविधिना निपिद्धेतरकाष्ठेन तृणपर्णादि-मिर्षा मादृमुखो वाऽऽपुदहमुखो वा मौनी—

आयुर्वर्धं यशो बर्चः मजाः पशुवसूनि च ।

ब्रह्म भद्रां च मेधां च एवं नो देहि वनस्पते ॥ ४ ॥

इति स्मृत्युक्तमन्त्रपुरःसरं ह्रीं कामदेवाय सर्वजनप्रियाय नम इत्यनेन काष्ठमाभिमन्त्र्य तेन च मादक्षिण्येन दन्तधावनं विधाय तत्काष्ठं मसाल्य शुभौ देशोऽग्रतस्त्यजेत् । ततो मूलेन मुखं मसाल्य द्विराचमनं कुर्यात् । तद्यथा—

शौचाचारे तथा पाने स्पृष्टास्पृष्टौ च चर्वणे ।

पीराणाचमनं कुर्यान्नापामिः केशवादिभिः ॥ १ ॥

संध्यपायां कर्मकाले च स्मृतेराचमनं भवेत् ।

ब्रह्मयज्ञे तु वै कुर्यादृहनामपूर्वकं द्विजः ॥ २ ॥

गायत्रीमन्त्रजप्त्यादौ देव्याः पादैः पृथक् पृथक् ।

पाञ्चमोक्तिकमन्त्रेण भूतशुद्धौ समीरितम् ॥ ३ ॥

प्राणप्रतिप्रासमये शात्मतत्त्वादिभिः पिबेत् ।

नपैव मातृकान्यासे सर्वकर्मसु मूढतः ॥ ४ ॥

गोकर्णकृतिहस्तेन माषपद्मजलं पिबेत् ।

तन्मूत्रमपि कं पीत्वा पुनराचमनं भवेत् ॥ ५ ॥

अङ्गुष्ठग्रं समाकुच्य मध्यमायध्यपर्वणि ।
गोर्णं तद्धि धिज्ञेयं सर्वेष्वाचमनेष्विह ॥ ६ ॥
संहताङ्गुलिहस्तेन गृहीत्वा चाम्बु बीक्षितम् ।
मुक्ताङ्गुष्ठकनिष्ठं च त्रिः पिवेद्ब्रह्मतीर्थतः ॥ ७ ॥
शीतलं निर्मलं चाम्बु मधुरं क्षारवर्जितम् ।
ग्राह्यमाचमने स्नाने दैवे पित्र्ये च कर्षणि ॥ ८ ॥

तत्र पुराणाचमनम्—

केशवादित्रिभिः पीत्वा द्वाभ्यां प्रक्षालयेत्करौ ।
गण्डोष्ठौ समृजेद्दक्षिरेकैकं पाणिपादयोः ॥ ९ ॥
मूर्ध्नि चैकं वचस्येकं नासाक्ष्णोः कर्णयोर्द्वयोः ।
नाभौ हृदि शिरस्येवं स्पृशेद्ब्राह्मणं क्रमात् ॥ १० ॥
ओंकारपूर्वकं नाम केन्तं संबोधनं तु वा ।
चतुर्विंशतिसंख्याकैर्नाभिः केशवादिभिः ॥ ११ ॥
स्वादान्तं प्राशयेद्गारि नमोन्तं स्पर्शयेदथ ।
प्रक्षाल्य हस्तौ पीत्वाऽथ सकृदोष्ठावतः परम् ॥ १२ ॥
संहताङ्गुलिमूलेन द्विः प्रमृज्याच्चो मुखम् ।
स्पृष्ट्वा करावभिमृशेत्संहताङ्गुलिभिर्जलम् ॥ १३ ॥
अज्जिर्वाभकरं सिच्य ताभिः पादौ च संस्पृशेत् ।
अङ्गुल्यग्रैस्त्रिभिर्मध्यैरास्योर्ध्वं समुपस्पृशेत् ॥ १४ ॥
मध्ये मध्ये जलं स्पृष्ट्वा स्पृशेन्नासादिकाः क्रमात् ।
अङ्गुष्ठेन प्रदेशिण्या घ्राणं चैवमुपस्पृशेत् ॥ १५ ॥
अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुः श्रोत्रं पुनः पुनः ।
अङ्गुष्ठोपकानेष्ठाभ्यां नाभिं पश्चादुपस्पृशेत् ॥ १६ ॥
तलेन हृदयं स्पृष्ट्वा स्पृशेदङ्गुलिभिः शिरः ।
अङ्गुल्यग्रैर्दक्षिणादिबाहुमूलद्वयं स्पृशेत् ॥ १७ ॥
अनेन विधिना विभः कुर्यादाचमनं सदा ॥ १८ ॥

अथ मन्त्राचमनम्—

देव्याः पादैस्त्रिभिः पीत्वा अञ्जलिर्नैवभिः स्पृशेत् ।
सप्तव्याहृतिभिश्चैव शिरोमन्त्रैः स्पृशेत्क्रमात् ॥ १९ ॥

इत्याचम्य शिखायन्धं कुर्यात् । स चोक्तो विश्वामित्रसंहितायाम्—

शिखायां ब्रह्मग्रन्थिस्तु प्रोक्ता संध्यादिकर्मसु ।
 रुद्रग्रन्थिस्तथा शैवे कर्मणि द्विजसत्त्वम् ॥ २० ॥
 वैष्णवे विष्णुग्रन्थनमुक्तं वै प्रेतकर्मणि ।
 स्वशाखोक्तशिखा धार्या उक्तस्थाने द्विजोत्तयैः ॥ २१ ॥
 विद्यूद्रैः संधिपरैका न धार्या यतिभिः सदा ।
 शिखापश्चात्परावृत्य चापतो दक्षिणेन तु ॥ २२ ॥
 ग्रन्थिच्छिद्रेऽग्रभावेऽप्य ब्रह्मग्रन्थिः प्रकीर्तिता ।
 केवलं यन्धनं रौद्री द्विरावृतस्तु वैष्णवी ॥ २३ ॥
 गुरुपदिष्टविधिना शिखावन्धं समाचरेत् ।
 शिखावन्धं विना कर्म न सिध्यति फलार्थिनः ॥ २४ ॥
 प्राणापानं विना जप्यं बीजमुक्तं यथेरिणे ।
 घृषाऽऽसनादृते ध्यानं हुनं गुप्तं कृतं च यत् ॥ २५ ॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन फलार्थी साधकोत्तमः ।
 आसनं प्राणसंरोधं शिखावन्धं समाचरेत् ॥ २६ ॥

अथाऽऽसनलक्षणम् ।

वासिष्ठसंहितायाम्—

भेदादुपरि निक्षिप्य सम्यगुल्फं तथोपरि ।
 गुल्फान्तरं च निक्षिप्य सिद्धासनमुदीरितम् ।
 उत्तानो चरणौ कृत्वा ऊरुसंस्थौ प्रयत्नतः ।
 ऊरुमध्ये तथोत्तानौ पाणी पद्मासनं त्विदम् ॥ २ ॥
 जानूवोरन्तरे सम्यक्कृत्वा पादतले उभे ।
 ऋजुकायः समासीनः स्वस्तिकं तत्प्रवक्षते ॥ ३ ॥

इति मसङ्गस्य आसनलक्षणम् ।

अथ स्नानविधिः ।

एवं द्विराचम्य शुचिर्देव्यात्मा स्नानाय नद्यादी गच्छेत् । सप्ताङ्गनास्त्रप-
 न्त्रेण तीरं मलालय स्नानीयं स्थापयित्वा मलस्नानं विधाय स्वशाखोक्तमा-
 र्गेण वैदिकस्नानं पौराणिकं वा कृत्वा तान्त्रिकमाचरोदिति वसिष्ठसंहिताव-
 चनात् ।

अष्टाङ्गमूलविधायि स्नानं कुर्यादयाविधि ।

तद्यथा—नाभिमात्रोदके स्थित्वा गुर्वादिवन्दनपूर्वकं मूलमन्त्रेण प्राणायाम-
त्रयं कृत्वा मूलमन्त्रस्य ऋष्यादिकरषडङ्गन्यासं विधाय गायत्रीरूपमात्मानं
ध्यात्वा पुरतो मूलमन्त्रेण चतुर्हस्तामितं चतुरस्रं तीर्थं प्रकल्प्य तत्र—

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।

नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन्संनिधिं कुरु ॥

इत्यनेन तीर्थमन्त्रेणाङ्गुशमुद्रया सूर्यमण्डलात्तीर्थानि समावाह्य वमित्थमु-
त्तबीजेन धेतुमुद्रयाऽष्टवीकृत्य कवचमन्त्रेणावगुण्ठयास्त्रमन्त्रेण छोटिकाभिः
संरक्ष्य चक्रमुद्रां प्रदर्श्य गायत्र्याऽष्टधाऽपिमन्त्र्य तदुदके वक्ष्यमाणप्रकारेण
गायत्रीयन्त्रं विभाव्य तदुपरि यथोक्तरूपां सावित्रीं ध्यात्वाऽऽवाहनादिकं
कृत्वा जलेनैव पूजयित्वा संस्नाप्य तच्चरणसृतं तीर्थं भत्वाऽङ्गुष्ठादिभिर-
ङ्गुलीभिः श्रोत्रादिद्वाराणि विधृत्य मनसा गायत्रीमुच्चरन् देव्याश्चरणतलेऽ-
स्मिन्तीर्थतले त्रिनिर्मज्जेत् । ततो गायत्र्यैव द्वादशधा त्रिधा वा जलाञ्ज-
लीन्स्वञ्जिरसि दद्यात् ॥ ततो मूलेनैव त्रिराचम्य मूलेनैव देवीं त्रिस्तर्पयित्वा
संहारमुद्रया समस्तेति देवीं हृदि विमृज्य तीर्थानि सूर्यमण्डले विमृजेदिति
गायत्रीस्नानविधिः ।

ततो जलादुत्तीर्थं मूलाभिमन्त्रिते धौले वाससी परिधाय मूलेनैव पूर्वो-
क्तकक्षणेन भिन्ना वद्ध्वा पूर्ववदद्विराचम्य प्राणायामत्रयं कृत्वा तीर्थादि-
पवित्रमृदादिना श्वेतोर्ध्वपुण्ड्रकं विधाय तदुपरि विहितमस्मना त्रिपुण्ड्रं
यथास्थानं कुर्यात् ॥

श्वेतमृत्कोर्ध्वपुण्ड्रं च भसितेन त्रिपुण्ड्रकम् ।

क्रपणे विप्रः कुर्यात् चन्दनेन यथाशुचि ॥ १ ॥

तीर्थङ्गु मृदा चोर्ध्वपुण्ड्रं न कुर्यादस्मना द्विजः ।

यदि मोहात्प्रकुर्वीत नरकापोपपद्यते ॥ २ ॥

आदौ मृद्धारणं कुर्यादस्मना च ततः परम् ।

चन्दनं स्वेच्छया धार्यं तिर्यगूर्ध्वं च वर्तुलम् ॥ ३ ॥

संध्या ध्यानं तपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ।

ऊर्ध्वपुण्ड्रं विना कर्म निष्फलं स्यादिति स्मृतिः ॥ ४ ॥

ब्रह्मचारी गृहस्थो वा वानप्रस्थो यतिस्तु वा ।

विना मस्मन्त्रिपुण्ड्रेण न तिष्ठेज्ज्ञानवान्द्रिजः ॥ ५ ॥

प्रतिविम्बाभिन्नसंहितायाम् । एवं त्रिमुष्टोर्ध्वपुण्ड्राभ्यन्तरं वा मूलमन्त्रेण
सप्तपदाभिमन्त्रितेन तिस्रकं विधाय वैदिकीं संध्यां स्वशास्त्रोक्तमार्गेण विधाय
नामधीनयं कुर्यात् । अत्र संध्याकालः—

उदयात्पश्चिमी संध्या षट्कान्तवष्टयये ।

सायंसंध्या त्रिषट्कान् अस्तादुपरि आस्वतः ॥ १ ॥

उत्तरा तारकोपेता मध्यमा लुप्ततारका ।

अथमा सूर्यसंहिता शतासंध्या भिधा मता ॥ २ ॥

अथमा सूर्यसंहिता पथ्यमा लुप्तमावकरा ।

अथमा ऋक्षसंयुक्ता सायंसंध्या त्रिधा मता ॥ ३ ॥

अहोरात्रस्य यः संधिः सूर्येनैववर्जितः ।

सा तु संध्या समारुपाता मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ४ ॥

संध्योत्तमा तृतीयैश्च पञ्चम्यां च दिनस्य तु ।

माध्याह्निं च तदूर्ध्वं वा पूर्वं वा स्थापितैव हि ॥ ५ ॥

संध्याकाले तु संयाते संध्या नैव ह्युपासिता ।

जीवमानो यथेच्छदो यतः स्वात्माभिधायते ॥ ६ ॥

काले तु वन्दिता संध्या स्वर्गमोक्षमदायिनी ।

अकाले वन्दिता संध्या सा च संध्या बहुविध ॥ ७ ॥

काललोपप्रापश्चित्तम्—

संध्याकाले त्वत्तिक्रान्ते स्नात्वाऽऽचम्य यथाविधि ।

जपेदष्टोत्तरं देवीं ततः संध्यां समाचरेत् ॥ १ ॥

जपदमिः—एकारं सप्तविक्रम्य ममादादकृतं यदि ।

अहोरात्रोपितो भूत्वा गायत्र्याश्चायुतं जवेत् ॥ २ ॥

राष्ट्रमङ्गे नृपज्ञाये शिवायै मूलकेऽपि वा ।

संध्यावन्दनविधिचिर्न दोषाय कथंचन ॥ ३ ॥

विद्वत्सङ्गे विवादे च यत्ने भूविद्वद्भ्ये ।

संध्यावन्दनलोपोऽयं न दोषो मुनिभिः स्मृतः ॥ ४ ॥

पूर्ववदाचम्य उत्तरैरेन्द्रि निरुपाशीविषम्वेण शिखां वन्द्यवा पुनर्वा-
मन्त्रप्राप्तिशब्देराचम्य दर्भधारणं कुर्यात् ।

तद्यथा—

दर्भद्वयेन घघ्नीवाच्छिखां चैषोपवीतकम् ।
आसने कुक्षिदेशे च द्वौ द्वौ दर्भौ प्रकीर्तितौ ॥ १ ॥
दाक्षिणानामिकायां च चतुर्दर्भपवित्रकम् ।
वामे दर्भत्रयं धार्यं संघवायां द्विजसत्तमैः ॥ २ ॥

इति दर्भान्धारयित्वा प्राणायामान्कुर्यात् । तदुक्तं ब्रह्मसंहितायाम्—

कोष्ठस्थपानिलं सर्वं निःशेषं द्विजसत्तम ।
मूलाधारे मनः कृत्वा दक्षनाड्याः विरेचयेत् ॥ १ ॥
सपच्छिरसमुच्चार्य सावित्रीं ब्रह्मरूपिणीम् ।
वापनाड्याऽनिलं ब्रह्मध्यानेनाऽऽपूरयेच्छनैः ॥ २ ॥
कुम्भके पुनरुच्चार्य विष्णुध्यानं समाचरेत् ।
तथैव दक्षनाड्या च रुद्रध्यानं समाचरेत् ॥ ३ ॥
वायुं विरेचयेत्प्राज्ञः सावित्र्या पूर्ववत्प्रजेत् ।
इत्येकः प्राणरोधश्च द्वितीयः पूर्ववज्जपेत् ॥ ४ ॥
येनैव संत्यजेत्तेन तथैवाऽऽपूरयेत्सुधीः ।
धारयेद्रेचयेत्तदच्छनैरेवं पुनः पुनः ॥ ५ ॥
एवं त्रिसुरोपश्च जपादौ च जपान्निके ।
वैदिके कर्षणि प्रोक्ताः प्रायश्चित्ते यथेच्छया ॥ ६ ॥
भूरादिव्याह्वीः सप्त सतारा द्विजसत्तमः ।
गायत्रीभक्तुमुच्चार्य व्याहृत्या च समस्तया ॥ ७ ॥
ब्रह्ममन्त्रं तदन्ते च जपेत्प्रणवपूर्वकम् ।
एषा सपच्छिराः प्रोक्ता सावित्री प्राणरोधने ॥ ८ ॥
पश्चात्पुलीगिर्नासाग्रपीठं प्रणवाभिधा ।
मुद्रेण सर्वपापघ्नी गृहस्थानां प्रशस्यते ॥ ९ ॥

अथ प्राणायामन्यासः ।

ॐ ऋणरूप परब्रह्म ऋषिः परमात्मा देवता देवी गायत्रीछन्दः ॐ वीजं
ॐ शक्तिः मं कीलकं विशुद्धं उदात्तः स्वरस्तालव्यं गीतं मणवपात्राणां
वासिष्ठविश्वामित्रपरद्वाजा ऋषयो ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा देवता गायत्रीत्रिष्टुब्ज-
गत्यश्छन्दांसि भूर्भुवःसिं यौः स्य नानि पीतविशुद्धोवा वर्णा जाग्र-स्व-
मसुषुप्तयोऽरस्याः सप्तव्याह्वीनां विश्वामित्रमपदभिपरद्वाजगीतपात्रिभिष्टु-

मदस्य परमात्मनः सर्वात्मक[त्वं] शोचनार्थं सर्वात्म[त्वं]प्रतिपादकोऽयं
गायत्रीमन्त्रः । गायन्तं त्रायसे यस्माद्गायत्री । प्राणादूर्ध्वमुन्नामयत इति
प्रणवः । प्राणानामायायो यत्र क्रियते । ततः प्राणायामः । तत्र गायत्री
प्रणवादिसप्तव्याहृत्युपेतां शिरःसमेतां सर्ववेदसाराभित्यथर्वाङ्गिरसम् । एवं
विशिष्टां गायत्रीं प्राणायामैरुपास्य ब्रह्मरूपो भवति ।

ॐ वत्सदित्तिनिर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः ।

भूरिति सन्मात्रमन्त्र उच्यते । भुवरिति सर्वं भावयति प्रकाशयतीति
व्युत्पत्त्या चिद्रूपमुच्यते । सुवरिति सुष्ठु सर्वेषु पीयमाणं सुखरूपं परमानन्दं
ब्रह्मपदम् । (?) तथ इति सर्वतेजोरूपम् । सत्यमिति सर्ववाचाविरहितमु-
च्यते । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्मेति भूर्भुवःस्वरोमिति त्रैलोक्यं सप्तस्वव्याह-
त्यर्थः । तदिति द्वितीयैकवचनमनेनाखिलजगदुत्पत्तिस्थितिविलयकारणहेतु-
भूतमुपनिषदि कथ्यमानं निरुपमं तत्सद्ब्रह्म तेजोमयं तत्सूर्यमण्डलामिधेयं
ब्रह्माभिधीयते । ‘असावादित्यो ब्रह्मेति वचनात्’ । सवितुरिति षष्ठ्यैक-
वचनं शुक्लं प्राणिमसक इत्येतस्य घातोरेतद्रूपं सर्वप्राणिमात्रप्रसवितुरित्यर्थः ।
वरेण्यं प्रार्थनीयं नियमादिभिरपहतकल्मषैः सततं ध्येयमित्यर्थः । भर्गः
महो आमर्दने भुजि भर्जन इत्येतयोर्घातयो रूपं भजतां पापमर्जनहेतुभूत-
मित्यर्थः । भ्राजु दीप्तावित्येतस्य वा भर्गस्तेज इत्यर्थः । देवस्वेति षष्ठ्यैक-
वचनं दिव्यं क्रीडाविजिगीवाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्त्वनमदमोदकान्तिगतिवि-
त्येतस्य घातोरेतद्रूपं दीव्यते । क्रीडनत्वाद्विजिगीपुत्वाद्यव्यवहारत्वाद्युति-
त्वात्स्तुतिव्याप्तिव्यवहारात्मनोदत्त्वात्सुकान्तिव्याप्तिव्याप्त्याप्तत्वा-
त्प्राप्तत्वाद्वा देवस्य । धीमहि ध्ये चिन्तायां योऽसावादित्यो हिरण्यः पुरुषः
सोऽसावहमिति चिन्तयामः । धियो द्वितीयावहुवचनम् । यद्विद्वत्सत्त्वा-
द्विद्वत्त्वस्य । यत्तेजः सूर्यमण्डलामिधेयं वरेण्यं भ्रेष्ठं भर्गः पापमञ्जन-
हेतुभूतं तजोऽस्माकं धियो मुद्धीः भ्रेषस्करेषु कर्मसु प्रचोदयात् । जुद मेरणे
घातुः प्रेरणेदित्यर्थः । इति भारद्वाजीयधर्मशास्त्रे व्याख्या स्मर्तव्याऽहरहर्दि-
जेरिति । आप उदकं ब्रह्मेत्युच्यते । आपो वा इति श्रुतेः । ययोविरिति
ययोतिर्मयं रस इति सारा(रसा)त्मकममृतं कैवल्यमात्मतत्त्वं तद्ब्रह्मेवाऽऽ-
नन्दपदं तत्किं भूर्भुवःस्वरोमित्येवासररूपं पञ्चवर्णात्मकमयमेव पञ्चासरी-
मन्त्रः प्रणवादिः प्रणवान्तो भेत्यथर्वाङ्गिरससूत्रम् ।

अथ संध्याविधिः ।

एवमर्थं स्मरन्ब्रह्माहवस्मीति भावपन्त्राणायापत्रयं कृत्वा ममोपासद्वि-
तक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रेत्यर्थं प्रातःसंध्यामुपासिष्य इति ।

संकल्प्य मार्जने कुर्यादापो हि सा कुशो[दकैः] ।

पादे पादे सिपेन्मूर्ध्नि प्रतिमणवसंयुतम् ॥ १ ॥

आत्मानं प्रणवेनैव परिषिच्य जले । सह ।

कुर्यात्समणवैः पादैर्मार्जनं तु कुशोदकैः ।

यस्य क्षयायेति जलं सकुञ्चं प्रक्षिपेदधः ॥ २ ॥

स्पृष्ट्वा हस्तेन बाधेन तटं नद्यादिकेषु च ।

पाणिना दक्षिणेनैव मार्जयेत्सकुञ्चेन तु ॥ ३ ॥

पाणिस्थितोदकेनैव वामहस्तोदकेन वा ।

गृहे तु मार्जनं कुर्यान्मन्त्रेणैवैवम् ॥ ४ ॥

आपो हि ऐति तृचक्षु मिन्धुदीप आपो गायत्री मार्जने विनियोगः ।
ॐ आपो हि सा ० आपो जन्मया च न । सूर्यश्चेति पन्त्रस्य याज्ञवल्क्योप-
निषदपि । सूर्ययन्त्रमुपगम्यो रात्रिश्च देवता प्रकृतिच्छब्दो ममाभ्यन्तरदृ-
ष्ट्यर्थं मन्त्राचमने विनियोगः । सूर्यश्च ० । दर्भान्विमृज्य कुशपाणिष्व मार्ज-
येत् । मणव्युक्तसमस्तया न्याहु-या गायत्र्या आपो हि ऐति नवपादैः
पंचो देवीरिति सप्तभिमार्जयेत् ।

नवपद्मनिप्रकृत्य अर्धवर्गं वसुसंख्यया ।

क्रमं च प्रणवेनैव मार्जनं समुदाहृतम् ॥

भुवि मूर्ध्नि तथाऽऽकाश आकाशे भुवि परश्च ।

परश्च भुवि मूर्ध्नि स्पान्मार्जनं त्रैलोक्यम् ॥

इति धार्जनम् ।

क्रमं त्रैलोक्यं वाऽपि द्विपदा वा जपेद्वसुम् ।

एष्टिनासापुटेनैव पापात्मानमपोहयेत् ॥

तज्जलं नाचछोक्त्वाय वामभागे क्षिप्तो सिषिपु ।

आचम्य विसृजेद्दर्भान्पुनरग्योश्च धारयेत् ॥

यत्र नो अपि वातय मन इति जलं यदक्षिणीकृत्यार्धं दद्यात् ।

पाणिभ्यां जलपाटाव गायत्र्या चाभिमन्त्रिष्युः ।

रथेभिरग्राहिण्यंश्चैव मन्त्रयोः क्षिपेत् ॥

वेदसारं परं ज्योतिर्मूलभूतं परात्परम् ।

हृदि स्थितं सर्वगतं मण्डलान्तर्गतं शिवम् ॥

चिन्तयेत्परमात्मानमथ ऊर्ध्वं विनिसिषेत् ।

ॐ घृणिः सूर्य आदित्योमहासरं सौरमन्त्रं जपित्वाऽस्त्रोपसंहरणं कुर्यात् ।
अस्य इत्यस्त्रोपसंहरणमन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिर्देवी गायत्रीछन्दः श्रीत्रिमूर्तिरूपी
परमात्मा देवता ॐ चीजमुं शक्तिर्यं कीलकमस्त्रोपसंहरणार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ अघोरास्त्राय हृदयाय नमः । ॐ शं शङ्करास्त्राय शिरसे स्वाहा । ॐ ब्रं
ब्रह्मास्त्राय हित्वाये वषट् । ॐ नां नारायणास्त्राय कवचाय हुम् । ॐ वां
वाशुपतास्त्राय नेत्रत्रयाय वोपट् । ॐ सुं सुदर्भनायास्त्राय कटः इत्यङ्गमन्त्राहुः
प्रादिक्रमेण करयोर्विन्यस्य हृदादिषु न्यसेत् । ॐ शं परमास्त्रायेति दिग्बध्ना ।

ॐ सत्तिष्ठ देवि गन्तव्यं पुनरागमनाय च ।

भविष्य देवि जुष्टत्वं प्रविश्य हृदयं मम (१) ॥

ॐ प्रातर्देवीमियुक्तं पठेत् । ॐ हिरण्यगर्भः सप्तवर्षवाग्नेः । सप्तह्रस्वकं० ।

सोऽहमर्कमर्कयो(मर्कौ महर्कयो)विरर्कज्योविरहं शिवः ।

आत्मज्योतिरहं श्रुतः सर्वज्योति(रैः)रसोऽस्म्यहम् ।

आद्यावन्पथा वायव्या और्वायव्यो हरोऽसि पाप्मानं ये विद्धि ब्रह्मणा
पठ्या मम पाप्मानमवधुन्वताम् । ॐ ब्रह्मणे नम एवं मस्तुर्ध्वं जपेत् । ॐ प-
रोरजसेऽसावदोम् । अमावादित्यो ब्रह्म । तत्र आचम्य तर्पणं कुर्यात् । गा-
यत्र्यासुछन्दऋष्यादि स्मृत्वा गायत्रीतर्पणे विनियोगः । ॐ भूः पुरुषं तर्प-
यामि । ऋग्नेदं तर्पयामि । मण्डलं तर्पयामि । हिरण्यगर्भं तर्पयामि ।
आत्मानं तर्पयामि । गायत्रीं तर्पयामि । वेदमातरं तर्पयामि । सांक्रुतिं तर्प-
यामि । संस्थां तर्पयामि । कीमतीं तर्पयामि । ब्राह्मीं तर्पयामि । उपसं
तर्पयामि । निष्ठानं तर्पयामि । सप्तार्चमिन्द्रिकरीं तर्पयामि । सर्वमन्त्राभिपतिं
तर्पयामि । ॐ भूर्भुवःस्वा पुरुषं तर्पयामि ॥ १६ ॥ द्विराचम्य-

यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाधित्य सर्वदा ।

स्थानं त्यक्त्वा तु सततं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥ १ ॥

ओमित्येकासारं ब्रह्मेति याजुषं त(त्तु) जपित्वाऽऽसनपूनादिभूतशुद्धिवाण-
मतिष्ठामातृकायासपूर्वं गायत्रीनयं कुर्यात् । तद्यथा—

कौशेयं वाऽय चैलं वा चार्म तौलमथापि वा ।
 बेज्जं ताळपत्रं वा कम्बलं द(दा)र्भमासनम् ॥ १ ॥
 बन्धाश्मदारुधरणीतृणपल्लवनिर्मितम् ।
 वर्जयेदासनं मन्त्री दारिद्र्यव्याधिदुःखदम् ॥ २ ॥
 गोश्लकुन्मृन्मयं भिक्षं तथा पाळाश्लपिप्पलम् ।
 लोहविद्धं सदैवाऽऽर्कं वर्जयेदासनं बुधः ॥ ३ ॥
 दानमाचनं होमं भोजनं देवतार्चनम् ।
 प्रौढपादो न कुर्वीत स्वाध्यायं वितृतर्पणम् ॥ ४ ॥
 आसनारूढपादस्तु जानुनोर्बाऽय जरुधयोः ।
 कृतावसविथको यस्तु प्रौढपादः स चक्षते ॥ ५ ॥

पृथिव्या मेरुपृष्ठ ऋषिः कूर्मो देवता सुतलं छन्द आसने विनियोगः ।
 चतुरस्रां धेनुरूपा पीता कूर्मोपरि स्थिताम् ।
 शतफोटियोजनगां पृथ्वीं ध्याये समासने ।
 पृथिव त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।
 त्वं च धारय मा दोषि पवित्रं चाऽऽसनं कुरु ॥

इत्यासनं स्थापयित्वा ॐ भूर्भुवःस्वः कूर्मासनाय नमः । अनन्तासनाय
 नमः । पद्मासनाय नमः । बिम्बासनाय नमः । सर्वशक्तिकमलासनाय
 नमः । आधारशक्तये नमः । दुष्टद्रावणाय नमः । श्रीलक्ष्मीनृसिंहाय नमः ।
 इत्यासनं संपूज्य तत्र पद्मासनेन स्वस्तिकासनेनो(न वो)पविश्य

अवसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ।
 ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञवा ॥

अनेन वामपादघातत्रयेण भौमान्फदपन्त्रेण दिग्धास्तिग्मदृष्ट्याऽन्तरिक्ष-
 गान्बिम्बाश्लोटिकाकारास्फालनेनोत्सार्पाग्निमुद्रयाऽग्निभाकारं विषायोर्ध्वके-
 धीति शिखां वद्ध्वा मूलेन मण्डनं वा माणानाघम्य ब्रह्माद्यशेषपारम्पर्य-
 क्रमेण स्वगुरुपादाम्बुजं तावत्तण्णीमीति शिरस्यञ्जलिं कृत्वोच्चार्यं गुं गुरुभ्यो
 नम इति वामस्कन्धे । गं गणपतये नम इति दक्षस्कन्धे । सं सरस्वत्यै नमो
 नाभौ । दुं दुर्गायै नमो वामकुक्षौ । सां सेनपाळाय नमो दक्षिणकुक्षौ ।
 आराध्यदेवतायै गायत्र्यै नमो हृदि । नमो महद्भ्यो नम इत्युचं पठित्वाऽऽ-
 चम्य माणानायम्य देवकालौ स्मृत्वा मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिद्वारा

श्रीपरमेश्वरपीत्यर्थं गायत्रीमन्त्रजपाधिकारसिद्धयर्थं मृतशुद्धिपाणवतिष्ठत्वा
 तृकान्यासादियोगपोतमायत्रीन्यासान्वरित्य इति संकल्प्य मूलाध्यागदुर्ग
 विद्युत्सहस्रभाभासुरा विसवन्तुरुषा सुपुञ्जाधार्येण हृदयकमलमागता कुण्ड
 लिनी विभाष्य हृदयकमलाज्जीव दीपककिंकाकारं पृष्ट्वा द्वादशान्तागु
 जसहस्रदलगतं विभाष्य तत्र जीवात्मानं ॐ हस० इति मन्त्रेण परमात्मनि
 योजयेत् । तत्र पादादिजानुपर्यन्तं चतुरस्र पीतं पृथ्वीमण्डलं तत्र पाद
 मनक्रियागन्तव्यगन्धराणपृथ्वीमहाविष्टचित्तमानवायु-सस्मृत्य ॐ ह्रां ब्रह्मणे
 पृथिव्यधिपतये निष्टुचकलात्मने हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्कुण्डलिनी-
 द्वाराऽप्सु भविष्यापामीत्यथा स्थाने संहरेत् । जान्वादिनाभिपर्यन्तं शुक्ल
 मर्ध्वद्वाकारं जलमण्डलं तत्र हस्तदानदातव्यरसनानलविष्णुमातेष्टोवाना-
 न्स्मृत्वा ॐ ह्रीं विष्णवे जलाधिपतये मतिष्ठाकलात्मने हुफट् स्वाहेति मन्त्र-
 मुच्चार्य तन्सर्व-कुण्डलिनीद्वाराऽपि भविष्यापामीत्यथस्थाने संहरेत् ।
 नाभ्यादिहृदपर्यन्तं त्रिकोणवह्निमण्डलं तत्र वायुविसर्गविसर्जनीयरूपं
 क्षुब्धजोद्धविद्याध्यानान्तंस्मृत्य ॐ रुद्राय तेजोधिपतये विद्याकलात्मने
 हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्सर्व-कुण्डलिनीद्वारा वाचौ भविष्यापामीति
 वायुस्थाने संहरेत् । ततो हृदादिभ्रूपर्यन्तं कृष्णं वर्तुलं षड्विन्दुकाञ्चितं
 वायुमण्डलं तत्रोपस्थानन्दतद्विषयः षड्विन्दुः पञ्चाननशास्त्रपानान्स्मृत्वा
 ॐ ह्रै ईश्वराय वाक्विपतये शान्तिवलात्मने स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्कुण्ड-
 लिनीद्वाराऽऽकाशे भविष्यापामीत्याकाशे संहरेत् । ततो भ्रूमध्या-
 दिमस्तरन्त्रपर्यन्तं स्वच्छं वर्तुलं हुफट् आकाशमण्डलं तत्र वाग्ब्रह्मवक्त्रव्यश
 षड्भ्योऽत्राकाशसदाशिवशास्त्रधीवलात्मने हुफट् स्वाहेति मन्त्रमुच्चार्य तान्
 शीतलकारे भविष्यापामीत्यहंकारे भविष्याप्य तमहंकारं महत्तत्त्वं महत्तत्त्वं
 वायुमन्त्रश्चन्द्रमहास्वरूपायां हृत्तेजोर्ध्ववाचां प्रकृतौ मतेष्यापामीति तां
 तयाविधां नित्यशुद्धबुद्धस्वभावस्वरूपां सत्यज्ञानानन्द-दक्षशने पर-
 मकारण-आदित्यवर्णांशुरूपे परमहन्नि भविष्यापयेत् । तत्रां शरीरस्या
 भवयोभी ऋषिः सत्यो देवता महतिपुरुषइन्द्रां शरीरस्य वाक्पुरुषोपणे
 विनियोग इत्युक्ताः—

पुरुषं निष्कर्मं पापघनादिमवसन्निभम् ।

महास्वरूपान्निहृदं च सर्वभूतेषु मदीयम् ॥

सुरापातहृदा युक्तं शुरुतल्पकटिद्वयम् ।
 तत्संसर्गपदद्वंद्वमङ्गमत्यङ्गपातकम् ॥
 उपपातकरोमाणं रक्तमश्रुबिलोचनम् ।
 आविवेकस्वद्वगधरमहंताचर्मधारिणम् ॥
 असत्याश्ववहं कृष्णं पैशुन्यरसभा(भू)घरम् ।
 क्रोधदंष्ट्रासमायुक्तं कामवर्मिणमद्भुतम् ॥
 वामकुक्षिसंस्थितं मूढं क्रूररासभनिःस्वनम् ।
 अद्भुतमुग्रमात्रं रूपाधिष्ठं निर्दहेत्तं यथाविधि ॥

इति पापपुरुषं विचिन्त्य यापिति वायुबीजस्य किष्किन्धन्तद्विर्वायुर्देवता
 जगतीछन्दः शरीर[गत]पापपुरुषशोपणे विनियोगः । इत्युक्त्वा

नाभिपूले च पद्मविन्दुमण्डले यं विचिन्तयेत् ।
 तद्वायुबीजं धूम्रं च चञ्चलध्वजसंयुतम् ॥
 धूम्रं चन्द्रयुतं सर्वशोपणं त्वीशदेवतम् ॥

इति ध्यात्वा पूरकयोगेण षोडशवारं वा वायुबीजमावर्त्य तद्बीजोत्पत्त्या-
 युना सशरीरं पापपुरुषं शोषितं विभावयेत् । ततो रमित्यग्निबीजस्य कश्यप
 ऋषिरग्निर्देवता त्रिष्टुप्छन्दः शरीर[गत]पापपुरुषदाहने विनियोग इत्युक्त्वा—

चिन्तयेत्तुदये रक्तं त्रिकोणं बाह्यमण्डलम् ।
 विद्याकलायुतं रुद्रदेवतं रं समीरितम् ॥

इति ध्यात्वा कुम्भकयोगेण चतुःपाटिवारं पञ्चाशद्वारं वाऽग्निबीजमावर्त्य
 पापपुरुषमस्मरेत्तयेत् । ततो वमिति बरुणबीजस्य हिरण्यगर्भ ऋषिः बरुणो
 देवता त्रिष्टुप्छन्दः श्रावने विनियोगः—

बाह्यं मण्डलं मूर्ध्नि शुभ्रचन्द्रार्धसंनिभम् ।
 सितपङ्कजयुग्माङ्गं रं स्याद्गुरुदेवतम् ॥

इति ध्यात्वा तद्बीजस्रुतामृतेन तच्छरीरमस्म पिण्डीभूतं विभावयेत् । ततो
 छामिति पृथ्वीबीजस्य ब्रह्मा ऋषिरिन्द्रो देवता गायत्री छन्दः कठिनीकरणे
 विनियोगः—

आधारमण्डले पृथ्वीमण्डलं वज्रकाल्पितम् ।
 चतुष्कोणं च कठिनं पीतवर्णेन्द्रदेवतम् ॥
 लंथीजेन समायुक्तं ध्यायेन्मनसि पूर्वम् ।

इति ध्यात्वा लक्ष्मीजोत्प्रेन काठिन्येन तनुं दृढां भावयेत् । ततो हमित्वा-
काशदीप्तस्य ब्रह्मा ऋषिराकाशो देवता पञ्चकिञ्चन्दो व्यूहने विनियोग
इत्युक्त्वा—

आकाशमण्डलं वृत्तं द्वादशान्ते ह्युज्ज्वलम् ।

शान्त्यतीताकलायुक्तं चिन्त्यमाकाशदैवतम् ॥

इति ध्यात्वा लक्ष्मीजोत्प्रेनाऽऽकेशे(काशे)नावकाशं भावयेत् । एवं स्वशरीरं
विचिन्त्य परमात्मनः सकाशात्सृष्टिक्रमेण सत्त्वादि स्वस्वस्थानं प्रापयेत् ।
ततः परमात्मनः सकाशाल्लीङ्गम् ॐ सोऽहमेति मन्त्रेण हृदयकमलमानयेत् ।
ततः स्वशरीरं पापराहितं नवं निर्मलं सावित्रीदेवताराधनयोग्यं विभावये-
दिति संक्षेपतो भूतशुद्धिः ।

भूतशुद्धिविहीनेन जपपूजादिकं कृतम् ।

सर्वं निरर्थकं विद्धि विपरीतफलार्थदम् ॥

इति षसिष्ठसंहितावचनादावश्यको भूतशुद्धिः ।

अथ स्वदेहे प्राणप्रतिष्ठा ।

तद्यथा—

हृदि हस्तं निधाय प्राणसंयममाचरेत् ।

ततो जन्मादिकद्वयप्रक्रियासंस्कारसिद्धये ॥

गोदध मणवावृत्तीः कृत्वा शक्तिं परां स्परेत् ।

मालाकर्मण्डलामासां चतुर्बाहुं त्रिलोचनाम् ॥

पाशारुहशघरां चार्यं सावित्रीं दधतीं मजे ।

अस्य थीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुकृद्वा ऋषयः ऋषयस्तुःसामानि
छन्दांसि चिद्रूपिणी प्राणशक्तिर्देवता आं वीजं हीं शक्तिः कौं कीलकं
प्राणप्रतिष्ठार्थं विनियोग इति शिरोमुखहृदयगुह्यपादसर्वाङ्गेषु क्रमेण वि-
न्यस्य करपदङ्गन्यासं कुर्यात् । तद्यथा—ॐ आ हीं कौं मं कं खं गं घं ङं
आं पृषिप्रेतोवायनाकाशात्मने हृदयाय नमः । ॐ ईं वं छं जं झं ञं शब्दस्पर्शः
रूपरसगन्धात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ उं टं ठं डं ढं जं श्रोत्रत्वक्वक्षूरसनाप्रा-
णात्मने शिरसाय नमः । ॐ एं उं थं दं धं नं ऐं वाक्वाणिपादपायूपस्यात्मने कर-
साय नमः । ॐ ओं पं फं बं यं मे औं वचनादानगतिविसर्गानन्दात्मने नेत्रप्रसाय
नमः । ॐ अं भं रं लं वं शं षं मं ऐं लं अं मनोबुद्धयङ्कारचित्तपाणात्मने अग्राप-
नमः । इत्यङ्गपञ्चानङ्गप्रतिष्ठानादिक्रमेण करयोर्विन्ध्यस्य हृदयादिषु न्यसेत् । ॐ

ॐ नमो नाभेश्वरपर्यन्तम् । ॐ ह्रीं नमो हृदादिनाभिपर्यन्तम् । ॐ क्रीं नमो
मूर्धादिहृदयपर्यन्तम् । ॐ पं त्वगात्मने नमः । ॐ रम् असृगात्मने नमः ।
ॐ लं मांसात्मने नमः । ॐ धं मेदात्मने नमः । ॐ शम् अस्थ्यात्मने नमः ।
ॐ षं मज्जात्मने नमः । ॐ सं शुक्रात्मने नमः । ॐ हं जीवात्मने नमः । ॐ
लम् अस्थ्यात्मने नमः । ॐ क्षं क्रोधात्मने नमः । इति हृदये न्यसेत् ।
ततो हृदि हस्तं दत्त्वा जपेत् । ॐ आं ह्रीं क्रीं वरं लं वं शं पं सं हं लं सं हं सः सो हं स्वाहा
मम प्राण इह प्राणाः । ॐ आभित्यादि मम जीव इह स्थितः । ॐ आं
मम सर्वेन्द्रियाणि बाह्यमनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणजिह्वापाणिपादपायूपस्थत्वक्प्राणा
इहाऽऽगत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहा । हृदि हस्तं दत्त्वा जन्मादिषोडशसंस्कार-
सिद्धये षोडशवारं प्रणवजपं कृत्वा दद्यायेत् ।

रूपानि मणिपूरे दशदले वकारादीनि पद्मबीजानि छिद्रस्थाने पद्मदले वकारादीनि चत्वारि बीजानि मुख्यस्थान आधारे चतुर्दले ईं सं भ्रूमध्य भागके द्विदल इति विन्यस्य ध्यायेत् ।

आधारे छिद्रभाभौ हृदयसरसिजे तालुपूले, छलाटे
द्वे पत्रे पौदशारे द्विदलदशदले द्वादशार्धे चतुर्दले ।

वासान्ते वाळमध्ये ङफकठसहिने आदियुक्ते स्वराणां
ईं सं तत्त्वार्थयुक्तं सफलमनुमतं वर्षस्त्रयं नयापि ॥

सौ परिमार्तुषान्वासः मानन् । ॐ अं नमः शिरसि । ओं नमो मुखे
हृत्ते ईं नमो दशनेत्रे । ईं नमो वायनेत्रे । उं नमो दक्षकणे । ऊं नमो वामकर्णे ।
अं नमो दक्षनासापुटे । अूं नमो वायनासापुटे । लूं नमो दक्षकपोळे । लूं नमो
वामकपोळे । एं नम ऊर्ध्वेष्टे । ऐं नमोऽधरे । औं नम ऊर्ध्वेदन्तवह्किपु ।
औं नमोऽधोदन्तवह्किपु । अं नमः शिरसि । अः नमो मुखान्ते । कं नमो ।
दक्षबाहुदले । खं नमः कूर्परे । गं नमो मणिग्रन्थे । यं नमोऽङ्गुलीमूले ।
कं नमोऽङ्गुल्यग्र । घं नमो वायवाहुदले । छं नमो कूर्परे । जं नमो मणिग्रन्थे ।
झं नमोऽङ्गुलीमूले । ञं नमोऽङ्गुल्यग्र । ट नमो दक्षपादपूले । ठं नमो जानुनि ।
डं नमो गुल्फे । डं नमोऽङ्गुलीमूले । णं नमोऽङ्गुल्यग्र । तं नमो वामपादपूले ।
थं नमो जानुनि । दं नमो गुल्फे । धं नमोऽङ्गुलीमूले । नं नमोऽङ्गुल्यग्र ।
पं नमो दक्षपाथे । फं नमो वामपाथे । यं नमः पृष्ठे । मे नमो नाभौ । मं नम
सदरे । सं नमो हृदि । रं नमो दक्षाम्बे । लं नमः ककुद्वि । वं नमो वामाम्बे ।
शं नमो दक्षकक्षायाम् । षं नमो वामकक्षायाम् । सं नमो हृदयवह्किरह्मे ।
ईं नमो हृदयादिपादद्वये । ऊं नमो हृदयादिमुखे । हं नमः सर्वाङ्गे, इति
विन्यस्य मातृकासरस्वतीं ध्यायेत् ।

पञ्चाङ्गदर्शनेदिशिदक्षदन्तोः पादहङ्कृतिपक्षो-

देवां मास्वरूपद्वी कलिप्रशस्त्रिकलाभिन्दुकुन्दावदावाम् ।

असंख्यकुम्भचिन्तालिखितकरकला श्रीसणां पद्मसंस्था-

मच्छाकृताश्रतुच्छस्तनप्रधनधरां पारतीं तौ नयानि ॥१॥

अत्र ध्यात्वा मानसैरुपचारैः पुनश्चाङ्गारादिसङ्गरान्तां मातृकापञ्चलो-
मविष्टोपतो जपित्वा व्यापकत्वेन सप्तद्वीं स्वधरस्थानेषु ध्यात्वा गायत्री-
मन्त्रस्यासं कुर्वीत् ।

अपिच्छन्दोदैवनामि स्मृता न्यासान्समाधरेत् ।

इति वसिष्ठसंहितावचनात् । तद्यथा—प्राणायामत्रयं कृत्वा ॐ अस्य श्रीगा-
यत्रीमन्त्रस्य विश्वामित्र ऋषिर्गायत्री छन्दः श्रीसवितृरुपिणी सावित्री
देवता ॐ भूः रे वीजम् ॐ भुवः णि शक्तिः ॐ स्वः यं कीलकं यम
चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थं गायत्रीमन्त्रजपे विनियोगः । ऋष्यादि यथास्थाने
विन्यस्य करसंपुटेन गायत्र्या करयोर्न्यापकं कुर्यात् । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं
धियो यो नो प्रचोदयात् । ॐ वरेण्यं विष्णवात्मने तर्जन्योर्न्यासामि । ॐ भर्गो
देवस्य धीमहि । सत्यात्मने अनामिकयो-
र्न्यासामि । ॐ धियो यो नो ज्ञानात्मने कनिष्ठिकयोर्न्यासामि । ॐ प्रचोद-
यात् परब्रह्मात्मने करतलकरपृष्ठयोर्न्यासामि । एवं हृदयादिषु न्यासः ।
ॐ भूर्भुवःस्वरोमिति दिग्बन्धः ।

अथ व्याहृतिन्यासः ।

भूः पादयोर्न्यासामि । भुवः जान्दोर्न्यासामि । स्वः कटयोर्न्यासामि । महो
नाभौ न्यसामि । जनो हृदये न्यसामि । तपः कण्ठे न्यसामि । सत्यं ललाटे
न्यसामि ।

अथ पदन्यासः ।

तत्पादयोः । सवितुर्ब्रह्मणोः । वरेण्यं कटयोः । भर्गो नाभौ । देवस्य
हृदि । धीमहि कण्ठे । धियो मुखे । यो भ्रूमध्ये । नो ललाटे । प्रचोदया-
न्मूर्ध्नि । इति पदन्यासः ।

अथाक्षरन्यासः ।

ॐ तत्पादयोः । स गुल्फयोः । वि जङ्घयोः । तु जान्धोः । र्ध ऊर्वोः ।
रे गुह्ये । णि लिङ्गे । यं कटयोः । भ नाभौ । र्गो उदरे । दे स्तनयोः । व
हृदि । स्य कण्ठे । धी वक्त्रे । य ताळौ । हि नासिकायाम् । धि
नेत्रयोः । यो भ्रूमध्ये । यो ललाटे । नः पूर्वमुखे । म दक्षिणमुखे । चो
पश्चिममुखे । द उत्तरमुखे । या मूर्ध्नि । तकारव्यञ्जनं सर्वाङ्गेषु । गाय-
त्र्याश्चतुर्विंशत्यक्षरेषु पृथिव्यादितत्त्वदृष्टिस्तत्र प्रथमपादे लोकात्रयदृष्टिः (१) ।
तृतीयपादे ब्रह्मदृष्टिः । प्रणवादिप्रणवान्तगायत्रीमन्त्रं चतुर्थचरणसहितं
त्रिवारं व्यापकत्वेन न्यसेत् । तद्यथा—ॐ भूर्भुवः स्वस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् । यरो रजनेऽसावदोमिति केशा-
दिपादपर्यन्तं पादादिकेशपर्यन्तं त्रिवारं न्यसेत् ।

अस्यार्थः—शक्तेल्लिकोणाद्बहिः कृशालुंकोणेपु त्रिकोणेपु विलसन्तो भूरा-
दयो भूर्भुवः-स्वर्याहनीवीजत्रयं भावयन्त इत्यर्थः । वस्वसेष्वष्टकोणेपु
प्रतिदले स्वरयुग्मसंपुटितं मनोर्गायत्रीमन्त्रस्य त्रिवर्णं तदादिलिखितं दीप्त-
मन्त्रं भावयित्वा चूडामन्त्रसेन तुरीयं चतुर्थः पादः 'परोरजसे' इति
अनेन च वेष्टितं ह्माकोणे भूपुरेपु चतुष्कोणेपु तारादिमहत्प्रमृतिभिरङ्कितं
ककारादिवर्णैः सान्तैर्वर्णैर्वेष्टितं भावयित्वा मध्ये त्रिकोणस्य सूर्यमण्डला-
कारं तेजोरूपां वर्तुलाकारां कोटिपार्श्वण्डतेजोमयं चिन्तयित्वा तत्र वक्ष्यमा-
णध्यानरूपां श्रीसावित्रीं ध्यायेत् । तद्यथा—

मुक्ताबिद्रुमहेमनीलवज्रच्छायैर्मुखैस्त्रीसङ्गे—

युक्तामिन्दुकलानिवद्रमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् ।

गायत्रीं वरदामयाङ्कुशकशां शुभ्रं कपालं गुणं

ब्रह्मं चक्रमयारविन्दयुगलं हस्तेर्वह्नीं भजे ॥ १ ॥

अथ मालाध्यानम्—

हृदयकमले योगपीठे सुधासागरान्तराले मणिमयद्वीपे स्वर्णमयपर्वते स्वर्ण-
प्राकारवेष्टिते नन्दनोद्याने चिन्तामणिमण्डपे रत्नासिंहासने चक्रराजविम्बे
कोटिसूर्यतेजोमये वालार्कायुतप्रभां त्रिनेत्रां पञ्चवक्त्रां दशभुजां वरदामयाङ्-
कुशमणोदपानपात्रजपमालाशङ्खचक्राम्बुजयुग्मधरां दिव्यमन्थालुकेपनीं दिव्या-
लंकारभूषितां कोटिकन्दर्पलावण्यविलासवतीं महसितमुखारविन्दां सर्वावर-
णदेवताक्रावित्पितृगणपरिवृतां द्विजवत्सलां सर्वाभीष्टदां सर्वपापहन्त्रीं श्रीसा-
वित्रीं चिन्तयामि ।

चिन्तयन्नेवमात्मानं जपं कुर्यात्समाहितः ।

मानसे पूजयित्वा तां विशुद्धः साधकोत्तमः ॥ १ ॥

एवं स्वैक्येन ध्यात्वा मानसोपचारैर्यथोक्तप्रकारेण गुरुरपदिष्टेन पूजयित्वा
प्रसन्नां हृदि ध्यायन्त्यथाशक्तिं मूलविद्यां सावित्रीं मनसा जपित्वा तज्जपं
देव्या हस्ते निवेद्याऽऽत्मपूजापुरःसरं मानसयागं कुर्यात् । तदुक्तं विद्या-
मित्रसंहितायाम्—

माणायामत्रयं कृत्वा मन्त्रिष्य हृदयाम्बुजम् ।

देवतां तत्र संचिन्त्य मनसाऽऽराधयेत्ततः ॥ १ ॥

येन क्रमेण येर्मन्त्रैर्द्रव्यैर्नानाविधैः शुभैः ।

तेन क्रमेण तेरेव मानसो याग ईरितः ॥ २ ॥

न वाऽप्युच्चारयेन्मन्त्रं मनसैव मनुं स्परेत् ।
 मुद्रां न दर्शयेत्तत्र हस्ताभ्यां भावयेत्ततः ॥ ३ ॥
 अत्र चाऽऽवाहनं नोक्तं हृदये मानसार्चने ।
 आराध्य मनसा भक्त्या गायत्रीजपमाचरेत् ॥ ४ ॥

हृदयाम्बुजं मन्त्रयेति संबन्धः । हृदयाम्बुजमित्यत्र बाह्यवत्सरासने योग-
 पीठत्वेन मनसैव पूजयित्वा तेनार्घ्यस्थापनादिकर्मकक्षाय(पं)नं (१) मानसमेव
 हृदयस्येन कार्पमित्यर्थः । तथा वसिष्ठसंहितायाम्—

ध्यात्वाऽन्नान्तर्गतेपीठस्थसमागौणं मन्त्रवित् ।
 तस्मिन्पीठे स्थिता देवीं गायत्रीं मुक्तविग्रहाम् ॥
 ध्यात्वा यजेच्चन्दनाद्यैर्मनसैर्मोजनान्तिके ।
 भोजनावसरे मन्त्री नैश्वदेवं समाचरेत् ॥
 मूलाधारगते कुण्डे देवतामिसमुज्ज्वले ।
 चर्मावर्मेषिते त्र्यम्बके मूलमन्त्रपुरःसरम् ॥
 अमुं जुहोमि स्वाहेति मन्त्रेण जुहुयात्सुधीः ।
 हितां नास्तिक्वचमज्ञानवदयां दम्भकैरथे ॥
 ग्राह्यमस्मिन्नुत्तमं च दारिद्र्यं शोक्मपत्नरी ।
 अहंतासत्यपेक्षुष्यकाप्रकोपमदान्कनम् ।
 अक्षमां चापिताहारं भयं निद्रां सुखेतरम् ।
 अपेयं दुष्टसंतापं नीचसङ्गं त्वविद्ययाम् ॥
 आसुरं भावमित्यष्टाभिश्चत्वारिंशदभिर्हुनेत् ।
 मन एव स्रवः शोकः सुःश्ला सुगुदीरिता ॥
 अन्तर्निर्गतरनिर्गन्धनमेषमाने
 मोहान्वकारपरिवर्धितानि संविदशौ ।
 कस्मिन्निदृशतमरीचिनिकाशमूने
 विश्वं जुहोमि वसुधादिधि वा वसानम् ॥

इत्यनेनैकाहुति पूर्णा दयात् ।

तदन्ते सन्मयो भूत्वा जपेदिच्छातुरुपता ।
 सज्जपे सर्वदुःखान्ये साधित्र्ये च समर्पयेत् ॥
 सततं देवतारूपो मूर्त्वा निष्ठेतिहपरतनम् ।
 इत्येषामन्तरं पापं कृत्वाऽऽत्मानं मयूनयेत् ॥

अथाऽऽत्मपूजा ।

तत्र सजलेन पावित्र्येण गायत्रीमुच्चार्य मूलाधारे हृदये भ्रूमध्ये च संपोष्य
मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तं दशमणवसंयुक्तां चतुष्पदां गायत्रीमुच्चार्य खण्डदेण्डाय-
मानतेजोरूपां विभाव्य तत्तेजोभिरेकीभूतमानन्दधनं गुरुमन्त्रदेवतामामभेदेन
सावयवीकृतं स्वशरीरं निर्मलं पत्वा गन्धपुष्पधूपदीपैरम्बुदभैर्वाऽऽत्मानं पूज-
यित्वाऽलंकारैर्भूषयित्वा योगपीठं विचिन्त्य तत्तन्मन्त्रैस्त्वत्तत्स्थानं संपोष्ये-
त्तमाङ्गे हृदये मूलाधारे पदहृदये चेति पञ्चसु स्थानेषु पञ्चकृत्वः पुष्पाञ्जलिं
दृष्ट्वा सवितृरूपमात्मानं ध्यात्वा वर्णासमालया रुद्राक्षपालया वाऽष्टोत्तरश-
तमष्टाविंशतिवारं वा जपित्वा पुनः प्राणापानमयं कृत्वा ऋष्यादिकम्पठङ्गं
कृत्वा ध्यात्वा [च] देव्या इस्ते जपं तेजोमयं निवेदयेत् ।

ॐ गुह्यासिगुह्यगोप्त्री त्वं गुह्याणामस्मत्कृतं जपम् ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि स्वत्प्रसादात्करे स्थिता ॥

इत्यनेन मन्त्रेण जपं निवेद्य चतुर्विंशतिमुद्राः प्रदर्शयेत् ।

अथ मुद्राविधिः ।

मुद्रं ददाति देवानां द्रावयत्यसुरांस्तथा ।

मोदनाद्द्रावणाच्चैव मुद्रेति परिकीर्तिता ॥

इति वचनान्मुद्रामदर्शनमावश्यकम् ।

अपातो दर्शयेन्मुद्राः सुमुखं संपुटं तथा ॥

ततो विततविस्तीर्णे द्विमुखत्रिमुखे ततः ।

चतुर्मुखं पञ्चमुखं षण्मुखधोमुखे ततः ॥

व्यापकाञ्जलिकं चैव शकटं तदनन्तरम् ।

यमपाशं तु प्रापितं ततः स्यात्संमुखोन्मुखम् ॥

विष्णुश्चो मुष्टिको मीनस्ततः कूर्पवराहको ।

सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपल्लवौ ॥

एता मुद्राश्चतुर्विंशद्वोऽप्युक्ताः सुप्रविष्टिनाः ।

एतल्लक्षणमाह—

सुमुखं संहतो हस्तावुत्तानी कुञ्चिताङ्गुली ।

संपुटं पञ्चकोशाभौ करावन्पोन्पसंहवौ ॥

विततं संहतौ हस्तावुत्तानावापताङ्गुली ।

विस्तीर्णं संहतो पाणी मिथो मुक्ताङ्गुली + द्वयोः ॥

+ लीयको । इति वल्लकले ।

संमुखं सक्तयोः पाण्योः कनिष्ठाद्वययोगतः ।
 शेषाद्गुलीनां वैकल्ये द्विमुखत्रिमुखादयः ॥
 शेषाद्गुलीनां संयोगात्पूर्वसंयोगनाश्रनम् ।
 तिर्यक्संयुज्यमानाग्नौ संयुक्ताद्गुलिमण्डलौ ॥
 हस्तौ षण्मुखमित्युक्ता मुद्रा मुद्राविशारदैः ।
 आकुञ्चिताग्नौ संयुक्तौ न्युन्नतौ हस्तावधौमुखैः ॥
 चत्वारो नादशावेव व्यापकं कुञ्चितौ करौ ।
 अधोमुखौ बद्धमुष्टौ युक्ताग्रद्गुष्ठकौ करौ ॥
 अकटे नाम कथितं यमपाशमतः परम् ।
 मुद्रमुष्टिकयोः पाण्योरुत्थानां वाममर्जनी ॥
 कुञ्चिताग्राभ्यां युक्ता तर्जन्याऽनृजवक्षसा ।
 चत्वारिसंधिसंलीनद्वयाद्गुलिद्वयौ करौ ॥
 संमुखाघटितौ दीर्घाद्गुष्टौ श्रयितमुच्यते ।
 ऊर्ध्वाद्गुलिर्वागहस्तस्तादृशा दक्षिणेन तु ॥
 अधोमुखेन संयुक्तः संमुखोन्मुख उच्यते ।
 चत्वारोत्थानकोटी च अक्षय्यः कथितः करौ ॥
 मुष्टौ चान्धोऽयसंयुक्तः चत्वारो मुष्टिकौ भवेत् ।
 भीमस्तु संमुखीभूतौ युक्तानामकनिष्ठिकौ ॥
 ऊर्ध्वसंयुक्तवक्षत्रौ तु शेषाद्गुलिर्लौ करौ ।
 अधोमुखः करो वागस्तादृशा दक्षिणेन तु ॥
 पृष्टरेखे समाक्रान्तः कूर्ध्वं नाग्न्याऽभिधीयते ।
 ऊर्ध्वमध्यं वामभुजः कक्षायामाश्रयेत्करम् ॥
 बराहो नाम मुद्गेष कथिता मुनिसत्तपैः ।
 कण्ठाभितो करो कर्णसंधितावागताद्गुली ॥
 सिंहाक्रान्तं नाम मुद्रा महाक्रान्तं च कथ्यते ।
 किंचिदाकुञ्चिताग्नौ च हस्तौ कृत्वा तथा भवेत् ॥
 ऊर्ध्वं किंचिद्गौ पाणी मुद्गरो वागवर्जनी ।
 ग्रन्था दक्षिणहस्तेन मुद्रा भोक्ता यनीपिपिः ॥
 अधोमुखः दियतौ मूर्ध्नि पञ्चनौ दक्षिणः करः ।
 मुद्राणां सप्तणं भोक्तं वसिष्ठाधिर्मुनीश्वरैः ॥

अथ महासंदिशौकी(को) विज्ञेयः—

न जातु दर्शयेन्मुद्रा महाजनसमागमे ।
 क्षुभयन्ति देवतास्तस्य विफलं वै मवेदिति ॥
 एता मुद्रा न जानाति तस्य देवी न सिध्यति ।
 क्षयन्ति देवताः सर्वा गायत्र्यक्षरसंस्थिताः ॥

एवं दर्शयेत्वा विश्वामित्रसंहितोक्तं गायत्रीकवचं जपेत् । अस्य श्रीगा-
 यत्राक्षरस्य ब्रह्मा ऋषिर्गायत्री छन्दो गायत्री देवता ॐभूः रं बीजम् ।
 भुवः जि शक्तिः । स्वा यं कीलकम् । गायत्रीपसादसिद्धयर्थे जपे विनि-
 योगः । अथ द्वापनम्—

पञ्चवक्त्रो दशभुजा सूर्यकोटिसमप्रभाम् ।
 सावित्री ब्रह्मवरदा चन्द्रकोटिसुशीतलाम् ॥
 त्रिनेत्रा सितवक्त्रा च मुक्ताहारविराजिताम् ।
 वराभयाङ्कुशकशापानपात्राक्षमालिकाः ॥
 शङ्खं चक्राञ्जयगुलं कराभ्यां दधती पराम् ।
 सितपङ्कजसंस्था च हंसारुढा सुखस्मिताम् ॥
 ध्यात्वैवं मानसाम्भोजे गायत्रीकवचं जपेत् ॥

ॐ ब्रह्मोवाच—

विश्वामित्र महामाह गायत्रीकवचं शृणु ।
 यस्य चिन्तनमात्रेण त्रैलोक्यं वञ्चयेत्सणात् ॥ १ ॥
 सावित्री मे शिरः पातु शिखायाममृतेश्वरी ।
 ललाटं ब्रह्मदेवत्या भ्रुवौ मे पातु वैष्णवी ॥ २ ॥
 कर्णौ मे पातु रुद्राणी सूर्या सावित्रिकाऽम्बके ।
 गायत्री वदनं पातु शारदा दशनच्छदे ॥ ३ ॥
 द्विजान्यज्ञप्रिण पातु रसनायां सरस्वती ।
 सांख्यायनी नासिकां मे कैपा(पो)ला चन्द्रहासिनो ॥ ४ ॥
 चिबुकं वेदगर्भा च कण्ठं पात्रघनाशिनी ।
 स्तनौ मे पातु इन्द्राणी हृदयं ब्रह्मवादिनी ॥ ५ ॥
 घटं विश्वभोक्त्री च नाभौ पातु सुरमिया ।
 जघनं नारसिंहो च पृष्ठं ब्रह्माण्डधारिणी ॥ ६ ॥
 पार्श्वौ मे पातु श्यामी गुह्यं गोगोत्रिकाऽवतु ।
 ऊर्वोर्लोकारूपा च जान्वोः संध्यात्मिकाऽवतु ॥ ७ ॥

जद्वयोः पातु अक्षोभ्या गुरुफेग्नोद्गमोर्षकम् ।
 सूर्या पदार्थे पातु चन्द्रा पादाद्गुलीषु च ॥ ८ ॥
 समोद्भूतं वेदजननी पातु ये सर्वदाऽनघा ॥ ९ ॥
 इत्येकैकं च ब्रह्मन्नायक्याः सर्वपावनम् ।
 एतत् पावित्र्य पापघ्नं सर्वरोगनिवारणम् ॥ १० ॥
 तिस्रश्च यः पठेद्दिनाऽसर्वाङ्गकामान्वाप्नुयात् ।
 सर्वथास्त्रार्थतत्त्वज्ञः स भवेद्देवार्थतमः ॥ ११ ॥
 सर्वत्रफलं प्राप्य ब्रह्मान्ते समवाप्नुयात् ।
 प्राप्नोति जपमात्रेण पुरुषार्थक्षतुर्विधानम् ॥ १२ ॥

इति श्रीविश्वामित्रसंहितायां ब्रह्मकौस्तुभसंवादे गावशीकवचं संपूर्णम् ॥

एवं एव च जपित्वा गावशीचतुर्थपादमन्यं जपेत् ।

अस्य श्रीगावशीचतुर्थपादस्य विपल ऋषिः परब्रह्मपरमार्था देवता गावशी
 दन्दः श्रीगावशीचतुर्थपादजपे विनियोगः । ॐ परो ब्रह्मणे । रजसे शिरसि ।
 असावदो विश्राम्यम् । परोरजसे कवचे । असावदो नेत्रयोः । परोरजसेऽ-
 सावदो अस्त्रे । इति करपदङ्गन्यासं कृत्वा ॐ भूर्भुवः स्वरो परोरजसेऽसा-
 वदो सर्वाङ्गे । अथ ध्यानम्—

दशहस्तां पञ्चवक्त्रां कोटिसूर्यसमप्रभाम् ।

पद्महस्तां वेदगर्भां ब्रह्मरूपां हृदि स्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैः पूजयित्वाऽष्टवारं चतुर्थपादजपं कृत्वा माप-
 श्रीवर्णं कुर्यात् । तेषांऽदौ विसर्जनमुद्राः च दर्शयेत् ।

अथ विसर्जनमुद्राः ।

सुरभिर्ज्ञानं शूर्पं च योनिः कुर्यादथ पङ्कजम् ।

छिद्रं निर्माणमुद्रा च जपान्तेऽष्टाष्टदाहताः ॥

इति दर्शयित्वा वसिष्ठशापविमोचने कुर्यात् । अस्य श्रीवसिष्ठशापविमोच-
 नमन्त्रस्य विश्वामित्र ऋषिः सूर्या देवता नागेश्वरी छन्दो वसिष्ठशापविमोचनार्थे
 जपे विनियोगः ।

ॐ अहो देवि महादेवि संपद्ये विष्टे सरस्वति ।

जंजरे अमरे पैत्र ब्रह्मराने नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥

वसिष्ठशापाद्विमुक्ता भव । तत आचम्य गायत्रीतर्पणं कुर्यात् ।

अथ गायत्रीतर्पणम् ।

ॐ भूर्भुवःस्वः । पुरुषमृग्यजुःसाममण्डलान्तर्गतं सवितारमाषाहयामीत्या-
वाह्य तर्पणं कुर्यात् । ॐ भूःपुरुषमृगवेदं तर्पयामि । ॐ भुवःपुरुषं यजुर्वेदं
तर्पयामि । ॐ स्वाःपुरुषं सामवेदं तर्पयामि । ॐ महःपुरुषमथर्ववेदं तर्प-
यामि । ॐ जनःपुरुषमितिहासपुराणं तर्पयामि । ॐ तपःपुरुषं सर्वांगमं
तर्पयामि । ॐ सत्यं पुरुषं सर्वलोकं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवःस्वः [पुरुषं]
ऋग्यजुःसाममण्डलान्तर्गतं तर्पयामि । ॐ भूरेकपादं गायत्रीं तर्पयामि ।
ॐ भुवर्द्विपादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ स्वास्त्रिपादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ
भूर्भुवःस्वश्चतुष्पादं गायत्रीं तर्पयामि । ॐ उषसं तर्पयामि । ॐ गायत्रीं तर्प-
यामि । ॐ सावित्रीं तर्पयामि । ॐ सरस्वतीं तर्पयामि । ॐ वेदमातरं तर्प-
यामि । ॐ पृथिवीं तर्पयामि । ॐ जयां तर्पयामि । ॐ कौशिकीं तर्पयामि ।
ॐ सांक्रुतीं तर्पयामि । ॐ सर्वापराजितां तर्पयामि । ॐ सहस्रमूर्तिं तर्पयामि ।
ॐ अनन्तमूर्तिं तर्पयामि ।

एभिर्मन्त्रैश्च यो नित्यं चतुर्विंशतिभिर्द्विजः ।

सुतर्पयति गायत्रीं स संध्याफलमाप्नुयात् ॥

इति गायत्रीतर्पणम् ।

अथ जपलक्षणम्—

शौनकाः—

गायत्रीं संस्मरेद्धीमान्हादि वा सूर्यमण्डले ।

कल्पोक्तलक्षणेनैव ध्यात्वाऽभ्यर्च्य तवो जपेत् ॥ १ ॥

प्रातस्त्रिष्टुब्जपेदेर्वा सायं चैवोपाविश्य च ।

उपविश्य च मध्याह्ने जपकर्म समारभेत् ॥ २ ॥

ऊर्ध्वं जानुस्तु सायाह्ने ध्यानालोकनतत्परः ।

पूर्वसंध्यां जपंस्त्रिष्टुब्जसावित्रीमर्कदर्शनात् ।

पश्चिमां तु समासीनः सम्यग्दक्षप्रदर्शनात् ॥ ३ ॥

अथाङ्गुल्यादिजपमालालक्षणम् ।

अङ्गुल्यैव जपं कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन ।

रुद्राक्षाद्यैः सर्वैस्त्रिद्विस्तौ मालां प्रकल्पयेत् ॥

अथ करमालयाऽक्षमालया वा जपं कुर्यात् ।

सद्य गायत्रीपुष्पाङ्गणधयेः कथ्यते ।

प्रणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवास्वस्त्यतः परम् ।
 गायत्रीं प्रणवं चान्ते जप एव उदाहृतः ॥ १ ॥
 वाचिकारूपं त्रयांशुष्व मानसास्त्रिनिधः स्मृतः ।
 त्रयाणां जपपञ्चानां श्रेष्ठः स्यादुत्तरोत्तराः ॥ २ ॥
 यदुत्तरीचरवारितैः शब्दैः स्पर्शावदाऽस्तरैः ।
 मन्त्रमुच्चारयेद्वाचा जपवद्भ्यः स वाचिकः ॥ ३ ॥
 शब्दैश्चास्त्रेभ्यश्च मन्दगोष्ठौ मचाक्षयेत् ।
 अपरैरश्रुतः किञ्चित्स त्रयांशुजपः स्मृतः ॥ ४ ॥
 विधाय चास्त्रयेणां त्रयाङ्गुलीं परात्परम् ।
 हस्तार्थेचिन्तिते भूयः कथ्यते मानसो जपः ॥ ५ ॥
 वाचिकस्त्वेक एव स्वाहुतांशुः क्षतमुच्यते ।
 सहस्रं मानसः शोको मन्त्रत्रिभूगुनारदैः ॥ ६ ॥
 ब्रह्मचारी गृहस्थश्च क्षत्रपण्डितश्च जपेत् ।
 अष्टोत्तरशतं निस्त्वमष्टाविंशतिमेव वा ॥ ७ ॥
 विधानादशकं वाऽपि त्रिकाले संप्रजोद्धृज्यः ।
 याज्ञे महेऽपे दर्शे च गायत्रीं दशसंख्यया ॥ ८ ॥
 अष्टाविंशत्यनध्याये [यथोक्तं] सुदिने जपेत् ।

जपान्तं कृत्वादिन्वासं विधाय गुह्यादिगुह्यपन्थेन जपं निवेदयेत् ।

अथ संध्योपस्थानम् ।

मित्रोजनान्येति नवर्षमुक्त्वा तद्गो दिव इत्येका जातवेदसे० उदयवर्कं
 ॐ नमः साध्यै दिव्य इन्द्रायेत्यादि याजुषम् । संध्यायै नमः । सावित्री
 नमः । गायत्र्यै नमः । सरस्वत्यै नमः । ब्रह्मणे नमः । विष्णवे नमः ।
 शिवाय नमः । आत्मने नमः । परमात्मने नमः । अन्तरात्मने नमः । सर्व
 भूतात्मने नमो नमः । स्थोत्रा पृथिवीरिषेका वा नस्तोक इत्येका समानीष
 आहुतिः० अथो देवा बर्गः यद् नो अपिवात० तच्छंखो० भूरादिन्याह-
 तिपूर्वं प्राणित्वा मन्त्राद्युच्चार्याप्युक्तशर्माहं मो आयिवादये । ॐ नमो
 गङ्गाय । ॐ गुरुभ्यो नमः । आत्मपादौ मूर्ध्नि स्पृष्ट्वा० ।

सावित्रीं च तथा सूर्यं द्विगान्त्राभिवादयेत् ।

यथेष्टं वाऽथ कनिष्ठं वा संख्यज्ज्ञे चाभिवादयेत् ॥ १ ॥

वर्जयितुं सुतं शिष्यं दौहित्रं दुहितुः पतिम् ।
नित्यं वेदमधीतारं तथा वाऽध्यापकं द्विजम् ॥
अनधीतो नमस्कुर्व्याज्ज्येष्ठो वाऽपि कनीयसम् ।

इति प्रातःसंध्याविधिः ।

अथ मध्याह्नसंध्याविधिः ।

कुर्यान्माध्याह्निकीं संध्यां ब्रह्मयज्ञादनन्तरम् ।

संगवातूर्ध्वमेवाऽऽहुर्नचेदवागयापि वा ॥

आदौ द्विराचम्य प्राणानायम्य पूर्ववन्मणोपात्तदुरितक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वर-
प्रीत्यर्थं मध्याह्नमंधवामुपासित्वे । आपो हि श्रेति मार्जनं कृत्वा आपः पुन-
न्निवति मन्त्राचमनं विधाय सकृदाचम्य आपो हि श्रेत्यादि नवचैर्मार्जनम्,
ऋतं चेति तृचेनाघमर्पणम् ।

सकृदध्वं तु मध्याह्ने प्रसिपेद्धंस इत्युवा ।

त्रिर्वाऽऽकृष्णेन मन्त्रेण गायत्र्या चेति केषन ॥

उतायातं० ऋक् शेषं पूर्ववत् ।

अथ संध्यातर्पणम् ।

ॐ भुवःपुरुषं तर्पयामि । ॐ अजुर्बेदं तर्पयामि । ॐ मण्डलं तर्पयामि ।
ॐ रुद्ररूपं तर्पयामि । ॐ अन्तरात्मानं तर्पयामि । ॐ सांक्रुतिं तर्पयामि ।
ॐ संध्यां तर्पयामि । ॐ पुनर्वतिं तर्पयामि । ॐ रोद्दीं तर्पयामि । ॐ उषसं तर्प-
यामि । ॐ निष्पुजं तर्पयामि । ॐ सर्वार्थसिद्धिदं तर्पयामि । ॐ सर्वसत्त्वाधि-
पतिं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवः० । गायत्रीतर्पणे विशेषो नास्ति । द्विराचम्य
उदुत्यामिति त्रयोदशैर् सूक्तं चित्रं देवानामिति षड्वर्चं सूक्तं हंसः शुचिपदि-
(त्युपसर्यार्न) । शेषं पूर्ववदिति मध्याह्नसंध्याविधिः ।

अथ सायंसंध्याविधिः ।

आचम्य प्राणानायम्य मार्जयित्वाऽग्निश्च मेति मन्त्रोदकं प्राश्य पूर्ववन्मार्-
जने कृत्वाऽघमर्पणं विधायार्घ्यदानं रात्रौ चेद्व्रतणाय । सरस्वतीतर्पणं
कुर्यात् । ॐ स्वःपुरुषं सामवेदमण्डलं बिष्णुरूपिणं तर्पयामि । ॐ परमां-
त्मानं तर्पयामि । ॐ सरस्वतीं तर्पयामि । ॐ वेदयातरं तर्पयामि । ॐ सांक्रुतिं
तर्पयामि । ॐ संध्यां तर्पयामि । ॐ स्यविरां तर्पयामि । ॐ वैष्णवीं तर्प-
यामि । ॐ उषसं तर्पयामि । ॐ निष्पुचं तर्पयामि । ॐ सर्वार्थसिद्धिकरीं

तर्पयामि । ॐ सर्वमन्त्राधिपतिं तर्पयामि । ॐ भूर्भुवः स्वः पुरुषं तर्पयामि ।
गायत्रीतर्पणं चेति श्रेयं पूर्ववत् । तपस्यानं यच्चिद्धितेति दशर्वं सूक्तम् । ॐ
मे वरुण० तत्त्वा यामि० वयमयेन्द्रा० श्रेयं पूर्ववदिति सायंसंध्याविधिः ।

इत्येवं संध्यात्रयकाले संध्यादिकं कृत्वा देवतात्मा सुखं विरेचति
प्रसङ्गतो मध्याह्नसंध्यासायंसंध्याविधिः ।

यथोचितकाले [संध्यां] कर्तुमशक्तचेन्नमसा सूर्यमण्डलं ध्यायन्मनसैव
तत्तत्काले ॐ ऐं ह्रीं श्रीं परमदुष्करकर्मच्छेदिन्यघोरे वरदे विद्ये माये वैको-
चवरूपसहस्रारिणि पातृगणे इहूं श्रीं ह्रीं ऐं श्रीमिति जपित्वा संध्याकल
सिद्धिर्भवतीति प्रत्यङ्गिरासूत्रवचनात् । अथ मातःसंध्यावन्दनानन्तरं पुरा-
णकृम्यादी स्थले ततः परमत्रैव नद्यादी स्थले सूर्यायार्घ्यं दद्यादिति
कस्यचिन्मर्षं पूजाप्रदेशं गत्वा नद्यादाविति वसिष्ठसंहितायामग्रे वक्ष्यते । ततो
मूळानभिमन्त्रिते [न] जलेनाऽऽचम्य गुरुदेवतातिग्रहान्पणम्य संवर्षित-
स्वात्मदेवतः सुहृद्व्रतो पीपी देवीं हृदयकमले ध्यायन्मूलं वाऽपि स्पर्श जप-
न्पुनः स्वपदहृदयग्रीवायाद्यागस्य मण्डपमिति ।

मुजावद्वेशमागत्य दत्त्वा चार्घ्यं विवस्वते ।

गन्धधुमादिभिः सम्पद्गद्गारपूजां सवाचरेत् ॥

तत्र तत्रावा माङ्गणेकदेशे स्थित्वा मूलमन्त्राभिमन्त्रितेन जलेन माङ्गुली
वाऽप्युदङ्मुखो पीन्याजानु पादो भगिषध्वर्षन्तं करी च प्रसारय द्विरा-
चमेत् । माङ्गण एव गोमयमक्षिप्तमूयो सोमपट्टा वा सूर्यायार्घ्यं दद्यात् ।
वक्ष्या — माङ्गुली सुखासन उपविष्टो गुर्वादिबन्धनपूर्णकपट्टाक्षरसूर्यमन्त्रेण
माणायामश्रयं कृत्वा ॐ धृणिः सूर्य मादित्योमित्यष्टाक्षरमन्त्रः । ओपस्य
भीसोराष्टाक्षरमन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिरादित्यो देवता गायत्री छन्दः सूर्यायार्घ्य-
प्रदाने विनिर्धोगः । गायत्रीमन्त्रस्य ऋग्यादिकं स्मृत्वा सूर्यात्पकपातमानं
भ्यासा श्रिकोणार्थमिषट्कोणं वृत्तात्मकं मण्डलं निर्वाय तत्र ॐ ब्रह्मवि-
ष्णुशिवस्तमसोराय योगपीठाय नम इति संपूज्य गावः स्त्रिय-श्रेण शुभेदेकैः
पुरषित्वा सूर्यमन्त्रेण कुङ्कुमरोचनारक्तचन्दनादिकरत्नोरजपापुष्पद्वार्सता-
म्बुकिष्णं आनुनेयं संस्मर्य सूर्यमन्त्रं लिखित्वा तदुपरि सूर्यं ध्यात्वाऽऽ-

वानादिकं कृत्वा सूर्यमन्त्रमुच्चार्य साङ्गाय श्रीसूर्याय नम इति संपूज्य सोमा-
द्यष्टौ ग्रहाश्च पूर्वादिमण्डलाकारेण संपूज्य कराभ्यां पात्रमाच्छाद्य सूर्यमन्त्रमष्टो-
त्तरशतं द्वादशवारं [वा] जपित्वा पुनः सूर्यं संपूज्य गन्धादि निवेद्य सूर्य-
मण्डले देवीं ध्यात्वा जालुभ्यामवनीं गत आमस्तकमर्घ्यपात्रमुत्तोल्य व्योम्नि
सावरणे रवी स्वैक्येन दृष्टिं निपात्य ॐ ह्रीं ह्रीं सः घृणिः सूर्य आदित्यौ
ग्रहनक्षत्रप रिचिताय मार्तण्डभैरवाय प्रकाशशक्तिसहिताय द्वादशकलात्मने
गायत्रीरूपिणे सूर्यायैषोऽर्घ्यः स्वाहेति सावित्रीमन्त्रपूर्वकं सावित्रीदेवताबुद्ध्या
पुरतो दद्यात् । ततः पुष्पाञ्जलिं कृत्वा सूर्यमन्त्रस्य जपं कृत्वा समर्प्य स्तुत्वा
नत्वा मानो समस्वेति संहारमुद्रया विसृजेदिति सूर्यार्घ्यविधिः । अथ सामा-
न्यार्घ्यं कुर्यात्तद्यथा देहलण्घनतत्त्वतुरभस्तृत्तत्रिकोणमण्डलं कृत्वाऽस्त्रमन्त्रेण
ताम्रादिपात्रं प्रक्षाल्य साधारं स्थापयित्वा हृदयमन्त्रेण शुभोदकेनाऽऽपूर्य
गङ्गे चेत्यादितीर्थमन्त्रेणाद्भुतशुभमुद्रया सूर्यमण्डलात्तत्र तीर्थमावाह्य ॐ कार-
मुच्चरन्गन्धदुष्पे निक्षिप्य मणवेन त्रिरभिमन्य घेतुमुद्रां प्रदर्शयेदिति सामा-
न्यार्घ्यविधिः सर्वत्र ।

अथ द्वारपूजाविधिः ।

तदस्तदर्घ्योदकैरस्त्रमन्त्रेण द्वारमभ्युक्ष्य गन्धपुष्पास्तैरम्बुपुष्पाभ्यां वा द्वार-
देवताः पूजयेत् । द्वारयोर्ध्वशाखायाम् ॐ बिभ्वेशाय नमः । ॐ महालक्ष्म्यै
नमः । ॐ सरस्वत्यै नमः । दक्षिणशाखायां गणेशाय नमः । वामशाखायां
क्षेत्रेशाय नमः । दक्षिणे गङ्गायै नमः । वामे यमुनायै नमः । दक्षिणे घात्रे
नमः । वामे विधात्रे नमः । दक्षिणे शुद्धस्वनिधये नमः । वामे पद्मनिधये
नमः । अधोदेशल्यामस्तदेवतायै नम इत्येवं पूर्वद्वारमारभ्योत्तरद्वारपर्यन्तं
पूजयित्वा तत्तद्द्वाराधिपान्मन्त्रैर्यजेत् । देहल्यग्रतो दक्षिणवामक्रमेण पूर्वद्वारे
ॐ ब्राह्म्यै नमः । माहेश्वर्यै नमः । दक्षिणद्वारे कौमार्यै नमः । वैष्णव्यै नमः ।
पश्चिमद्वारे वाराह्यै नमः । इन्द्राण्यै नमः । उत्तरद्वारे महालक्ष्म्यै नमः ।
चापुण्ड्रायै नमः । मण्डपाभावे मण्डपं कल्पयित्वा तत्रैव पूजयेदिति द्वारपूजा-
विधिः ।

ततो विघ्नापसारणं कुर्यात् । ततो मूलमन्त्रमस्तमन्त्रं वा मनसा जपान्दि-
ग्दहपुण्या दिव्यानुर्ध्वार्धतालत्रयेणान्तरिक्षान्वापपाणिघातैस्त्रिभिर्मौमांश्च त्रि-

धनोन्निःसार्य शनैर्गङ्गं संषोचयन्स्वदक्षिणांसेन द्वारकांस्त्री स्पृशाम्बिजवामपाद-
पुरःसर गृहान्तः प्रविशेत् । ततः—

कांस्यघण्टास्वन कृत्वा द्वारमाच्छाद्य वाससा ।

पञ्चगव्यार्घ्यतोयाभ्यां मोक्षयेन्मण्डपान्तरम् ॥ इति ।

ततो मण्डपान्तः पूजावेद्या बहिरुपाविश्य नैर्ऋत्यां दिशि ॐ ब्रह्मणे नमः ।
ॐ वास्तुपुरुषाय नम इति संपूज्य कृताञ्जलिः पठेत्—

ॐ देवि त्वं माकृतं चित्तं पापाक्रान्तमभून्मम ।

तन्नि सारय चित्तान्मे पापं हुफट् नमोऽस्तु ते ॥

सोमः सूर्यो यमः कालो महाभूतानि पञ्च च ।

एते श्रुत्वाशुभस्वेह कर्मणो नव साक्षिण ॥

इति मन्त्रद्वयं पठित्वा हुफटित्वनेन त्र्योषष्टृष्या पार्ष्वद्वयमूर्ध्वमधश्च निरीक्ष्य
सुमना भवेत् । ततः सिद्धार्थास्तत्कृतम् सप्तधाऽभिपन्निवत्तमस्त्रयमर्च्य पठन्मृद-
मध्ये निक्षिपेत् ।

वीक्षणं महाकाय कल्पान्तदहनोपम ।

भैरवाय नमस्तुभ्यमनुब्रां दातुमर्हसि ॥

इत्यनेन भैरवाङ्गा गृहीत्वा आफटिति मन्त्रेण वेद्यां गत्वा देव्याः पूजन-
स्यानं निशीघयेत् । गायत्र्या भुवमभियन्त्र्य निरीक्ष्यस्त्रयमनेन मोक्ष-
सैनैव दर्भैस्तदयित्वा कवचमन्त्रेणाभ्युक्षेदिति । चतुर्विधः संस्कारो भुवः ।
तत्तद्वन्दनागकगन्धाद्यैर्धूपयेन्मण्डपा-न्तरमिति । ततस्त्रया वेदिकायां पुरतो
देव्यासनस्य समुत्तज्य स्वासनभूमौ गायत्रीं प्रणवं वा विक्षिप्य तत्र पुष्पं
दत्त्वा तदुपरि कुञ्जानिनाम्बरीराक्षयेकहस्तं द्विरस्तं वा चतुरङ्गुलमुच्छिष्टं
कम्बुछाद्यन्त्यतमं मृदासनमासीर्य तस्य पूर्वभागे ॐ भूर्भुवः स्वः पश्चिमे
स्वस्त्यस्तरे भूर्भुवः स्वः लिखित्वा मूलेन प्रणवेन वा शुभेर्जलैः संमोक्ष्य तत्र
मातृकाभोजनं चिन्तयित्वा पूर्ववन्मूलाधारादि पृथिव्यन्तमासनं संपूज्य पृथिव्य-
स्वयेत्याद्यभ्युक्ष्य ॐ आधारकम्बुछासनाय नम इत्यनेन गन्धपुष्पैः पूजयेदि-
त्यासनपूजा ।

तदस्तस्मिन्नासने प्रादमुखोऽप्युदङ्मुखो [वा] स्वस्तिपद्ययोरन्यतम-
त्रयमास्याय ऋजुकायो निराकुलः समुपविशेत् । ततः स्वासनस्याऽग्रेप-
कोणे गं गणपतये नमः । नैर्ऋत्ये सं सरस्वत्ये नमः । वायव्ये ईं दुर्गायै
नमः । ऐशान्ये सां शैलपाद्याय नमः । ततः—

शिवस्य वा हरेर्वाऽपि सूर्यस्याग्रे गुरोरथ ।

दीपस्य ज्वलितस्यापि संनिधानं प्रकल्पयेत् ॥

इत्येतेषामेकस्य समस्तानां वा संनिध्यं परिकल्प्य द्रव्याभ्यासादयेत् ।

स्यापयेदक्षिणे भागे पूजाद्रव्याणि चाऽऽत्मनः ।

सुवासिताम्बुसंपूर्णं सव्ये कुम्भं सुशोभनम् ॥

प्रसालनाय करयोः पार्श्वं पृष्ठे निवेशयेत् ।

घृतादिज्वलितान्दीपानस्यापयेत्परितः शुभान् ॥

दर्पणं चापरं छत्रं तालवृन्तं च पादुके ।

पूजासामाग्रिकां विमं पुरतः साधनान्तरम् ॥ इति ।

विश्वामित्रसंहितायाम्—

अन्धानि होमद्रव्याणि यथास्थानं निवेशयेत् ।

इति पूजाद्रव्यसाधनम् । तवस्तानि नेत्रमन्त्रेण मिलोच्य रंस्वाहेति दीप-
शिखां स्पृष्ट्वा स्त्रींस्वाहेति मन्त्रेणाङ्गुल्यग्रेण जलं स्पृष्ट्वा ओस्वाहेति मन्त्रेण
तरपार्श्वं स्पृष्ट्वेदिति पूजाद्रव्यशुद्धिः । ततः कृताञ्जलिपुटी भूत्वा वामे ॐ शुं
शुक्लं नमः । दाक्षिणे गं गणपतये नमः । अग्रे श्रीपरसवितृमण्डलान्तर्गत-
गायत्र्यै नमः । इति प्रणम्य करशुद्ध्यादिकं कुर्यात्तद्यथा प्रणवमुच्चार्य गन्ध-
पुष्पाभ्यां करौ संपादय्य वामहस्तेन निर्मथ्याऽऽघ्राय तत्पुष्पमुत्तरस्यां शिथि-
लिषेत् । ततोऽङ्गुलीभ्यङ्गमभ्यान्यसेत् । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धियो
नमः इति षडङ्गमभ्यानङ्गुष्ठादिक्रमेण करयोर्विन्यसेत् । तदुक्तं
वासिष्ठसंहितायाम्—

आसीनः प्रणवेनाथ परामृज्य कराम्बुजे ।

अङ्गुलीषु च विन्यस्य अङ्गमन्त्राननुकपात् ॥

अस्त्रमन्त्रेण दिग्बन्धं कुर्यात्सर्वासु रिक्षु च ।

अग्निप्रकारवत्कृत्वा ततो मन्त्रेण सर्वतः ॥

माणायाश्च त्रयं कुर्यान्मूलेन प्रणवेन वा ॥ इति ।

मन्त्रो गायत्रीमन्त्रः । इति करशुद्धिः । ततः पूर्वोक्तमार्गेण माणानायम्य
देशकालौ स्मृत्वाऽधिकफलायां चेत्युन्मत्तशुद्धिमाण-अतिष्ठामातृकान्वासान्स्व-
देहे विद्यायाऽऽत्मपूजापुरःसरं संक्षिपतोऽन्तर्यामं कृत्वा वाद्यपूजां समारभेत् ।
तद्यथा—माणायामपूर्वकं गायत्रीं ध्यानोत्तं स्वैक्येन प्रथमं ध्यात्वा स्वस्ति-
रासि पुष्पं दत्त्वा पुनरपि हृदयकमले योगर्पणं चिन्तयित्वा तदुपरि देवीं

गायत्रीं ध्यात्वा मानसोपचारैर्यथोक्तप्रकारेण सम्यक्पूजयित्वा मन्त्रां तां
हृदि ध्यायन्मन्त्रं गायत्रीं जपित्वा योनिमुद्रया मण्डपं वाद्यपूजार्थं प्रथमं
यन्त्रोद्धारं कृत्वा यजेत् ।

अथ यन्त्रोद्धारविधिः ।

तदुक्तं विश्वामित्रसंहितायाम्—

विन्दुत्रिकोणं पद्मकोणं ततो वृत्तप्रथमं लिखेत् ।
चतुरस्रद्वयं बाह्ये चतुर्द्वारीपथोपेतम् ॥
वैन्दवे पूज्य गायत्रीं त्रिसंख्याश्च त्रिकोणके ।
पटङ्गानि च पद्मकोणे पूजयेत्प्रथमः सुधीः ॥
अष्टारे पूजयेदष्टौ वसुन्मन्त्राश्च बाह्यतः ।
क्रमेणाऽऽदित्यदेवाश्च पुत्रोदिक्रमशो यजेत् ॥
ततो बाह्ये दिवर्गानां सत्त्वगुणानि ततो यजेत् ॥ इति ।

स्वर्णादिपात्रे चन्दनादिना स्वर्णादिशलाकया गुरुपदिष्टेन विधिना
पथोक्तं यन्त्रं विधाय वैन्दवे चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्रीं विहितरूप
त्रिकोणे भूरादिष्पाद्विधिप्रथमं लिखित्वा चतुष्कोणे महर्जनस्तपः
सत्त्वमिति चतुष्टयं चित्तरूप शिरोमन्त्रेण संवेष्ट्य ॐ नमः सिद्धम् ।
अथाईवज्रकृत्तलद्वारेणोत्थोत्थं प्रकृत्यगच्छवत्तज्जलद्वन्द्वद्वयमप्यन्य-
कवमपरकवचसद्वत्तलद्वन्द्वेन सविन्दु कान्मातृकावर्णांपूर्वादिमादक्षिण्येन वी-
थयन्तराले जपं विहित्वेत् । इति यन्त्रं निर्माय मूलेन पुष्पं दत्त्वा पुरस्तादधा-
पयेदिति यन्त्रोद्धारः ।

अध्याध्यैस्थावनं कुर्यात् । ततः पूर्वोक्तविधिनाऽऽभाष्यतः किञ्चिद्दामभाग-
मयलम्ब्य सामान्यार्घ्यं स्थापयेत् । ततः स्ववासभागे चक्रमस्य दक्षिणे
सामान्यार्घ्यजलेनैव चतुरस्रपद्मकोणद्वन्द्वे चतुर्कोणात्मकं मण्डलं मत्स्य-
मुद्रया निर्माय ॐ श्रीगङ्गायत्रीदेव्याया अर्घ्यपाधारमण्डलाय नम इति पुष्पा-
सृतिः संपूज्य तस्याङ्गानि पूजयेत् । यथा—अष्टारे वैन्दवाय नमः । वैन्दवे
शिरसे स्वाहा । बाधये शिखायै वषट् । ऐशान्ये कवचाय हुम् । मध्ये
नेत्रत्रयाय वीषट् । पूर्वादिचतुर्दिक्षु हः अस्त्राय फट् नम इति मण्डलं
पूजयित्वा मूलविद्यया त्रिषादिकां प्रसाल्य तत्र निधाय पूजयेत् । ॐ व-
ह्निमण्डलाय दशहस्तायने गायत्र्यर्घ्यपात्राय नम इति संपूज्य सकारा-
यकारान्तां विलोमा स्वाहावसानां मातृकां जपस्तदशक्तौ केवला गायत्रीं

त्रिरुत्तरार्धपार्श्वं पूरयेत् । ततः ॐसोममण्डलाय षोडशकलात्मने श्रीमहा-
यजुष्यर्धपार्श्वाय नम इत्यर्धजलं संपूज्य गङ्गे च यमुने चेति तीर्थमन्त्रणा-
ङ्कुशमुद्रया तत्र तीर्थान्यावाह्यं शिखायै वषट्ठिति गाळिनोमुद्रां प्रदर्श्य गन्धा-
ष्टकेन लोलितं पुष्पं निक्षिप्य धेनुमुद्रयाऽमृतोक्त्या गायत्र्या महामुद्रया
परमी कुर्यात् । तत्र गन्धाष्टकमुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

शिङ्खं गोरोचनं चन्द्रं मांसीं कुङ्कुमकेसरे ।

कस्तूर्युशीरं मलयं गन्धाष्टकमुदाहृतम् ॥

ततस्तत्रार्धजले निजेष्टदेवतां ध्यात्वा षट्कन्यासेन सकलीकृत्यात्मन्त्रेण
छोटिकाभिर्दशदिग्बन्धनं कुर्यात् । नेत्रमन्त्रेण निरीक्ष्य शङ्खमुद्रयाऽवष्टुप
षोदीप्य (?) मूलमूक्षार्यं श्रौपदारार्धदेवतायै गायत्र्यै नम इति गन्धपु-
ष्पास्तैर्देवीं पूजयित्वा गन्धपुष्पधूपदीपान्यथाशक्तिं निवेदयेत् । ततस्तदु-
परि मूलमन्त्रमष्टधा जपित्वा मत्स्यमुद्रयाऽऽच्छादयेदिति विशेषार्धविधिः ।
ततः सामान्यार्धजले विशेषार्धजलविन्दुं निक्षिपेत् । ततो दक्षिणे मोक्ष-
णीपार्श्वं स्थापयित्वा जलेनाऽऽपूर्य तत्र विशेषार्धजलविन्दुं निक्षिप्य तेनो-
दकेन मूलमूक्षार्याऽऽमृतत्वात्मने नमः । विद्यातत्त्वात्मने नमः । शिवतत्त्वा-
त्मने नम इत्येभिर्मन्त्रैः स्वशरीरं त्रिः मोक्ष्य गायत्र्याऽऽत्मानं पूजोपकरणं
चाभ्युक्ष्य (स्नेह) । एतदर्थपार्श्वं पूजापवर्गपर्यन्तं न चालयेदित्यर्धस्या-
पनाविधिः ।

अथाऽऽत्मपूजा ।

तत्र मोक्षणीजलान्वितपुष्पेण गायत्रीमूक्षार्यं मूलाधारे हृदये भ्रूमध्ये च
संपूज्य मूलादिमहामुद्रां गायत्रीमखण्डदण्डोपमानवेजोरूपां विमोक्ष्य
तत्तेजोभिरेकीभूतमानन्दधनं गुरुमन्त्रदेवतानामपेदेन सावयवोक्तशरीरं निर्मलं
मत्वा गन्धपुष्पधूपदीपैरात्मानं पूजयित्वाऽलंकारैर्भूषयित्वा पुनः पीठन्यास-
क्रमेण तत्तत्स्थानेषु तत्तन्नाममन्त्रैः मोक्षणीजलान्वितपुष्पैर्वा केवलपुष्पा-
दिना मण्डकाधारादिस्वदेहे योगपीठं पूजयित्वा तत्र गायत्रीं ध्यात्वा
गायत्र्या संपूज्य गायत्रीमुष्पार्थोत्तमाङ्गे हृदये मूलाधारे षट्दये सर्वाङ्गे
येति पञ्चसु स्थानेषु पञ्चपुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । ततोऽन्तर्गमिपुरासामृष्यादि-
न्यासपूर्वकं गायत्रीरूपमात्मानं ध्यापन्यथाशक्तिं जपित्वा समर्पयेत् । ततोऽ-
नुष्ठां गृहीत्वा यो गायत्रीदेवि त्वाभावाद्य पीठे पूजयामि ।

अथ योगपीठपूजा ।

तत्र पूर्वनिमित्तयमोचितगणपत्रीयन्त्रमद्येऽर्घ्योदकेन संपोष्य तत्रैव सवी-
धस्तादारभ्योपर्युपरि पूजयेत् । तद्यथा-ॐ मण्डूकाधाराय नमः । कालामि-
न्द्राय नमः । मूलमकुत्यै नमः । आधारशक्त्यै नमः । कुर्माय नमः । अन-
न्ताय नमः । वराहाय नमः । पृथिव्यै नमः । अमृतार्णवाय नमः । रत्न-
द्वीपाय नमः । स्वर्णपर्वताय नमः । कल्पोद्यानाय नमः । नानारत्नमयभू-
मिकायै नमः । मणिमण्डपाय नमः । वलयवृक्षाय नमः । रत्नवेदिकायै नमः ।
रत्नसिंहासनाय नमः । धर्माय नमः । ज्ञानाय नमः । वैराग्याय नमः ।
शैश्वर्याय नमः । अधर्माय नमः । अज्ञानाय नमः । अवैराग्याय नमः ।
अनैश्वर्याय नमः । श्रेषाय नमः । पद्माय नमः । आनन्दकन्दाय नमः ।
संविज्ञालाय नमः । सर्ववत्साल्ये योगपङ्कजाय नमः । प्रकृतिवयस्येभ्यो
नमः । विष्णुतिमयकेसरेभ्यो नमः । पञ्चाक्षरद्वर्णबीजादथकर्णिकायै नमः ।
अं द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय नमः । लं वे द्दशकलात्मने सोममण्डलाय
नमः । मं दशकलात्मने ब्राह्मणमण्डलाय नमः । नं सत्त्वाय नमः । रं रजसे
नमः । तं तमसे नमः । आ आत्मने नमः । अं अन्तरात्मने नमः । पं पर-
मात्मने नमः । ह्रीं ज्ञानात्मने नमः । केसरेषु शिखीषु ब्रह्माण्यै नमः ।
वज्राण्यै नमः । वैष्णव्यै नमः । पटकोणेषु हृदयादि शिरसे स्वाहा इत्यादि(१) ।
अष्टदलेषु ध्रुवाय नमः । अध्वराय नमः । सोमाय नमः । अद्भ्यो नमः ।
अनिलाय नमः । अनलाय नमः । प्रत्युपसे नमः । प्रपावसे नमः ।

दीप्ता सूक्ष्मा जथा भद्रा विभूत्या वि(विभि) मळा तथा ।

अमोघा विद्युता चेति मध्ये श्रीः सर्वतोमुखी ॥

द्वितीयेष्टान्तराले कल्पितैकादशदलेषु बीरमद्राय नमः । शंभवे नमः ।
गिरीशाय नमः । अजैश्वर्ये नमः । अर्द्धिर्धन्याय नमः । विनाकिने नमः ।
अपराजिताय नमः । भुवनाधीश्वराय नमः । कृपाक्षिने नमः । स्थाणवे
नमः । भगाय नमः । द्वितीया-न्तराले देव्यग्रादिमादाक्षिण्येन धाम्ने नमः ।
अर्यम्णे नमः । पित्राय नमः । वरुणाय नमः । ईशानाय नमः । भगाय
नमः । इन्द्राय नमः । विवस्वते नमः । पूषे नमः । पर्जन्याय नमः । रवौ
नमः । विष्णवे नमः । रुद्रवे वेन्दवे गायत्रीमुच्चार्य ब्रह्मविष्णुशिवाय
गायत्र्यात्मने सोराय योगपीठाय नमः । इत्यूर्ध्वपुष्पं दत्त्वा तदुपरि

श्रीगायत्रीमूर्तये नम इति तदुपरि ध्यानोक्तां मूर्तिं परिकल्प्य पुष्पं निक्षि-
पेदिति योगपीठपूजा । तत इन्द्राय नमः । अग्नये नमः । यमाय नमः ।
निर्ऋतये नमः । वरुणाय नमः । वायवे नमः । कुबेराय नमः । ईशानाय
नमः । वज्राय नमः । शक्तये नमः । दण्डाय नमः । खड्गाय नमः ।
पाशाय नमः । अङ्कुशाय नमः । गदायै नमः । त्रिशूलायः नमः । इति
पूजयेत् ।

अथ पाद्यार्घ्याचमनीयमधुपर्कार्थं पात्रचतुष्टयं पुरतः स्थापयित्वा सामा-
न्यार्घ्यविधिना श्रीभद्रायत्रीदेवतायाः पाद्यं संधारयामि वः । एवमर्घ्यापि-
त्यादिमन्त्रैस्तत्तद्द्रव्यैर्जलैश्च पूजयेत् । तथा चोक्तं विश्वामित्रसंहितायाम्—

पीठपूजाविधानेन पीठं संपूज्य पूर्ववत् ।
पाद्यार्घ्याचमनीयार्थं मधुपर्कार्थमप्युत ॥
पात्राण्यधारयुक्तानि स्वर्णादिश्चिदानि च ।
स्थापयेत्पुरतस्तानि पूजयेच्छास्त्रवर्त्मना ॥
उशीरं रोचनां चैव यवघ्रीहितिष्ठानपि ।
आज्यं सिद्धार्थपुष्पाणि सिपेदर्घ्यस्य पात्रके ॥
मासिकं शर्करा सर्पिर्दधिक्षीरयुतं तथा ।
मधुपर्कं कल्पयित्वा प्रदद्याद्विधिपूर्वकम् ॥

वसिष्ठसंहितायाम्—

पाद्यं श्यामाकदूर्वाज्जविष्णुक्रान्ताजलैः स्मृतम् ।
अर्घ्यं पुष्पासतयचक्रुश्याग्रविलसर्षपैः ॥
गन्धदूर्वाजलैः शोक्तं ततश्चाऽऽचमनीयकम् ।
जातीफलं च कङ्कोलं लवङ्गं सजलं त्रिवदम् ॥
आज्यं दधि मधून्मिश्रं मधुपर्कः समीरितः ।

तदेतथोर्विकल्पे तु वसिष्ठसंहितोक्तान्येवाशक्तौ तु पूर्वोक्तानि । अत्य-
न्ताशक्तौ तु—

एकस्मिन्नथवा पात्रे पाद्यादीनि प्रकल्पयेत् ।
सर्वोपचारवस्तुनाममावाहयोज्ज्वला ॥

इति श्रेयम् ।

एवमासाद्य पात्राणि तत्र पीठं त्रिधाप्य च ।
मूलेन मूर्तिं संस्थाप्य ध्यात्वा देवीं यथोचिताम् ॥

आवाद्य पूजयेत्तस्यां परिवारणैः सह ।

ततः पञ्चायतनक्रमाच्चेष्टयाः पीठस्य नैर्ऋत्यादिकोणचतुष्टये गणपत्या-
दिचतुरो देवान्देव्याः पौरुषबिभृतिरूपास्तत्तत्स्थानेषु पृथक्पृथक्पूजयित्वा
मध्ये यन्त्रराजे महादेवीं गायत्रीं पूजयेत् । तथा चोक्तम्—

नैर्ऋत्ये गणनाथं च सूर्यं वायव्यकोणके ।

पेशान्ये विष्णुमीशानमाग्नेये शक्तिपूजने ॥

शक्तिस्तु गायत्रेव । अत आह विश्वामित्रः—

सर्वे भक्ता द्विजातीनां न शेषा न च वैष्णवाः ॥

ब्रह्मविद्यामुपासीत गायत्रीं वेदमातरम् ॥ इति ।

तत्र—यष्टुरभिमुखः देवा देवाभिमुखः नो दिशः ।

श्रीदेवादिराहिता श्रेयाः पूजाहोमादिकर्मसु ॥

इति षचनानुसारात्मादक्षिण्येन पूर्वादिकं कल्पयित्वा नैर्ऋत्यादिकं ज्ञात्वा
तदारभ्य पूजयेदिति सर्वत्र । तद्यथा—प्रथमं नैर्ऋत्ये गणपतिं पूजयेत् ।

ॐ एकदस्ताय विद्महे चक्रतुण्डाय धीमहि तन्नो दम्भिः प्रचोदयात् ।
वायव्ये ॐ वादित्याय विद्महे सहस्रकराय धीमहि तन्नो सूर्यः प्रचोदयात् ।
पेशान्ये ॐ नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ।
आग्नेये ॐ वसुधैव कुटुम्बकम् विद्महे महादेवाय धीमहि तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात् । इति
तत्तत्स्थानेषु पूजयेत् । मध्ये श्रीदेवीगायत्रीं साङ्गानां सपरिवारां सबाहूनां
सार्धकारां साधुषां ब्रह्मविष्णुब्रह्मरूपां पूजयेत् । तद्यथा—श्राणायामत्रयं कृत्वा
ऋष्यादिकरपटङ्गन्वासं विषायं शणवेन करारूपां गुण्याञ्जलिमादाय मातृ-
कार्मभोजनेन कल्पयित्वा पूर्ववद्गूढां भगवतीं हृदि ध्यात्वा मानसोपचारैर्ब-
धाविधिं पूजयित्वा तत्रैव तेलोरूपां नीत्वा तस्मात्तेजसो हृदयात्सुपुम्नाना-
डीमार्गेण ब्रह्मरन्ध्राद्वामनासारन्ध्रेण वायुमार्ग्यं कुम्भयित्वा दक्षिणनाडया
सूर्यमार्गेण करस्यगुण्याञ्जलौ तत्तेजो निश्चित्य दीपादीषान्तरामिव निर्गटं
निव्यानन्दगुणोदयं देवीतेजो मूलमुच्चार्य साङ्गे सपरिवारे भगवति श्रीम-
त्सावित्री ब्रह्मवादिने श्रीदेवि गायत्रि—

एद्योहि देवि ब्रह्मस्वपादुकाख्या दयानिधे ।

आसनं कुर्यादमीदृशस्पर्शं कृपया निधे ॥

इत्यनेनाऽऽनीय मणवेन ब्रह्मरन्ध्रे नीत्वा तस्यां मूर्तौ भवेश्य पद्ममुद्रां प्रदर्श्य सिंहासनमुद्रां प्रदर्शयेत् । तत्र आवाहनसंस्थापनसंनिधीकरणसंनिरोधनसंमुखीकरणसंकलीकरणवगुण्ठनामृगीकरणपरमीकरणा नीति नवसंस्कारांस्वत्तमुद्राभिः कुर्यात् । तद्यथा—गायत्रीमुच्चार्य भगवति श्रीपद्मायत्रीहाऽऽगच्छेत्यनामिकाद्वयमूलापिंताङ्गुष्ठद्वयकोर्ध्वाञ्जलवधःकरणरूपयाऽऽवाहिन्या मुद्रयाऽऽवाह्य तथैव तिष्ठ तिष्ठेत्यधोमुखरूपया संस्थापिन्या संस्थाप्य हृदयमन्त्रमुच्चार्य भगवति श्रीपद्मे वि गायत्रीह संनिधेहीत्युच्छ्रिताङ्गुष्ठप्रयसंयोगरूपया संनिधोपिन्या मुद्रया संनिधीकृत्य तथैव संनिरुध्यस्वेत्पन्तराङ्गुष्ठया संनिरोपिन्या मुद्रया संनिरुध्य गायत्रीकवचमन्त्रमुच्चार्य धीमहे वि गायत्रीह संमुखी भवेत्तुत्तानमुष्ट्रियुगलरूपया संमुखीकरणया मुद्रया संमुखीकृत्य देवतापङ्क्त्यासेन संकलीकृत्य परिवोभ्राभितोमुखवर्तनैकरामकरमुष्ट्रिरूपयाऽङ्गुष्ठनमुद्रया श्रीपद्मायत्रीहावगुण्ठिता भवेत्पद्मगुण्ठय त्रिमिति धेनुमुद्रयाऽमृगीकृत्य दशमणवसंप्रज्ञा गायत्रीमुच्चार्य महामुद्रया परमी कुर्यादिति नव संस्काराः ।

आवाहनादिहीनेन कृता पुनः निरर्थका ।

विपरीतफलं दद्यादमवस्था चार्चनं यथा ॥

ततो गायत्र्या मूर्तेः प्राणप्रतिष्ठा कुर्यात् । ॐ आं ह्रीं क्लीं परंलंबंशंपसंहंलै-
संहंसः सोऽहं श्रीगायत्र्याः प्राणा इह प्राणाः । ॐ आभित्यादि गायत्र्या
जीव इह स्थितः । ॐ आभित्यादि सर्वेन्द्रियाणि बाह्यनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्र-
सनाभ्राणपाणिपादप.यूपस्पृशपाणा इहाऽऽगत्य सुखं चिरं तिष्ठन्तु स्वाहे वि
जयित्वा देवीमूर्तेर्ब्रह्मः स्पृष्ट्वा निर्जयेत् । ततोऽधिकफलार्थं गायत्रीसंप्रुष्टि-
तेरकारादिसकारान्तेः पुनर्विलोमेन सकाराद्यकारान्तेर्भातृकावर्णैः सावि-दुभि-
रात्मवदेवीदेहे व्यापयेत् । तद्यथा—ॐ मूर्ध्नि स्वः तत्सवितुः ॐ अं ह्रीं ५०
सं० अं ५० ॐ मूर्ध्नि स्वः तत्सवितुः ॐ ।

गायत्रीपुष्ट्या ब्रह्मन्मातृकाक्षरपालिकाम् ।

अनुलोमाविलोमेन योजयेत्तत्पसजनीः ॥

चिन्तिताम्रपद्माप्रोति हस्त्युक्तं ब्रह्मगा पुरा । इति चवनात् ।

ततः पीठमध्ये सर्वावयवमावेन देवीं ध्यायन्शोनिमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो
गायत्रीमन्त्रमुच्चार्य श्रीपद्मे वि सावित्रि पुष्पं मयीच्छ स्वाहा साङ्गापे सायु-

पापे सपरिवारायै सर्वात्मिकायै भगवत्यै श्रीसावित्र्यै नम इति पुष्पाञ्जलिद्वयेण संपूज्य स्वागतद्वयपञ्चाराङ्कुर्यान् । तच्च विश्रामित्रसंहितायाः सूक्तम्-

आसनं स्वागतं पाद्यमर्घ्यमाचमनीयकम् ।
 मधुपर्कं तथा स्नानवस्त्राङ्गकरणानि च ॥
 गन्धपुष्पे धूपदीपो नेषेद्यं मूलनासनम् ।
 नमस्कारं पोटश्च च कल्पयेद्देवताभिषम् ॥
 मयोन्नयेत्पूजनार्थं द्वाद(पोट)श्रिताननुकमात् ।
 गन्धादयो निषेद्यान्ताः पूजा शस्त्रोपचारिकी ॥
 रूपयास्त्रिविधाः शोकास्तासाभेका समाश्रयेत् ।

एवमेव सर्वपूजाकल्पेषु ज्ञेयम् । अत्र सर्वत्र संभ्रमस्वात्पोहशोपचारपूजाकर्मो
 छिद्यते । तत्राऽऽसनं दत्तमेव मूलमुच्चार्य मूलं गावशीमन्त्रः । अग्रावति
 देवि गावमि स्वागतं च इति कुशलमर्शं कृत्वा मूलेन स्वागतमुद्रां प्रदर्श्य
 मूलमुच्चार्य चतुर्ध्वजनाम्ना दुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । श्रीमद्देवि पुष्पं मञ्जीर्य
 स्वाहा साङ्गायै सपरिवारायै पाद्यं परिकल्पयामि नम इत्यनेन मन्त्रेण
 तत्पाद्यपानं पूर्वोक्तपादपत्रकमुद्धृत्य देव्याः पादयोर्दद्यात् । ततो मूलमुच्चार्य
 श्रीमद्भाष्ये नम इति पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । ततः पुनरपि पूर्ववद्वर्षं देव्याः
 शिरासे दद्यात् । मूलेनाऽऽचमनीयं मुखे दद्यात् । मधुपर्कं कल्पयामि स्वयेति
 मुखे । आनवस्त्रं दत्त्वाऽऽनमर्शने भागे कल्पितरत्नमण्डपं भीत्वा सिंहा-
 सनमुद्रां प्रदर्श्य पाद्यमर्घ्यं निषेद्य महारानाभिषेकवस्त्रमनसैव देवीं स्नापयेत् ।
 आचमनं केशोर्ध्वन [च] दद्यात् । एतेऽयान्तरत उपचारान् शुक्रमुत्तमो ज्ञेयाः ।
 ततो बामेति दासः शोक्व अङ्गुलीतिदेवताय दाससे नम इति संपूज्य
 दासो दत्त्वा परिचाप्य पुनस्तथैवाऽऽचमनीयं ततोऽङ्गकारान्पूर्ववद्वर्षं पुनरपि
 अङ्गुलीतिदेवतायऽङ्गकारेभ्यो नम इति पूजावित्वा मूलान्ते श्रीदेवि पुष्पं
 मञ्जीर्य-सूत्रं यथास्थानं मुहूर्तादिभिर्भूषयित्वा पञ्चदासपुरातनं पुनर्पा-
 गयीतं नयेत् । अत्र सर्वत्र तत्तदुपचारद्वयपाणामभावाद्भाष्येदिति ज्ञेयम् ।
 ततो बायेति चेत्तमुद्रया जलवद्गतीकृत्य मूलमुच्चार्य भगवति-

नमस्ते देवदेवि सर्ववृत्तिकरं परम् ।
 अ-पानिचोदितं शृद्धं भक्तविरसं सुशीतलम् ॥
 अपूतानन्दसंपूर्णं गृहाण जलमुत्तमम् ।

इत्यनेन मन्त्रेण देवीमुखे जलं दद्यात् । एवमेव सर्वत्र जलदानम् । ॐ
विष्णुदेवतेभ्यो गन्धेभ्यो नम इति संपूज्य मूलान्ते साङ्गार्यै सपरिवारायै
गायत्र्यै गन्धं परिकल्पयामीति पूर्वोक्तगन्धाष्टकेन गन्धं समर्पयेत् । ततः
ॐ वनस्पतिदेवाय पुष्पाय नम इति संपूज्य श्रीदेव्यै पुष्पं परिकल्पयामि
चौषदित्यनेन मुकुटोपर्यर्ध्वमुखं पुष्पं दद्यात् । नमो दुर्गादेवतायै मातायै नम
इति संपूज्य मालां श्रीगायत्र्यै दद्यात् । ततः साङ्गारं धूपपात्रमानीय मूले-
नाभ्युक्ष्य तत्रागुरुशर्करागुलशर्करासंगमचूर्णानि अधुधृतपुष्कानि निक्षिप्य
धेनुमुद्रयाऽमृतोक्तस्य गन्धर्वदेवताय धूपाय नम इति संपूज्य पूर्ववदद्यात् ।
ॐ गजध्वनिमन्त्रमातः स्वाहा साङ्गार्यै श्रीगायत्र्यै धूपं परिकल्पयाम्यस्त्राय
फटित्यस्त्रमन्त्रेण पूजितां घण्टां वामकरेण वादयन्दक्षिणेन धूपपात्रमादाय
धूपं विशतारयन्वनस्पतिरसेत्यनेन नीचैर्धूपं निवेदयेत् । देव्या वामतो वा
पुरतो वा उत्पार्श्वं निदध्यात् । ततो वर्त्या कर्पूरगर्भिण्याऽगर्वाभिण्या वा
सुराभिधृतपूरितं रैलपूरितं वा जाज्वल्यपात्रं दीपमानीय ॐ विष्णुदेवताय
घृतमक्षीपाय नमः मूलान्ते संबोध्य—

ॐ सुमकाशो महादीपः सर्वत्र विमिरापहः ।

सब्रह्माभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इत्यनेन पारावतभ्रमाकारं देव्या नेत्रादि पादान्तं पुनः पादादि दृष्टयन्तं
त्रिर्दक्षीं दीपं प्रदर्शयेत् । ततो घृतदीपं देव्या दक्षिणेऽयं वामे स्थापयेत् ।
इत्यमुपचारैर्देवीं पूजयित्वा पूर्ववन्मूलमुच्चार्य पुष्पाञ्जलिं निक्षिप्य—

सन्धिमायि परे देवि गायत्रि ब्रह्मरूपिणि ।

आह्वापय त्वं सावित्रि परिवारार्चनाय मे ॥

इत्यनेन देव्याः शिरसि पुष्पाञ्जलिं निक्षिप्याऽऽङ्गां मृद्वित्वा वरुणदेवतां
पूजयेत् । तत्राऽऽदौ यन्त्रशिरसि ॐ विश्वामित्रकृपये नमः । ततस्त्रिकोणेऽपु
ॐ मातःसंघायै गायत्र्यै नमः । मध्याह्ननेष्ट्यायै सावित्र्यै नमः । सायंसं-
घायै सरस्वत्यै नमः । षट्कोणेष्वङ्गदेवताः पूजयेत् । ॐ तत्सवितुर्वरेण्य-
ात्मने हुदपाय नम अग्रेये । वरेण्यं विष्ण्वात्मने शिरसे स्वाहा नैर्ऋत्यै ।
भर्गो देवस्य रुद्रात्मने शिखायै वषट् वायव्ये । धीमहि सत्यात्मने कषचायै
हुं ऐशान्ये । धियो यो नो ज्ञानात्मने नेत्रत्रयाय चौषदग्रतः । मचोदयात्पर-
ब्रह्मात्मनेऽस्त्राय फट् पश्चिमतः ।

तुषाररफटिकश्यामाः कृष्णनीलारुणाचिपः ।

वरदाभयधारिण्यः प्रधानतनवः स्त्रियः ॥

इत्यङ्गदेवता ध्यात्वा गन्धपुष्पाक्षतान्विताञ्जलिना संपूज्य गायत्री-
मुच्चार्य —

चतुर्वर्गफलं देहि शरणागतघत्सले ।

भक्त्या समर्पये त्वयं प्रथमावरणार्चनम् ॥

शयनेन देव्यै रूपयेदिरयेवमुत्तरत्रापि ॥ १ ॥ ततोऽष्टदलेषु पूर्ववत् ।
ध्रुवाय नमः । अध्वराय नमः । सोमाय नमः । अन्नयो नमः । अनिलाय
नमः । अनलाय नमः । प्रायुषाय नमः । मेधाताय नम इति द्वितीयमाव-
रणम् ॥ २ ॥ दृष्टिर्दृष्टीरमद्राय नमः । शंभवे नमः । गिरिशाय नमः ।
अजैकपदे नमः । अहिर्बुध्न्याय नमः । पिनाकिने नमः । अपराजिताय
नमः । भुवनाधीश्वराय नमः । कपालिने नमः । स्थाणवे नमः । ममाय
नमः । इति तृतीयावरणम् ॥ ३ ॥ ततो धात्रे नमः । अर्यज्ञे नमः ।
मित्राय नमः । वरुणाय नमः । ईशानाय नमः । ममाय नमः । इन्द्राय
नमः । विश्वरूपे नमः । पर्जन्याय नमः । स्वप्ने नमः । विश्वने नमः ।
इति चतुर्थमावरणम् ॥ ४ ॥ इन्द्राय नमः । अश्वये नमः । यमाय नमः ।
निर्ऋतये नमः । वरुणाय नमः । वायवे नमः । सोमाय नमः । [कुबेराय
नमः] । ईशानाय नमः । इति पञ्चमावरणम् ॥ ५ ॥ वज्राय नमः ।
शक्तये नमः । दण्डाय नमः । खड्गाय नमः । पाशाय नमः । अङ्कुषाय
नमः । गदायै नमः । त्रिशूलाय नमः । इति षष्ठमावरणम् ॥ ६ ॥

एताः सर्वावरणदेवताः स्त्रीरूपा ध्यायेत् । तद्यथा—ॐ लं इन्द्रायेरावत-
बाहनाय देवाधिपतये पीतवर्णीय वज्रहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय साङ्गाय सप-
रिवाराय नमः । ॐ शं अश्वये मेघवाहनाय तेजोधिपतये कपिलवर्णीय
शक्तिहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ पां यमाय वयावर्णीय महिषवाह-
नाय प्रेताधिपतये कृष्णदण्डहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ क्षां निर्ऋतये
रसोधिपतये धूम्रवर्णीय मेतवाहनाय खड्गहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः ।
ॐ वां वरुणाय मकरवाहनाय यादोधिपतये श्वेतवर्णीय पाशहस्ताय दिव्य-
स्त्रीरूपाय नमः । ॐ यां वायवे मृगवाहनाय प्राणाधिपतये धूम्रवर्णीयाह-
कुम्भहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ सों सोमाय तुरगवाहनाय ताराधिप-
तये निर्मलाय गदाहस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ सं कुबेराय यसाधिप-

तथे मौक्तिकवर्णाय गदाहस्ताय नरवाहनाय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । ॐ ह्रीं
शिनाय वृषभवाहनाय रुद्राधिपतये सितवर्णाय शूलहस्ताय दिव्यस्त्रीरू-
पाय नमः । इन्द्रेणनयोर्मध्य ऊर्ध्वे ॐ श्रीं प्रक्षणे हंसवाहनाय मजाधिपतये
रक्तवर्णाय पद्महस्ताय दिव्यस्त्रीरूपाय नमः । निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये अधः-
ॐ श्रीं शेवाय घूर्मवाहनाय नागाधिपतये चक्रहस्ताय स्वर्णवर्णाय दिव्यस्त्री-
रूपाय नमः इति दिक्पती-पूजयित्वा पञ्चमांबरं [पूजयेत्] । वज्रादिभिः
षष्ठमावरणम् । तेषां ध्यानम्—

वीरशुक्लासिताकाशविद्युद्वक्त्राः सितसिंहाः ।

कोकनटपाटलाभा वज्राद्याः परिकीर्तिताः ॥

इत्यमावरणानि पूजयित्वा पूर्ववन्मूलविधया गन्धपुष्पाक्षताञ्जलिद्वयेण
गायत्रीमागन्ध मूलेनैव पाद्यार्घ्याचमनीयानि दद्यात् । तदुक्तं विश्वाभिन्नसं-
दिशायाम्—

भ्रादावन्ते च पूजाया नमोऽथ मूलविधया ।

पाद्यार्घ्याचमनीयानि दद्यादेतानि देशिकः ॥

ततो नैवेद्यं निषेदयेत् । चर्च्यचोत्पल्लवपेपेति चतुर्विधमक्षं षड्भोपेत्
वर्णादिभ्राजनस्य समानीय पुरतश्चतुष्कीर्णमण्डलोपरि साधरं स्थापयित्वा
गायत्र्या निरीक्ष्य मणवेनाध्योदकेन संशोध्य तेनैव पुष्पं निसिपेत् । ततो
वामेति धेनुमुद्रयाऽमूर्तकृत्य गायत्र्या मङ्गामुद्रया परमो कुर्यात् । ततो गाय-
त्रीमुच्चार्य सावित्रि पुष्पं मतीच्छन्वाहा साङ्गनाये सायुषाये सवाहनायै
सपरिशारायै सर्वात्मिकायै मगवत्यै औमद्भाष्यञ्चै नैवेद्यं परिकल्पयामि नमः
इति मन्त्रेण नैवेद्यं जलमर्पयेत् । ततः ॐ अमृतोवस्तरणमसि स्वाहेति देव्या
हस्ते जलं दद्यात् । ततो वामकरेण त्रिकचोत्पल्लवसंनिभां त्रिसमुद्रां मदर्शय-
दाक्षिणकरेण समन्त्रकं माणादिमुद्राः मदर्शयेत् । तद्यथा—ॐ माणाय स्वाहे-
त्यङ्गुष्ठतर्जनीमध्यमाभिः । ॐ अपानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठ-मध्यमानामिकाभिः ।
ॐ ज्ञानाय स्वाहेत्यङ्गुष्ठानामिकावनिष्ठिकाभिः । ॐ उदानाय स्वाहेत्य-
ङ्गुष्ठतर्जनीकनिष्ठिकाभिः । ॐ तमानाय स्वाहेति सर्वाभिः । ततो नैवेद्य-
मुद्रां मदर्शयेत् । मवान्ता करद्वये (यं) स्पृशन्ननामिकां त्रिंशत् प्रयत्नं जप-
नमदर्शयेत् । ततो मूलविद्यामुच्चार्य ॐ प्रगच्छति श्रीमत्मावित्रि—

सत्तात्रे सद्भाविः सार्धं विविधानेकमक्षणम् ।

निवेदयामि ते देवि सानुगायै जुषस्व तव् ॥

इत्यनेन यन्त्रेण तत्र नैवेद्ये दैव्यग्रे पुष्पाञ्जलिं क्षिपेत् । ततश्च पुनरुद-
यित्वा मूलयन्त्रमष्टधा जपित्वा यत्स्यपुनराऽऽच्छदयेत् । ततोऽन्तेन दिशो
वेष्टयेत् । ततो भुञ्जानां गायत्रीं ध्यायेत् —

ब्रह्मोपायोः सरसमभितः स्रपविष्टैः समेता
दिग्धामिन् स्वेच्छेच्छित्तच्छेच्छेदेषां ज्यमानाऽङ्गनाभिः ।
नर्भक्रीडाग्रहसप्तपरा हासयन्ती स्वयच्छा-
न्मुक्तो पात्रे फनकपटिने पद्मसाध्वीविधात्री ।

अथावसरे पुनःकूर्वायं पुन्याम् । तदुक्तं बलिपुर्महिम्नायाम् —
भोजनावसरे यन्त्रो वैश्वदेवं समाचरेत् ।
हासितो स्थण्डिलं कृत्वा तत्राऽऽधाय हुवाग्रनम् ॥
संस्कृत्य विधिना विद्वांस्वैश्वदेवं सप्तःचरेत् ।
तत्र संवृत्तं गन्धाद्यैर्गोमयमृत्तविग्रहाम् ॥
सप्तधवाहृतिभिर्हुत्वा गन्धाद्यैः पुनरर्चयेत् ।
देवतां योजयेत्पीठमूर्त्तिं बह्विं विसर्जयेत् ॥
अबधितेन हविषा विधिरुत्परिवो बलिम् ।
देवतायाः पार्वदेव्यो गन्धपुष्पास्रतान्वितम् ॥ इति ।

स्थण्डिलक्षणं तत्रैव —

नित्यं त्रैविधिकं द्यौं स्थण्डिले वा समाचरेत् ।
हस्तमार्गं हि तत्पुन्याङ्गलुकाभिः सुशोभनम् ॥
अङ्गुलीरसैर्धर्मयुक्तं चतुरस्रं समन्ततः ।
सर्वेषां वा तिलैर्वाऽपि यत्केन पात्रसेन वा ॥
छिद्रवात्सपात्रकभेदुधतुर्निश्चितसंरूपया ।

विश्वेषां देवानामर्थं वैश्वदेवः स्वेष्टदेवताहोमस्तस्वैव सर्वेषां तृप्तिहेतुत्वात् ।
तदा स्वातन्त्र्येव विसर्जनम् । अग्निरथापनादिकमग्रे वक्ष्यते । तत्र पार्वदेव-
लिमन्त्रः —

ये रौद्रा रौद्रकर्माणो रौद्रस्वानुनितान्तिनः ।
योगिन्योऽप्युग्ररूपाश्च गणानामविपाश्च ये ॥
विघ्नभूतास्तथा चान्ये विविदिक्षुः सप्ताभिताः ।
ये सर्वे तृप्तिपनसः प्रतिगृह्णन्तिभ्यं बलिम् ॥
गन्धपुष्पास्रतान्वितवस्त्रिष्टुदिक्षु विधिरुत् ।

भूतानि चानीह वसन्ति तानि वलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तम् ।

अन्यत्र चासं परिकल्पयन्तु क्षमन्तु तान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः ॥

इत्यनेनाप्रदिक्षु विकिरेदिति भूतवलिः । ततो गायञ्चा विभूतितिलकं धृत्वा पुनः पूजास्थानं गत्वा शक्त्येदस्मिन्नेवावसर आरात्रिकं कुर्यान्नो चेदारात्रिकमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततः सुतृप्तां देवीं ध्यात्वा धेनुमुद्रया जलममृतीकृत्य, अमृतापिधानयसि स्वाहेति देवीमुखे जलं दद्यात् । ततो गवसारं नेवेयं किंचिदुद्धृत्य ॐ ह्रीं ऐजधण्डैश्वर्ये नम इति देव्युच्छिष्टमुने ऐशान्या दद्यात् ।

ततो नेवेद्यमुद्धृत्य नैर्ऋत्यां दिशि धारयेत् ।

तत्स्थानं शोधयित्वा च देवीमाचामपेदब्रुवः ॥

तत्र मुखादिप्रसादनं दन्तधावनं पुनर्मुखप्रसादनं हस्ताभ्यमार्जनं पुनराचमनीयं मुखवासं च दद्यात् । ततो देवे सान्मुखं निवेदयेत् । ततः सुखोपविष्टा सपरिवारां प्रसन्नां देवीं ध्यात्वा प्रसन्नार्घ्यं दत्त्वा गन्धपुष्पधूपदीपैः पूजयेदिति प्रसन्नपूजाविधिः । तत्र आरात्रिकं दद्यात् । तत्र यथाविधिबिहितमारात्रिकपात्रमानीय चक्रमुद्रां प्रदर्श्य वमिति धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य मूलेनाभ्यर्चयाऽऽमस्तकमुत्तोल्य मूलमुच्चार्य ॐ नमो नमः श्रीगवति श्रीवदेति गायत्रि-

समस्तदेवताचक्रमुनिषितृगणाह्वये ।

आरात्रिकं गृहाणेदं सावित्रि मम सिद्धये ॥

इत्यनेन घण्टावादनपूर्वकं पारावतभ्रमाकारमुखैर्देवीं नीराजयेत् । ततश्छत्रचामरे दर्शयेन्नानोपभूषणान्वस्यवसाने दद्यान्नृतवगीतं च कारयेत् । [मन्त्रपुष्पाञ्जलिं समर्पयेन्नमस्काराश्च] । ततो मूलेन भाणापायत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरपटङ्गन्यासपूर्वकं जपमालामानीय क्वचित्पात्रे वामहस्ते वा स्थापयित्वा मूलमन्त्रेणाध्यायेदकेनाभ्युह्य—

ॐ मां माले महामाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ।

चतुर्वर्गस्त्वायि न्यस्तस्तस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥

इत्यनेन गन्धपुष्पाभ्यां संपूज्य—

ॐ गं अबिध्नं कुरु माले त्वं गृह्णामि दक्षिणे करे ।

जपमाले ॥ सततं मसीद मम सिद्धये ॥

इति मन्त्रेण दक्षिणहस्तेनाऽऽदाय स्वगिरतिं गुहं कण्ठे मन्त्रं हृदये देवीं गायत्रीं ध्यायन् हृदयसमीपे मालामानीय दक्षहस्तमध्याङ्गुलिमध्यपूर्वेणि

संयाप्य तदेवाग्रविधौ गायत्र्याधरणकपालविचट्टति। समागच्छयै रसं
नरसं शिखरगुह्येधरणं वा मणवधयाहतिपूर्वकं तत्तत्तत्तुतिरित्युच्यते प्रपन्न
चोच्चार्धं नयाविधि जपेत्करमाकया वा । पुरश्चरणे त्वत्तमाकयेव ।

नित्यं जपं करे कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन ।

इति वसिष्ठवचनम् । अत्रापि करमाकयेते कञ्चित्तद्वक्ता ज्ञेयमिति ।
ततः संसमापूर्णा पुनः मणवमुच्चार्धं जपं समाप्य—

ॐ त्वं माळे सर्वदेवानां प्रीतिदा शम्भवा मम ।

शुभं कुरुष्व मे मन्त्रे यशो वीर्यं च सर्वदा ॥

ॐ ह्रीं सिद्धये नम इति पाछां पञ्चाशर्षां शिरसि संस्थाप्य पुनः प्राणां
पामत्रयं कृत्वा मृग्यादिकरपदङ्गन्यासपूर्वकं सावित्रीं ध्यात्वा वरदा वाम-
हस्ते वसिष्ठमन्त्रे दक्षिणहस्ते वाङ्मोदकेन जपम्—

ॐ गुह्यादिगुह्यगोप्त्री त्वं मृग्यानाम्परकृतं जपम् ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्प्रसादाभावेऽपरि ॥

इति मन्त्रेण समर्थं देव्यग्रे शुक्लाङ्गलिं क्षिपेत् । ततः ॐ ह्रीं सिद्धये नम
इति पञ्चाक्षरमाळापन्त्रेण पुनर्माला संपूज्य रहसि स्थापयेदिति सर्वत्र पुरश्च-
रणोऽप्येवमेव ।

नमस्तुभ्यं नातिनीचं च ध्यात्वा मन्त्री जपेन्मनुष्यम् ।

वर्जितं दृष्ट्वा नमस्कृत्य स्तुत्वा देवीं निसर्जयेत् ॥

अग्रदक्षतुरस्तद्वचनिकोणमण्डकं कृत्वा तत्र वायवीं ध्यात्वा मूलेन पुण्या-
स्यैः संपूज्य चतुष्पदा गायत्रीमुद्यमं यथाकामाक्षादिनां नित्यं वर्जितं
दद्यात् ।

ततो घण्टाचार्यादिभिर्देवीं परितोषयेत् ।

ततो गायत्रीकलत्रं स्वर्गं वा समुदीरयेत् ॥

शान्तिकर्षोऽधिकवेदिकैः स्वोर्ध्वलेन च स्तुत्वा शुक्लाङ्गलिं दृष्ट्वा साष्टाङ्गं
प्रणयेत् । शान्तिकस्तोत्रमुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

नमस्ते देवि गायत्रि साविनि त्रिरदेऽङ्गरे ।

अत्रे अमरे मातृह्नि मां यत्रसागताम् ॥ १ ॥

नमस्ते सूर्यसंक्रान्ते सूर्यसावित्रिकेऽपले ।

असन्निधौ यदाविने वेदपावनमोऽस्तु ते ॥ २ ॥

अनन्तकोटिब्रह्माण्डन्यापिनि ब्रह्मचारिणि ।
 नित्यानन्दे महापाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥
 त्वं ब्रह्मा त्वं हरिः साक्षाद्ब्रह्मस्त्वं चेन्द्रदेवता ।
 मित्रस्त्वं वरुणस्त्वं च त्वमाग्निरश्विनौ भगः ॥ ४ ॥
 पूषाऽर्यमा मरुत्वाश्च ऋषयोऽपि मुनीश्वराः ।
 पितरो नागयक्षाश्च गन्धर्वाप्सरसां गणः ॥ ५ ॥
 रक्षोभूतपिशाचाश्च त्वमेव परमेश्वरि ।
 ऋग्यजुःसामविद्याश्च अथर्वाङ्गिरसानि च ॥ ६ ॥
 त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव पूर्वसंहिताः ।
 पुराणानि च तन्त्राणि महागममतानि च ॥ ७ ॥
 त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि ।
 ब्राह्मी सरस्वती संध्या तुरीया त्वं महेश्वरी ॥ ८ ॥
 तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ।
 परात्परेधी गायत्रि नमस्ते मातराम्बिके ॥ ९ ॥
 चन्द्रे वलात्मिके नित्ये कालरात्रि स्वधे स्वरे ।
 स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥
 नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् ।
 सरस्वति नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥
 अपराधसहस्राणि त्वसत्कर्मशतानि च ।
 मघो जातानि देवेशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥

पथः कृताञ्जलिकः—

यद्वत् भक्तिमात्रेण पत्रं पुष्पं फलं जलम् ।
 निवेदितं च नैवेद्यं तद्गृह्णाणानुक्रम्यमा ॥ १ ॥
 आवाहनं न जानामि न जानामि तवार्चनम् ।
 पूजायागं न जानामि त्वं गतिः परमेश्वरि ॥ २ ॥
 संध्यां स्नानं जपं होमं ध्यानं तर्पणमेव च ।
 न जानामि न जानामि सावित्रि त्वं गतिर्मम ॥ ३ ॥
 कर्मणा मनसा वाचा गायत्रि त्वं गतिर्मम ।
 अन्तश्चारेण भूतानां द्रष्टुं त्वं परमेश्वरि ॥ ४ ॥
 नाये योनिसहस्रेषु येषु येषु ब्रजाम्यहम् ।
 तेषु तेष्वच्युता भक्तिरच्युतेऽस्तु सदा त्ववि ॥ ५ ॥

देवी दात्री च भोवत्री च देवी सर्वमिदं जगत् ।

देवी जयति सर्वत्र या देवी साऽहमेव च ॥ ६ ॥

पदस्रपदभ्रष्टं मात्र हीनं च यद्भवेत् ।

सन्तुमर्हति देवेशि कस्य न स्याच्छिन्नं मनः ॥ ७ ॥

पानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च ।

तानि तानि प्रणश्यन्ति प्रदक्षिणपदे पदे ॥ ८ ॥

इति प्रदक्षिणिकृत्य प्रणम्य मुखं स्मृत्वा पूजयित्वा प्रणम्याध्वोदकेन देव्यै स्वात्मानमर्पयेत् । इतः पूर्वं प्राणशुद्धिदेहधर्माधिकारतो जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यवस्थासु मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्मधामदरेण शिथ्वा यत्स्मृतं यदुक्तं यत्कृतं तत्सर्वं ब्रह्मार्पणं भवतु स्वाहा । मां मदीयं च सर्वं श्रीमदेव्यै गायत्र्यै स्वेष्टदेवतायै समर्पये ॐ तत्सत् । ततो मूलेन प्राणायामत्रयेण योनिमुद्रया प्रणम्य देवीं विसर्जयेत् । तत्र विशेषार्घ्यं चालयित्वा मूलेन देव्यै समर्प्य तेनैव देवीं भीराव्य स्वस्थाने स्थापयित्वा सङ्क्रान्त्यां हस्ताभ्यां कृताञ्जलिर्देवीं ध्यापन्मग्नमिति देवि गायत्रि समस्वेति च द्वागपत्यादिवतुरो देवाऽदेवीभूर्त्वा विष्णोर्नाम्निमाव्य देवीमूर्तिमपि तेजोऋषां विभावयेत् । ततः—

ॐ गच्छ गच्छ परं स्थानं स्वस्थाने परमेश्वरि ।

यत्र ब्रह्मादयो देवा न निद्राः परमं पदम् ॥

इत्यनेन संहारमुद्रया निर्मालिमाकृष्णाऽऽग्राय तच्चेजस्तथैव सुपुञ्जावर्त्मना स्वीयहृत्कमले विसर्जयेत् । ततो मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा—

ॐ तिष्ठ देवि परे स्थाने स्वस्थाने परमेश्वरि ।

यत्र ब्रह्मादयो देवाः सर्वे तिष्ठन्ति मे हृदि ॥

ततः श्रवणादिकरषट्कङ्ग्यासपूर्वकं हृदि मानसदेवीं पूजयित्वा तदात्मानवात्मानं भावयेत् । ततः ऐशान्या चतुरस्रपदकोणवृत्तात्रिकोणात्मकं मण्डलं विधाय तस्य जेठ्ठ-ये गणेशनिर्मालेन ॐ लम्बोदराय नमः । बायव्ये सूर्य-निर्मालेन ॐ तेजश्चण्डाय नमः । ऐशान्ये विष्णुनिर्मालेन ॐ विश्ववसेनाय नमः । आग्नेये महेशनिर्मालेन ॐ तेजश्चण्डोशाय नमः । इत्येतत्तदु-च्छिष्टपूजाः पूजयेत् । ततः—

निर्मालः मस्तके पार्थ सर्वाङ्गे चानुलेपनम् ।

नेत्रेणमुपपूजितं दत्त्वा तद्भक्तिसाक्षिने ॥

इति विश्वापित्रसंहितावचनादवशिष्टचन्दनेन मूलाभिमन्त्रितेन पूर्वोक्तावि-
धिना तिलकं कृत्वाऽर्घ्योदकं किञ्चित्पाश्या—

निर्माल्यं तु शुचौ देशे धारणीयं सदैव हि ।

तथा च वसिष्ठा—

पुष्पादिकं समाधाय शुचौ देशेऽप्सु वा क्षिपेत् ।

देवतात्मा सुखं स्वच्छो विहरेद्देवताधिया ॥

इति नित्यपूजाविधिः ।

पुरश्चरणार्थां त्वित्यं नित्यं क्रमेण पूजां विधाय पूर्ववद्गुर्वादिकं ध्यात्वा
गुह्यमन्त्रदेवतात्मा नाम मेदलक्षणं विभाव्य देवीरूपमात्मानं स्मरन्पुरश्चरणीयं
जपमाचरेत् । तथा बोक्तं संहिताश्रये—

गन्धाद्यैर्मानसैरिष्ट्वा षडङ्गन्यासपूर्वकम् ।

ध्यात्वेष्टदेवतारूपमात्मानं भजयेन्मनुम् ॥

शास्त्रदृष्टेन विधिना भक्तिपागिस्थरमानसा ।

संख्यापूर्तां पुनः कुर्यादध्यादिमाणसंयमान् ॥

स्रभतेऽभिमतां सिद्धिं चतुर्विंशतिक्रमतः ।

जपतोऽयुक्तसंख्याकरधवा च सहस्रकैः ॥

उत्तमं मध्यमं मोक्तं कनिष्ठं च पुरश्चरम् ।

छाद्यते छाद्यवं कार्यं गौरवे गौरवं तथा ॥

यदि कश्चिद्विजयेष्टः कृताचारो जितेन्द्रियः ।

तस्य सावित्र्यादिमन्त्राः फलन्त्येव न संशयः ॥

यस्मिंश्च निगदेन्नैव जपसंख्यां विधीयते ।

तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संख्याद्विगुणक्रमात् ।

कल्पोक्तैव कृते संख्या त्रेतायां द्विगुणा भवेत् ।

द्वापरे त्रिगुणा मोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ॥

इति वैशंपायनसंहितावचनात्पण्यवतिक्रमसंख्याकजपं पुरश्चरणमपवाताव-
संख्यमयुक्तानि सहस्रानि वा रूपादित्यवगम्यते । तच्च—

जपार्चापूर्वको होमस्तर्पणं चामिषेचनम् ।

भूदेवभोजनं चैवंपकारेण पुनस्त्रिगुणा ॥

इति पञ्चाङ्गतः सिद्धिं मन्त्री शीघ्रमवाप्नुयात् ।

देजरथी ब्रह्मवर्चस्वी निग्रहानुग्रहक्षमः ॥

भवेदधिरकालेन सत्यं जानीहि पार्वति ।

इतीश्वरवाक्यम् । रुद्रयामले—

होमाद्यक्तौ जपं कुर्यादोमसंख्यावतुर्गुणम् ।

पद्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजायतः ॥

साङ्गसादि विना देवीजपहोमादि निष्फलम् ।

तस्मात्कुर्यात्सपत्नेन देवीपूजनपादरात् ॥

प्रहसंहितायाम्—

अशक्तावुक्तहोमस्तु(स्य) जपस्तद्विगुणो भवेत् । इति ।

तथा—

सुशीर्षे प्रजपेन्मन्त्रं पूर्वपापप्रशान्तये ।

छुद्देहाय मन्त्रोक्तस्ततः सिद्धिं प्रपच्छति ॥

नाश्यातोऽनघितो मन्त्रो गुरुभवत्या प्रसीदति ।

नाजप्तः सिद्धिदानेच्छुर्नाहुतः फलदो भवेत् ॥

पूजां ध्यानं जपं होमं तथा कर्मचतुष्टयम् ।

प्रत्यहं सापकः कुर्यात्स्वयं चेत्सिद्धिर्निश्चयः ॥

जपस्थान्ते शिवं ध्यायेद्ध्यानस्थान्ते पुनर्जपेत् ।

जपध्यानसमायुक्तः शीघ्रं सिध्यति मन्त्रावित् ॥

कर्मणा भवलेनेव प्रतिबन्धे विरोधिना ।

यदि सिद्धिं न लभते द्विस्त्रिर्वा पुनराचरेत् ॥

देवेनोपहतो नित्यमैहिकानि न कारयेत् ।

नापराधोऽस्त्यस्य किञ्चित्पाप्मानुयादुपहास्यताम् ॥

आशुष्मिकं फलं तस्य भविष्यति वसानने ।

ब्रह्मलोकप्रवाप्नोति ब्रह्मणा सह मोदते ॥

अथवा विष्णुलोकं च विष्णोः सायुष्यतां व्रजेत् ।

सूर्यस्य वा शिवस्यापि चन्द्रस्वेन्द्रस्य वा पुनः ॥

यं यं काममधीयीत तं तमाप्नोति निश्चितम् ।

गायत्रीमन्त्रजाप्येन सत्यं सत्यं न संशयः ॥

मैत्रादिनिषताहारः सकृद्रात्रौ विधीयते ।

दिवा चैव जपं कुर्यात्पौरुषरजिको द्विजः ॥

पञ्चावस्थां पलाशस्य भिताहारी भवेद्विशि ।

कुशेर्निनिवितायां तु शय्यायां बद्धपादमना ॥

सद्यः प्रसादितं दत्त्वा एकाकी निर्भयः स्वपेत् ।
 एवं प्रतिदिनं कुर्यात्संख्या यावन्न पूर्णते ॥
 तदन्ते महतीं पूजां कुर्याद्विषांश्च तर्पयेत् ।
 गन्धमाल्याम्बरेक्ष्वेव प्रक्ष्यभोज्यैः सदसिणैः ।
 दीनः न्यकृपणानातान्संतोष्य हृष्टमानसः ।
 गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैः संपूज्य गुरुमात्मनः ॥
 मिष्टान्नं चन्धुभिः सार्धं भुञ्जीतोत्साहपूर्वकम् ।
 महान्तमुत्सवं कुर्यात्तद्दिने साधकोत्तमः ॥
 विधिनैवं जपं पूजां होमादींश्च समाचरेत् ।
 विधिहीने फलाभावस्तदुक्तं शिवशासने ॥
 निर्झातिर्विधिहीनानां फलं हन्ति च कर्मणाम् ।
 निशाचराधिपत्यं हि कुरुते शंकराङ्गया ॥

इति संक्षेपः । अत्र पूजा त्रिविधोत्तममध्यमकनिष्ठवेदात्—

अग्निकार्येण हविषा भूपणैश्च सपन्वितम् ।
 द्रव्यशुद्धिसमायुक्तमुत्तमं पूजनं स्मृतम् ॥
 अग्निकार्यविहीनं तु कालदेशानुसारतः ।
 उपचारैर्द्युतं द्रव्यैर्मध्यमं पूजनं स्मृतम् ॥
 बलालंकारवस्तूनि वर्जयित्वा पुनर्विधम् ।
 केवलं पुष्पयोगं तु कनिष्ठं पूजनं भवेत् ॥ इति ।
 पूजां विस्तरतः कर्तुं यो न शक्नोति मानवः ॥
 यदि वाऽङ्गेन्द्रवज्राद्यैः पूजयेदिष्टदेवताम् ।
 अथवा देवतामार्घं दद्यात्वा सम्यक् प्रपूजयेत् ॥
 अथवा मानसीं कुर्वादात्मपूजाप्रयापि वां ।
 अथवा केवलां पूजां वाचां कुर्याद्विचक्षणः ॥
 अर्चामात्रेऽप्यशक्त्येदयादर्चनसाधनम् ।
 यो दातुं नातिशक्नोति कुर्यादर्चनदर्शनम् ॥
 संपूज्यैवं जपं कुर्यान्न मन्त्रं केवलं जपेत् ।
 पूर्वपूर्वस्य चाशक्तावुत्तरोत्तरमाचरेत् ॥
 यद्येतदन्यथा कुर्यात्तदाऽनिष्टफलं स्मृतम् ।
 ममूः मयमकल्पस्य योऽनुकल्पेन वर्तते ॥

न साध्यायिकं तस्य दुर्भवेर्विद्यते कलम् ।
इति विज्ञाय सामर्थ्यमेकं पन्थानमाचरेत् ॥
नेकं च यस्य विद्येत सोऽथो याति न संशयः ।

इति कृतपुरश्चरणः कृत्योक्तमयोगाधिकारी भवति । बरसरादर्वाविमर्दिना-
यते सदुक्तं शिवशासने—

एवं संपूजयन्मन्त्री जपहोमादित्परः ।
ब्रह्मचर्यरतः शुद्धः शुद्धदन्तनखादिकः ॥
संस्मरन्सर्वदेविताः संततं देवताधिपा ।
सर्वाभीष्टं लभेद्धीमान्मासैर्हृदिशभिर्भुक् ॥

सुविमलनखदन्तपाणिपादो मुदितमनाः परदूषणेषु योनी ।
हरिहरकमलोद्भवादिभक्तो भवति च रमासरस्वतीनिवासः ॥

इति निगदितमेतद्ब्रह्मरुद्रादिदेवैः

सचित्तमनुविधानं वेदन्मोक्तमायम् ।
सकलमपि च पूर्वं बोधिकायेः कृतं यत्
समभिमतफलं ते प्राप्नुयुः शीघ्रमेव ॥

वेदशास्त्रपुराणानामपमेव मुनिश्वयः ।
गायत्र्या जपहोमादिविधिः सर्वार्थसाधका ॥

इति श्रीशंकराचार्यैर्मगधजिः प्रकाशिता ।

गायत्रीपद्धतिः शुद्धसंमतायादद्रिन्मन्यात् ॥

इति च ब्राह्मणानां च ब्रह्मचर्यसमृद्धये ।

लित्स्त्वा पूजवेदेनां सोऽपि सिद्धिमवाप्नुयात् ॥

इति श्रीमदाचार्यशंकरमुकविरचिता सर्ववेदशास्त्रपुराणतन्त्र-
संमता गायत्रीपद्धतिः समाप्ता ।

धारेइत्युपनामकशंकरसूरिविरचिता

गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः ।

हेरम्बं प्रणिपत्य सद्गुणनिधिं ब्रह्मात्मसंज्ञं तत्तं

नानाशास्त्रविचारणेकनिपुणं ज्ञानाब्धिपूर्णं गुरुम् ।

धारे इत्युपनामको विन्युते विद्वन्मुदे शंकरः

सावित्रीसरणिं पुमर्थफलदां कल्पानुत्तमानुगाम् ॥ १ ॥

तत्र सावित्र्यावित्रीशब्देन परदेवतोच्यते । तदुक्तं भारद्वाजीये—सूते जग-
दादि सा सावित्री सर्वजगत्प्रसवादिकर्त्री । सैव गायत्रीत्युच्यते—गायन्तं
जपादिकर्तारं प्रापत इति । सैव सेव्यत्वेन शब्दब्रह्मेत्युच्यते । उक्तं च
नारायणोपनिषदि—गायत्री छन्दसां पातेदं ब्रह्म जुषस्व मे । इति । तथा
भगवद्गीतासु च—गायत्री छन्दसामहमिति ।

अन्यत्र संग्रहे—

गायत्री परदेवतेति गदिता ब्रह्मेव चिद्रूपिणी । इति ।

गायत्रीजपादौ फलमुक्तं वृद्धपराशरस्मृतौ—

गायत्रीजपकुञ्जवत्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

• भविष्ये—

सर्वपापानि नश्यन्ति गायत्रीजपतो नृप । इति ।

आग्नेये—

ऐहिकामुष्मिकं सर्वं गायत्रीजपतो भवेत् । इति ।

पाप्मे—

ब्रह्महत्यादिपापानि गुरुणि च कथूनि च ।

नाशयत्यचिरेणैव गायत्रीजापको द्विजः ॥ इति ।

अथ गायत्रीपुरश्चरणपकारो लिख्यते । तदुक्तं शारदातिलके—

अथो वक्ष्यामि गायत्रीं तत्त्वरूपां त्रयीमयीम् ।

यया प्रकाश्यते ब्रह्म सच्चिदानन्दलक्षणम् ॥ १ ॥

मणवाद्या व्याहृतयः सप्त स्युस्तत्पदादिका ।

चतुर्विंशत्यक्षरास्मा गायत्री शिरसाऽन्विता ॥ २ ॥

सर्ववेदोद्धृतः सारो मन्त्रोऽयं समुदाहृतः ।
 ब्रह्मदेव्यादिगायत्री परमात्मा समीरिता ॥ ३ ॥
 ऋष्याद्याः प्रणवस्यैते मुनिभिः परिकीर्तिताः ।
 जगदप्रिभरद्वाजभृशुगौतमकश्यपान् ॥ ४ ॥
 विश्वामित्रवशिष्ठाख्यगन्धाह्वीनामृषीन्विदुः ।
 गायत्र्युष्णिगयानुष्टुप्सृष्टीपदृक्तयः पुनः ॥ ५ ॥
 त्रिष्टुब्जगत्यौ छन्दांसि कथितानि महर्षिभिः ।
 सप्ताक्षिरनिकः सूर्यो वायपतिर्वरुणो वृषा ॥ ६ ॥
 विश्वे देवाः क्रवादासां देवताः परिकीर्तिताः ।
 गायत्र्या मुनिराश्रितो विश्वामित्रो महाश्रुतिः ॥ ७ ॥
 गायत्री छन्द इत्युक्तं देवता सविता स्मृता ।
 क्षिरसोऽस्या मुनिर्वक्षा छन्दो देव्यादिका स्मृता ॥ ८ ॥
 गायत्री परमात्माऽस्या देवता कथिता मुनेः ।
 व्याह्वीः सप्त वाराद्या ह्यमुस्तांसोऽष्टयुग्मके ॥ ९ ॥
 जठरे न्वस्य मन्त्रज्ञो गायत्र्यर्णीस्त्वनी न्यसेत् ।
 पतसंधिषु ध्वजे नामो हृत्कण्ठभुजमंधिषु ॥ १० ॥
 आश्वनासाकवोक्षाक्षिकर्णश्चपदके पुनः ।
 पाश्चात्योत्तराम्बप्रागूर्ध्ववक्त्रेषु सायकः ॥ ११ ॥
 पदानि दक्ष विन्ध्यस्येदेषु स्थानेषु मन्त्रवित् ।
 शिरोभूमध्वजवक्त्रकण्ठहृत्प्रमिगुह्यके ॥ १२ ॥
 जानुनोः पादयोर्धुग्ने वक्षिष्ठः शिरसि न्यसेत् ।
 मक्षणे हृदयं शोक्तं बिम्बवे शिर ईरितम् ॥ १३ ॥
 शिखा कर्त्राय कवचपीश्वराय समीरितम् ।
 नेत्रं सदाश्रितायोक्तपक्षे सर्वात्मने स्मृतम् ॥ १४ ॥
 षट्क्षन्म्येवमुक्तानि यथास्थानं यविन्यसेत् ।
 प्राणायामान्पुनः कृत्वा गायत्री संध्यसोर्जयेत् ॥ १५ ॥
 सप्तभ्याहृतिर्संयुक्ता गायत्री क्षिरसाऽन्विताम् ।
 त्रिकक्षरन्धिया प्राणान्धारयेत्यतमानसाः ॥ १६ ॥
 प्राणायामोऽप्यपारयातः समस्त्रद्वारितावहः ।
 व्याहृतित्रयसंयुक्ता गायत्री दीक्षितो जपेत् ॥ १७ ॥

तन्त्रान्तरे तु द्वाविंशत्युपनामकं पुरश्चरणमुक्तम् । पारिजातोदाहृते ऋगि
घाने तु त्रिंशत्तन्त्रकपुरश्चरणमुक्तम्—

अथ वेदादिगीतायाः मसादजननं विधिम् ।
गायत्र्याः नमस्कृत्यामि धर्मकार्यमोक्षदम् ॥
मध्याह्ने पितृभूतपौत्री त्रिः स्नानार्चनतत्परः ।
जपल्लेखनं घीमान्तरं सायुज्यमनुते ॥ इति ।

कलौ तूक्तसंख्याचतुर्गुणो जपो विहितः—कलौ चतुर्गुणं प्रोक्तम् । इति
पञ्चमाह ।

मपञ्चसारे तु—

भूयस्त्वसत्संस्तुतं गायत्रीं संयत्तारमको जपेत् ॥
शुद्धवात्पापसाविष्ठवृत्तार्वाभिर्दुग्धतत्समिद्धिरपि ॥ १ ॥
एकैकं त्रिसहस्रं मन्त्री समभीष्टसिद्धये मुक्तरये ।
अक्षरसहस्रसंस्तुतं मुख्यसरेः केवलैस्त्रिलेजुंहुवात् ॥ २ ॥
दुरितच्छेदनविषये दीर्घायुषे च विशदमतिः ।
आयुष्कामो जुहुयात्पापसहचिराज्यकेवलजपेन ॥ ३ ॥
दूर्वाभिः सावित्र्याभिः सर्वोत्तिसहस्रसंस्तुताम् ।
अथ त्रिभुसंहिरैरुपैर्जुहुवात्सरोक्षैर्युतम् ॥ ४ ॥
नष्टशरीरपि भूयो भवति मनोहो मन्दिरं लक्ष्म्याः ।
अक्षय्यं वैरापि पात्राद्यैर्जपवर्त्तते जुहुवात् ॥ ५ ॥
सर्वोत्तैर्जुहुवात्सर्वफलप्रदं दिजेभ्यो यातिमान् ॥ इति ।

अक्षरसप्तसंस्तुतानि लक्षणानि यस्याः क्रियायां चतुर्विधविरिति
पावद् । घृष्टविलासकमेकं इति । मुक्त्या इत्यारम्भं दीर्घायुषे चेत्यन्तर्येकं
वाचयम् । विशदमतिरिति ध्यानसूत्रं जपनपात्र्यां शुद्धचित्त इत्यर्थः । हवि-
राज्यारमकमेकं इति । हविरोदनः । अन्नाद्यर्थमपाति मिक्षकमः । तथा
शिवरामकृतसावित्रीमन्त्रिकायां त्वेवं चतुर्विधविलसं जपित्वा मन्त्रद्वयो-
दनमिलितार्वाभ्योदुग्धवत्संस्तुतमिदं लक्ष्म्याष्टकेन शतैर्द्वयं त्रिसहस्रमिति
चतुर्विधविलसं होतुम् । नात्र दशांशानुरोधो विशिष्टशास्त्रार्थत्वादत् एव न
सर्वणादिकमपि । मध्यं पयो हविर्वा । पुरश्चरणजपे क्पाद्विषयमुक्तां
गायत्रीं गुरुकृत्या जपेदुपयोगीतिवर्धकत्वेन समानार्थकत्वात् । सप्तस्था-
हविर्भोगेष्टुक् । भाषायां जपेच्छायावपिकृतादात्म्यसापेक्षत्वात् । निरुप-

जपादौ तु मण्यमृष्यार्थं पश्चादिष्टसंख्यं केवलमेव जपेत्स्वातन्त्र्येण परतत्त्वा-
र्थवाचकत्वेन ब्रह्मविद्यात्वात् । पूर्वोक्तप्रकारेण कनपुरश्चरणोत्थिततण्डुलैश्च-
तुर्विंशतिसहस्रं हुत्वा पापपुक्तौ भवति । द्रव्यादितत्तत्कामनया होमसंख्याष्ट-
द्रव्यसंख्याविशेषो द्रष्टव्यस्तथाऽऽस्याः सावित्र्यान्तत्त्वात्मकत्वेन मन्त्रवतु-
र्विंशतितत्त्वात्मकत्वं युक्तं तेन च तत्तत्तत्त्वव्याप्त्यर्थं युक्तः सूर्यवाचकत्वा-
च्चत्पीठस्थितत्वाद्योति दिक् । अथ प्राणाग्नयज्ञपादावर्षविभावनापूर्वकं
सावित्रीजपोऽभिहितोऽतस्तस्या अर्थो लिख्यते । “ योऽर्थज्ञ ईतसकलं भद्रम-
श्नुते ” इति वचनात् । गायन्तं प्रायते यन्माद्गायत्री तदिति द्वितीयैकव-
चनमखिलजगदुत्पात्तिस्थितिलयकारणहेतुभूतम् । सवितुरिति पृथगेकवचनं
पुण्यं प्राणिमस्र इत्यस्य रूपं सर्वप्राणिमात्रस्य प्रमात्रितुः । वरेण्यं भार्यनीय-
प्रकल्पमैः सततं ध्येयमित्यर्थः । भर्गो मृजि मर्जन इत्येतत्स्य रूपं भजनं
पापमर्जने हेतुभूतमित्यर्थः । भ्राज् दीप्तावित्यस्य वा धर्मस्नेह इत्यर्थः । देवस्येति
दिवु क्रीडायामित्येतस्य रूपं दीव्यतेः क्रीडनत्वादिमर्कलार्थत्वात् । धीमहि
ध्ये चिन्तायामित्यस्य रूपं योऽसावादित्य पुरुषः सोऽमर्बह इति चिन्त-
याऽऽ । धियः द्वितीयाद्यहुवचनम् । वा, छान्दमत्वाच्छिङ्गवर्णस्य । यनेजः
सूर्यमण्डलाभिधेयं वरेण्यं भेष्टं भर्गो नोऽश्माकं शुद्धीक्षित्तनसंसारमारभ्यै-
तावत्कालपर्यन्तं संसारधारमपर्यमारम्भानुकूलवचनतया श्रेयस्करेषु कर्मसु
प्रचोदयात् । शुद्ध मेरण इत्यस्य प्रकरणेण चोदनायासेति मारद्वाजीयधर्म-
वाक्ते व्याख्यासमृत्तौ व्याख्यातम् । अथ पुरश्चरणयोगि किंचिल्लिख्यते-तत्र
। यद्यदेवकालात्मनोऽस्मादिशुद्धिपूर्वकं सर्वपापरोदितपुक्तम् । तत्र शुद्धस्य-
लायुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

पर्वताग्रं नदीतीरे विस्वमूले जलाशये ।

गोष्ठे देशालयेऽश्वः च उद्याने तुलसीवने ॥ १ ॥

पुण्यक्षेत्रे शुरोः पार्श्वे चित्तिकाग्रस्थलेऽपि च ।

पुरश्चरणकृन्मन्त्री सिध्यते च न संशयः ॥ २ ॥

काशीपुरी च वेदारी महाकालोऽथ नासिकम् ।

त्र्यम्बकं च महासेनं पञ्च दीपा इमे प्रावि ॥ ३ ॥

उष्णपादौ भाद्रपदं पौषं तु मलयामभम् ।

गुरुमार्गवमोदयादि वर्जयेद्य प्रयत्नतः ॥ ४ ॥

अङ्गारशनिवारौ च व्यतीपातं च वैघृतिम् ।

अष्टमीं नवमीं पक्षां चतुर्थीं च त्रयोदशीम् ॥ ५ ॥

घृतदर्शीयमावस्यां मदीयं च तथा निशाम् ।
 यथाग्निरुद्रसर्पेन्द्रवसुधवणजन्ममम् ॥ ६ ॥
 मेघकर्कतुलाकुम्भमकरालिकलमकम् ।
 सर्वाण्येतानि वर्णानि पुरश्चरणकर्षणि ॥ ७ ॥
 पद्मद्वारातुफले च शुक्रपक्षे विशेषतः ।
 पुरश्चरणकं कुर्यान्मन्त्रसिद्धिः प्रजापते ॥ ८ ॥
 रक्षितवाचनकं कुर्यान्मन्दीश्राद्धं यथाविधि ।
 विमानसंतर्प्य यत्नेन योजनाच्छादनादिभिः ॥ ९ ॥
 आरभेत ततः पश्चाद्भिमानुष्ठां प्रष्टुम् च ।
 अथाचितोच्छ्रौ शुकं च भिसाष्टचिचतुष्टयम् ॥ १० ॥
 तान्निष्केर्वेदिकैश्चैव अन्नशुद्धिः प्रकीर्तिता ।
 यत्नं यस्यापि मन्त्रस्य पुरश्चरणमारभेत ॥ ११ ॥
 पञ्चमणवसंयुक्तां गायत्रीं ज्ययुतं जपेत् ।
 आदौ मन्त्रविशुद्धयर्थमिति ।
 स्त्रीशूद्रपतितानां च मन्त्रं धृत्वा यथाविधि ॥
 अतः कारणाद्विमेन्द्र मन्त्रशोधनयुक्तमम् ।
 दशमणवसंयुक्तां गायत्रीं चायुतं जपेत् ॥
 देहशुद्धिर्मवेत्तेनेति ।
 सप्तसां शोधयेद्देहं कृच्छ्रचान्द्रायणादिभिः ।

अथवा पञ्चदशमणवसंयुक्तां गायत्रीं पञ्चदशसरस्रमितां जपेत् ॥

पूजा त्रैकालिकी नित्यं अपरुत्तर्पणमेव च ।
 शोभो ब्राह्मणभुक्तिश्च पुरश्चरणमुच्यते ॥
 आत्मस्वशोधनार्थाय क्लृप्तवर्षं जपेद्बुधः ।
 अथवाऽष्टमणवसंयुक्तां धृति(वे)नोक्तेन पूर्वकम् ॥
 चतुर्विंशतिकलं तु यज्ञकल्पमयं यथा ।
 प्रारम्भदिनमारभ्य सप्ताहदिनसावधि ॥
 न न्यूनं नातिरिक्तं च जपं कुर्याद्विने दिने ।
 सौराशरी कलाशी वा आकाशी वा इविष्यमुक् ॥
 भिक्षाशी वा जपेद्यद्वा कृच्छ्रचान्द्रायणादिकम् ।
 भूधर्या मन्त्रचारित्वं मौनवर्षां तथैव च ॥

नित्यं त्रिपवणं स्नानं क्षुद्रकर्मविवर्जनम् ।
 नित्यपूजा नित्यदानपानन्दस्तुतिकीर्तनम् ॥
 नैमित्तिकार्चनं चैव विश्वासो गुरुदेवयोः ।
 जपो निष्ठा द्वादशैवे धर्माः स्युर्मन्त्रसिद्धिदाः ॥ तथा—
 तत्र सर्वत्र मन्त्राणां संख्यावृद्धिर्युगक्रमात् ।
 कल्पोक्तैव कृते संख्या त्रेतायां द्विगुणा भवेत् ॥
 द्वापरे त्रिगुणा प्रोक्ता कलौ संख्या चतुर्गुणा ।

इति वैशंपायनसंहितावचनात् ।

कथतेऽभिमतं सिद्धिं चतुर्विंशतिलसतः ।

जपतोऽयुतसंख्याकैरथवा च सहस्रकैः ॥ इति ।

षण्णवतिलसंख्याजपं कलौ पुरश्चरणम् । अपवा तावरसंख्यमयुतानि
 सहस्राणि वेत्यवगम्यते ।

होमाद्यक्तौ जपं कुर्याद्धोमसंख्याचतुर्गुणम् ।

पद्गुणं चाष्टगुणितं यथासंख्यं द्विजादयः ॥

अत्र विहितनिषिद्धादिकं ग्रन्थान्तरादवगन्तव्यं विस्तरभयाभेह । छिरूपत
 इति दिक् । अथ बह्व्यमान्यासादिषु मुद्राणां प्रयोजनत्वाल्लक्षणपुरःसरं
 मुद्रा छिरूपन्ते । तदुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

मुदं ददाति देवानां द्रावयत्यसुरांस्तथा ।

मोदनाद्द्रावणाच्चैव मुद्रेति परिकीर्तिता ॥

इति वचनान्मुद्रादर्शनमावश्यकम् ।

अपातो दर्शयेन्मुद्राः सुमुखं संपदं तथा ।

ततो विषतविस्तोर्णे द्विमुखं त्रिमुखं ततः ॥

चतुर्मुखं पञ्चमुखं षण्मुखाधोमुखे ततः ।

स्यापकाञ्जलिफारुयं च शकटं तदनन्तरम् ॥

यमपाशं तु ग्रथितं ततः स्यात्संमुखोन्मुखम् ।

प्रलम्बो मुष्टिको भीनस्ततः कूर्चवराहकौ ॥

सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपृष्ठवौ ।

एता मुद्रावर्तविशद्वापञ्चाः सुप्रतिष्ठिताः ॥

एष्टलक्षणमाह—

सुमुखं सिंहो दृष्टावृत्तानो फुञ्जिताद्गुल्ली ।

संपदं पञ्चकोणाभौ करावन्पोन्पसंरुधौ ॥

वित्तं संहतो हस्तायुत्तानावापताङ्गुली ।
 विस्तीर्णं संहतो पाणौ मिथो मुक्ताङ्गुली द्वयोः ॥
 संमुखं सक्तयोः पाण्योः कनिष्ठाद्वययोगतः ।
 शेषाङ्गुलीनो वैकल्ये द्विमुखत्रिमुखादयः ॥
 विर्यसंयुज्यमानाग्रौ संयुक्ताङ्गुलिमण्डलौ ।
 हस्तौ यन्मुखमिदमुक्ता मुद्रा मुद्राविशारदौ ॥
 आफ्रिक्ताग्रौ संयुक्ताङ्गुली हस्तावधौमुखम् ।
 उत्तानौ सादृशावेव व्यापकं कुञ्जितौ करौ ॥
 अधोमुखौ वदमुष्टौ मुक्ताग्रद्वयमुक्ताङ्गुली करौ ।
 अकटं नाम कथितं यमपाशमतः परम् ॥
 अङ्गुलिद्वयोः पाण्योत्ताना वामवर्जनी ।
 कुञ्जिताग्रोऽन्यथा युक्ता वर्जन्याऽनृजुवर्जया ॥
 उत्तानसंपिसंलीनवदङ्गुलिद्वयौ करौ ।
 संमुखाद्यदिनौ दीर्घाङ्गुली ग्रथितमुच्यते ॥
 ऊर्ध्वाङ्गुलिर्नामहस्तस्तादृशा दक्षिणेन तु ।
 अधोमुखेन संयुक्तः संमुखेनमुखमुच्यते ॥
 उत्तानोत्तानकोटी च मलम्बः कथितः करौ ।
 मुष्टौ चान्योन्यसंयुक्तायुत्तानौ मुष्टिकौ भवेत् ॥
 मीनस्तु संमुखीभूतौ मुक्तानामकनिष्ठिकौ ।
 ऊर्ध्वसंयुक्तवक्त्रौ तु शेषाङ्गुलिद्वयौ करौ ॥
 अधोमुखः करौ वामस्तादृशा दक्षिणेन तु ।
 पृष्ठदेशे सपाक्रान्तः कूर्मो नामाभिधीयते ॥
 ऊर्ध्वमध्यं वामयुजः कक्षायायाश्रयेत्करम् ।
 वराहो नाम मुद्रेण कथिता मुनिसत्तमैः ॥
 कण्ठाश्रितौ करौ कर्णसंश्रितावायवाङ्गुली ।
 सिंहाक्रान्तं नाम मुद्रा महाक्रान्तं च कथ्यते ॥
 किञ्चिदाङ्गुलिनाग्रौ च हस्तौ कृत्वा तथा भवेत् ।
 ऊर्ध्वं किञ्चित्तौ पाणौ मुद्रतो वामवर्जनी ॥
 ग्रन्था दक्षिणहस्तेन मुद्रा प्रोक्ता वनीपिपिः ।
 अधोमुखः स्थितो मूर्ध्नि पञ्चमो दक्षिणः करः ॥

मुद्राणां लक्षणं मोक्तं वासिष्ठाद्यैर्मुनीश्वरैः ॥ इति ।

एता मुद्रा न जानाति तस्य देवी न सिध्यति ।

अथ मालिन्यादिमुद्रालक्षणानि विष्णुमित्रसंहितायाम्—

करद्वयाङ्गुष्ठवर्जन्यग्रसंयोगे मालिनीमुद्रा । करद्वयस्य पृष्ठे संघोज्य
कनिष्ठिकाभ्यामवष्टब्धाधोऽङ्गुष्ठौ पुरस्तर्जन्यौ संघोज्य मध्यमानामिकयो-
र्धक्रयोः पक्षतुल्यत्वेन गरुडमुद्रा ।

सर्वाङ्गुल्यः समाकुञ्च्य वामहस्तस्य तर्जनीम् ।

मध्यमा साधकेन्द्रस्तु दक्षिणेन तु पृष्ठिना ॥

प्रसार्य तर्जनीं तस्य ईषदग्रे विकुञ्चयेत् ।

अङ्कुशा तु इयं मुद्रा वश्यकर्मविधौ मता ॥

विज्ञेयाऽङ्कुशमुद्रैव तर्जनीं चेत्यसारिता ।

मुद्रोद्भवाख्या सर्वत्र स्थापने न्यस्यते ध्रुवैः ॥

पद्माकरी करी कृत्वा अङ्गुष्ठौ योजयेदुपौ ।

वाममध्वानामिकयोर्धग्भनेतरमध्यमा ॥

संघोज्याङ्गुलयः शेषाः सरला ज्वालिनी भवेत् ।

इत्याभ्यामञ्जलिं कृत्वाऽनामिकामूलपर्वणोः ॥

अङ्गुष्ठौ निसिपेदुच्छ्रौ मुद्रैवाऽऽवाहनी स्मृता ।

अधोमुखीं त्वयं चेतस्यात्स्थापनी मुद्रिका भवेत् ॥

उच्छ्रिताऽङ्गुष्ठपृष्ठयोस्तु संयोगात्संनिधापनी ।

अन्तःपनेत्रिताङ्गुष्ठा सेव संरोधनी मता ॥

अङ्गुष्ठवर्जन्यग्रं तु भीलिवं स्वहृदि स्थितम् ।

स्थानमुद्रा भवेदेवं.....

वामाङ्गुष्ठं तु संगृह्य दक्षिणेन तु मुष्टिना ।

कृत्वोत्तानं ततो मुष्टिपङ्क्तुं तु प्रसारयेत् ॥

वामाङ्गुल्यस्तथाऽऽश्लिष्टाः संयुक्ताः स्युः प्रसारिताः ।

दक्षिणाङ्गुष्ठके लया मुद्रा शङ्खस्य भूविदा ॥

अङ्गुष्ठौ द्वौ तु संयुक्तौ कनिष्ठामूलसंस्थितौ ।

योनिमुद्रा तु विज्ञेया सर्वकामार्थदायिनी ॥

वामाङ्गुलीनां मध्ये तु अङ्गुष्ठं त्वथ दक्षिणम् ।

निघोज्य तर्जनीं दक्षां मध्यमा वामतर्जनीम् ॥

विनियोजयेत् (!)

धामयाऽनामया दसां कनिष्ठां च नियोजयेत् ।
 दक्षयाऽनामया चायां कनिष्ठां च नियोजयेत् ॥
 तवस्त्वधोमुखाः कुर्याद्धेतुमुद्रा मकीर्तिता ।
 तर्जनीभ्रूणेनेव अवगुण्ठनमीरितम् ॥
 हस्तो तु संमुखो कृत्वा संलघौ तु मसारितो ।
 कनिष्ठाङ्गुष्ठको लघौ मुद्रा चक्रस्य सिद्धिदा ॥
 होमे मुद्राः स्मृतास्त्रिहो मृगो हंसी च सूकरी ।
 मुद्रां विना कृतो होमः सर्वो भवति निष्फलः ॥
 सूकरी करसंकोची हंसी मूककनिष्ठिका ।
 कनिष्ठा तर्जनी मुक्ता मृगो मुद्रा मकीर्तिता ॥

अथ मकारान्तरेण मुद्राः—अनाभिकाङ्क्षयमूलापर्विताङ्गुष्ठद्वयोर्वाङ्गुष्ठ-
 धाकरणरूपा, आवाहनी मुद्रा । सेवाधोमुखरूपा संस्थापनी । उच्छिष्टाङ्गु-
 ष्ठमुष्टिद्वयसंयोगरूपा संनिवापनी । सेवान्तरङ्गुष्ठा संनिरोधनी । उच्चानुष्टि-
 पुगळरूपा संमुखी परिवोभ्राभिताधोमुखतर्जनेरुवापकरमुष्टिरूपाऽवगुण्ठनी ।
 धेनुद्वेष्टामृती मुद्रा ।

अन्धोन्धाङ्गुष्ठसंलग्ननिस्सारितकरद्वया ।

महामुद्रेषमाखवाता न्यूनाभिरुपपापनी ॥ इति मुद्राकृतज्ञानि ।

अथ मायश्रीपुराणं चिकीर्षुर्निमित्तमयापनीपुराणमपारम्भदिनात्पूर्वकर्या-
 चिद्विक्तायां विधौ स्वपापक्षयपूर्वकपारवशुद्धयर्थं श्रावयितुं कुर्यात् । तद्यथा
 तपादौ कृतज्ञानो यजमानस्तुरस्त्रीनेकं वाऽऽवात्मविदः पर्यवेतोपवेद्य
 पर्यवेदं मद्भिषीकृत्य साष्टाङ्गं प्रणयेत् । ततस्तेः किं ते कार्यं मिथ्या वा
 वादीः सत्यमेव वदेत्यादि पृष्टे पर्यवेदे गोद्वयोः पर्यवेकं मत्वाभ्रायस्वेन
 पयाप्रक्षिप्तं शुवर्णकल्पयोगिर्नैकं चर्द्धं वा निधायामुद्राश्रयतो मम जन्ममृत्यव्य
 पारश्चानाज्ञानकायाकामसकृदसकृदवकाधिकवाचिरूपाननिकर्तातानिकर्तृ-
 ष्टास्पृष्टमुक्तामुक्तप्रीताप्रीतसकलप्राप्तकालिप्राप्तकृत्प्राप्तकृतसंलोकिकरमयिनी-
 कारणाप्राप्तिकरणजातिभ्रंशीकरणरकीर्णकपातकानां निरासार्थमतुष्टं कृत्वा
 मायभिद्युपदिशन्तु भवन्तः । तथा—

सर्वे धर्मविवेकारो गोप्ताः सकला दिनाः ।

पुण्यदेहस्य संशुद्धिं कुर्वन्तु दिवसचराः ॥ १ ॥

मया कृतं महाघोरं ज्ञातमज्ञातकिस्त्वियम् ।

मसादः कियतां मद्यं शुभानुज्ञां मयच्छत् ॥ २ ॥

पूज्यैः कृतपावित्रोऽहं मयेयं द्विजसत्तमैः ।

एवं प्रार्थयेत् । प्रार्थनानन्तरं मामनुगृह्णन्तु भवन्त इति प्रणयेत् । ततस्ते
तस्य शरीरद्रव्यादिशार्कं विचार्य पुस्तकवाचनपूर्वकं कथयेयुः । अनुवाद-
करवाग्ने मत्प्राप्तायाश्च शक्त्या करयेयुः । अस्मिन्काळे मायधित्ती चन्द-
नपुष्पादिभिः पुस्तकपूजां सभापुनवादकपूजां च विधाय निबन्धपूजात्वेन
किञ्चिद्यथाशक्तिं द्रव्यं निधाय कृताञ्जलिपुटो नम्रस्तिष्ठेत् । अनुवादकाय च
पापानुसारेण भूतिरूपां दक्षिणां दद्यात् । ततोऽनुवादकः पूर्वोक्तानां महापा-
तकव्यतिरेकानां पातकानां क्षयोऽनेन पर्षदुपदिष्टेन सर्वपापविघ्नेनाप्युक्त-
स्याम्नायद्वारा माच्योदीच्याङ्गसहिवेनाऽऽर्चनीयेन तत्र शुद्धिर्भविष्यति तेन एवं
कृतार्थो भविष्यतीत्युपदिष्टेभिः । तच्च मायधित्वं शक्त्यनुसारेण षड्वदं
ऋषदं सार्धद्वंद्वं वा पर्षदनुमतम् । मत्प्राप्तायाश्च गायत्र्युपजपे विहृद्भवे
सहस्रे द्वादशमन्त्राणभोजने तीर्थयोजनयात्रायाभेकगोदाने सुवर्णरूपनिष्क-
सदर्थतदर्थानां गोमूत्रवानां शक्त्या दाने शुक्लकोशस्य द्वादशस्त्रानेषु द्विगु-
णद्वादशामासदानादौ चैकः माजापत्य इति । तत्र शक्तस्याऽऽनं द्विगुणं
द्रव्यं चतुर्गुणमित्यादि योजयेत् । निष्कश्च लोकशाले रुवाव्यतायां माषाश्च-
त्वारिंशद्विंशतिर्दश वा मुख्यं सुवर्णं तदशक्तौ रजतं ग्राह्यम् । ततो निवे-
दितं मायधित्वं भवदनुग्रह इत्यङ्गीकृत्य सम्मानपूर्वकं प्रणम्य पर्षदं विसर्ज-
येत् । अस्मिन्नहनि शक्तेनोपवासः कार्य इत्येव हविष्याशनम् । तत्र आचम्य
माणानामस्य देशकाळौ संकीर्त्यामुक्तशर्मणो मम जन्मवभृतपयवावज्ञाना-
ज्ञानकामाकामसकृदसकृत्कृतकाधिकवाचिकमानसिकसात्मिकैरुष्टृष्टृष्टृष्टृष्टृष्टृ-
क्ताभुक्तपीतापीतसकलपातकोपपादकलघुपातकसंकर्षाकरणमतिनीकरणापा-
प्रीकरणजातिश्रेष्ठशरपकीर्णरूपातकानां निरासेन श्रीपरमेश्वरसीत्पर्षदमुक्त-
मायधित्वमुक्तमत्प्राप्तायेन माच्योदीच्याङ्गसहिवं यथाशक्ति करिष्ये इति
संकरत्य—

यानि कानि च पापानि ब्रह्महरपापयानि च ।

केषानाभितप्य विष्ठाप्य तस्मात्केषान्मत्प्राप्स्ये ॥

इति मन्त्रेण शिखाकक्षोपस्यध्वं नस्तरोभागे वापयित्वा मातृमुखो हृदि
पादगुह्यदन्तकाष्ठेन—

आयुर्वर्लं यथो वर्धः यजाः पशुवसानि च ।

मधामग्नौ च वेधां च त्वं नो दोह वनस्पते ॥

इति मन्त्रेण दम्भान्संशोध्य स्नात्वा भस्मादिस्नानानि कुर्यात् । तत्र
भस्मस्नानम्— ईषानाय नम इति शिरसि । त-पुरुषाय नम इति मुखे ।
अपोराय नमः इति हृदये । वापदेवाय नम इति गुह्ये । सज्जोलाताय नम
इति पादयोः । मणवेन सर्वाङ्गे । यद्वा— अग्निरिति भस्म वायुरिति भस्म
जलमिति भस्म रथजमिति भस्म ऋषोमेति भस्म सर्वेष्वेव वा इदं भस्मेति
मन्त्रैः । एवं भस्मना स्नात्वा गन्धद्वाराभिमिति गोमयेन स्नात्वात् । यद्वा—

॥ मममं चरन्तीनामोपधीना वने वने ।

तासामपमपत्नीनां पवित्रं कायशोधनम् ॥

तस्मै रोगांश्च शोकांश्च जुह्व गोमय सर्वदा ।

इति मन्त्रेण गोमयस्नानम् ।

अथ मृचिकास्तनम् । घालित्वा पर्वतानामेति धूमि माध्वं वा
बोः रिपास्तनितेति स्तनिरवा स्थोना पृथिवीति मृत्पादाय आयने ते
परावणे इति दूर्वाभादाय गायत्र्याऽभ्युक्ष्य भूषो मृदं निषावाऽऽचम्य
देवकाळादि स्युत्वा सूरस्नानवहं करिष्य इति संकल्प्य मृदं कुशोदकेनाभ्यु-
क्षेत् । ततो दिक्षु मृदं सिषेत् । आठारमिन्द्रमिति पूर्वस्याम् । यमाय सोम-
मिति दक्षिणतः । रुक्मा यामोति पश्चिमतः । वर्ध सोमस्तु चरतः । स्थोना
पृथिवीत्यधः । तत्सूर्यमिधुपरिष्ठत् । ततोऽङ्गेण सप्तशोषेति शिरसि ।
अक्षीर्यां त इति मुखे । ब्रवीधभस्म इति ब्रवीधायाम् । आन्वेभ्यस्त इति
हृदये । नामानाभि न इति नाभौ । त्वमिन्द्र सजोपसामिति व ह्योः । सोमानं
स्वरणमिति कक्षयोः । यः जुहिरिति कुक्षयोः । रुद्धीनां पितेति पृष्ठे । ऊरु-
भ्यामिधुपूषोः । मेहनद्वनमिति जाल्बोः । एतावानस्येति पादयोः । यस्य
विभ्रानीति इक्षयोः । अङ्गादङ्गादित्यनेन पुरुषसूक्तं च सर्वाङ्गेन दर्शनम् ।
एतावदष्टाध्वक्रान्त इत्यादिभिरङ्गोद्वर्तनम् । ततोऽध्वक्रान्ते इत्येवमादिभिः
सरिलो रुद्धां मृदं शिरसि निषाध मृचिकायाः स्थानं महाद्वय तीर्थं मार्ध-

येत् । दिश्यन्मृगं वधेन० यन्मे यनसा वाचा० इदं तेऽन्याभिर्गङ्गागङ्गे-
ति मन्त्रैः, सुभिन्निना न आप ओष० समुद्रज्येष्ठा इति चतसृभिरेतोन्विन्द्रमिति
तिसृभिरस्तरत्तमन्दीति सूक्तेन, पावमानाभिरापो हि ऐति तृचेन [च]
मार्जनं कृत्वा इयं मे गङ्गे-इत्युदकमालोढ्य ऋतं चेति तृचं जपमघर्षणं
कुर्यात् । ततः प्रवाहाभिमुखस्त्रिवारं नियज्जेदिति मृत्तिकास्नानम् । एव आपो
हि षेवि तृचेन शुद्धोदकरनानं कुर्यात् ।

अथ पञ्चगव्यस्नानानि । गायत्र्या गोमूत्रेण, गन्धदारेति गोमयेन, आप्या-
वस्वेति हारीरेण, दधिक्राव्ण इति दध्ना, घृतं विमिश्र इति घृतेन, देवस्य त्वेति
कुशोदकेन [च] स्नानं कुर्यात् । देवस्य त्वेति मन्त्रेऽभिषिञ्चामीति वाक्य-
दोषः । एवं दश स्नानानि विधाय स्नानाङ्गवर्षणं कृत्वा धौतवाससी परि-
धाय द्विषाद्यस्य विष्णुं ह्येन मन्त्रेणोऽधिक्राव्युपमान्वाहणाऽपूजापूर्वकं भोज-
येदामासं वा दद्यात् । इदमेव मायश्चित्ताङ्गमूर्तं विष्णुश्राद्धभिरपभिधीयते ।
ततः—

गवामङ्गेषु तिष्ठन्ति भुवनानि चतुर्दश ।

यस्मात्तस्माच्छिर्वन्मे स्यादिह लोके परम च ॥

इति मन्त्रेण यज्ञस धनभूताया इत्यनेन च गोदानं प्रत्येक्षं निष्क्रयद्वारा
वा कुर्यात् । ततोऽग्निश्यामनपूर्वक्रमाभ्येन आहूतिभिः पापापहमहाविष्णुरे-
वोनाष्टोत्तरशतमष्टाविंशति वाऽऽस्त्याहुर्नीर्जुहुयात् । ततः पञ्चगव्यं कार्यम् ।
शुषर्णादिपात्रे पद्मादिपात्रे वा ताम्राया गोमूत्रं त्रिपलं गायत्र्या मणवेन
वाऽऽदाय ततोऽद्गुगुलु अपरिमितं गोमयं गन्धद्वारा मिति मन्त्रेणाऽऽशयत्ततः
कपिलायाः पयः सप्तपलमाप्यायस्वेत्पादाय ततो नीलाया दधि सप्तपलं
दधिक्राव्ण इत्यादाय ततः कृष्णाया घृतमेकपलं घृतं विमिश्र इत्यादाय ततः
एकपलं कुशोदकमापो हि ऐत्यादाय मणवेनाऽऽलोढ्य मणवेन पञ्चक्राष्टेन
निर्मध्य मणवेनाभिमन्त्र्य सप्तपत्रैरिहतिः कुशैर्दशाऽऽहुर्नीर्जुहुयात् । मन्त्रश्च
इरावती धेनुमती० पृथिव्या इदं० इदं विष्णु० विष्णवे इदं० विष्णोर्तुर्कं०
विष्णवे इदं० वा नक्तोद्ये० रुद्रायेदं० ब्रह्मजगन्ने० ब्रह्मणे इदं० अग्नये
स्वाहा अग्नये इदं० सोमाय० सोमायेदं० गायत्र्या सूर्याय० सूर्यायेदं० मण-
वेन मन्त्रावठये० भूर्भुवस्वः स्वाहा मन्त्रापठये इदं० अग्नये विष्टुष्टुते० अग्नये
विष्टुष्टु इदं० इति हुत्वा यतग्रहणं करिष्य इति द्विभान्पूर्वा तेः कृष्ण्ये-

स्त्वनुज्ञातः प्रणवेन सर्वं पिबेत् । एतच्च ग्राह्याह्निर्नद्यादेस्तीरे नक्षत्रक्षेत्रे
 कार्यमश्नो गोमूत्रादि रत्नं ग्राह्यमस्मिन्दिन उपवासः शक्तस्यान्यस्य हि
 र्याशनमिति । पञ्चगव्यं प्राश्य गृहयागत्य विष्णुं रत्नरत्नौनीं निशामयित्वा
 मन्त्रान्मन्त्राद्यक्षितं संकल्पानुसारेण मत्याम्नायद्वारा कृत्वोचराङ्गाणि कुर्वात् ।
 यथाहार्तिभिराज्यं पूर्ववदुत्वा पुनः पूर्ववत्प्रायश्चित्ताङ्गं विष्णुधातुं कृत्वा
 मपमोशनं पूर्ववच्चरेत् । एवं प्रायश्चित्तं कृत्वा शक्तौ सन्त्यां दानानि कुर्वात् ।

गोभूतिलहिरण्यायवासोधान्यगुहानि च ।

सौम्यं छवणमित्याहुर्देश दानान्यनुकृष्यात् ॥ इति प्रायश्चित्तम् ।

ततः करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणाधिकारसिद्धयर्थं कृत्वाण्डरोमं कुर्वात् ।
 तद्यथा-देशकालसंकीर्तनान्ते भूमौनिवर्तनपूर्वकरिष्यमाणगायत्रीपुरश्चर-
 णाधिकारसिद्धयर्थं द्वादशरात्रं षड्रात्रं त्रिरात्रं वा कृत्वाण्डरोमं कुर्यात् । संकल्प
 रसपाकयज्ञविधानेनौपासका (ना)मौ लौकिकामौ लोकरीदृशा सर्वं तप्तं
 कुर्यात् ।

इति श्रीमच्चित्पावनकुलान्धिसंभवधारे इत्युपनामकबल्लल-

स्तनुशंकरविरचितायां गायत्रीपुरश्चरणपद्धताध्यायो-

द्वितीयप्रकरणम् ।

अथ विष्णुमित्रवसिष्ठकल्पाजुषायां प्रयोगो ज्ञेयः । तत्राऽऽहौ गायत्री-
 पुरश्चरणपारम्पर्यमस्मिन्कृतमुच्यते । तत्र दीक्षितो ब्राह्मे मुहूर्तं तस्याय रात्रि-
 वासो विहायान्तरपरिषाय इत्यो पादौ प्रसादय द्विगचम्य समुपाविश्य
 श्रीगुरुं ध्यायेत् । तद्यथा-ब्रह्मरन्ध्रस्थितेवसहस्रदलकणिकान्तर्गतचिदमृतम-
 ष्टलमध्यमरससंपीठस्थे श्रीगुरुं ध्यात्वा मानसोपचारेः संपूज्य प्रणम्य तद्-
 पमाभानं ध्यायन्गायत्रीवाच्यमात्मरूपं तेजो मूलाधारोदिविधिविलान्ते
 ध्यात्वा तदवभाविद्वर्णात्मदेहं ध्यात्वा यथाबहुधारादिमुखमसादनान्तं निर्वर्त्य
 नपादौ गृहे वा स्वप्नस्थोक्तपार्श्वेण स्नात्वा तिलकादिसेध्याबन्धान्तं निर्व-
 र्येत् । ततो दीक्षितः संपूतसंसारो दर्मेष्वासीनो दर्माधारयमाणः शान्तः
 मृत सददमृतो वा ह्युषानध्यात्मविदो ब्राह्मणानुपवेशयेद्देवताप्राक्षणवन्द-
 नपूर्वकं प्रसादसंस्तवं कुर्यात् । एव केषुन केरुलं त्रिपाद्याः सावित्र्यायद्-

विंशतिलक्षात्मकं पुरश्चरणमिच्छन्ति । अपरे त्रिपदायाश्चतुर्विंशतिलक्षं तथा
 जपसाद्गुण्यार्थं तुरीयपादसहितत्रिपदाया लक्षत्रयमधिकमिच्छन्ति । अन्ये
 त्रिपदाया एकविंशतिलक्षं तथा जपसाद्गुण्यार्थं तुरीयपादसहिताया लक्षत्रय-
 मेवं चतुर्विंशतिलक्षमिच्छन्ति । अत्र यथासंभवं यथासंपदार्थं कर्तव्यम् । तत्र
 बहवश्चतुर्विंशतिलक्षान्तर्गततुरीयपादजपं कुर्वन्ति । तत्र प्रधानसंकल्पो यथा—
 आचम्य प्राणानायम्य सुमुखश्चेत्यादिदेशकालसंकीर्तनान्ते यथाऽऽत्मशुद्धि-
 पूर्वककारिण्यमाणा मुक्लक्षात्मकगायत्रीपुरश्चरणाधिकारमिच्छित्वा श्रीपरमे-
 श्वरमीत्यर्थं प्रायश्चित्तत्वेन लक्षत्रयपरिमितं गायत्रीजपमहं करिष्येऽमुकलक्षं वा ।
 तथा पञ्चशुद्धयर्थं दशसहस्रपरिमितदशमणवसंयुक्तगायत्रीजपमहं करिष्ये ।
 तथा मन्त्रासिद्धयर्थं त्रिंशत्तन्त्रं व्याहृत्यादिपूर्वकलक्षपरिमितगायत्रीजपमहं
 करिष्ये यथाशक्ति ब्राह्मणद्वारा वा । तथा ममेह जन्मनि जन्मान्तरे वा वाङ्-
 मनाकायकुर्वाणा महापातकसमपातकानामहरहः कृतात्मा सकृदसकृदभ्यास-
 विषयाणां सर्वेषां शक्तानां शोधनपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा सर्वा-
 र्थमनः सर्वशक्तेः सर्वाध्यासकतेजोमयस्य श्रीपरमेश्वरस्य प्रीतिकामोऽहं निर-
 र्तानर्थरूपस्वप्नकाष्ठविदानन्दात्मकब्रह्मविद्यायाः सावित्र्या गायत्र्याः
 कल्पोक्तं चतुर्विंशतिलक्षात्मकममुकलक्षात्मकं वा पुरश्चरणं करिष्ये इति
 संकल्प्य तदङ्गविहितगणेशपूजनपूर्वकं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दी-
 भ्रातृमाचार्यदिवरणं कुतसंख्यापूर्व्यर्थं गायत्रीजपं कर्तुं स्वमतिनिश्चितत्वेन
 श्रुतिविश्वरणं च करिष्ये । स्वकर्तृत्वे तु ऋग्विगादिवरणं न कुर्यात् । ततः
 श्वशाखोक्तविधिना गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं नान्दीभ्रातृ[च]
 कुर्यात् । प्रजापतिः प्रीयतामित्यस्य स्थाने सविता प्रीयतामिति विज्ञेयः ।
 तत आचार्यादीन् वृणुयात् । तद्यथाऽमुकगोत्रोऽमुकशर्मोऽहं क्रियमाणेऽमुकसं-
 ख्याकगायत्रीपुरश्चरणकरणे विहितकर्मकर्तुं शान्तं दान्तं यन्त्रविदममुकगोत्र-
 ममुकशर्माणमाचार्यं त्वामहं वृणु इति वृत्वा मार्थयेत्—

आचार्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रादीनां बृहस्पतिः ।

तथा एवं मम यज्ञेऽस्मिन्नाचार्यो भव मुवत ॥ इति ।

एवमेव ब्रह्माणं वृत्वा मार्थयेत्—

यथा चतुर्मुखो ब्रह्मा सर्ववेदविचारदः ।

एषा एवं मम यज्ञेऽग्नि-ब्रह्मा भव द्विजोत्तम ॥ इति ।

एवमेव सदस्यं मार्थयेत्—

त्वं नो गुरुः पिता माता त्वं प्रभुस्त्वं परायणम् ।
आचार्यादिभिः संपुक्तः कुरु कर्त्तुं यमोदितम् ॥
आपद्भिर्मोक्षणार्थाय सदस्यं त्वामहं वृणे ॥ इति ।

तथैवोपद्रष्टारं वृत्ता मार्थयेत्—

अयमसर्वधर्मज्ञ सर्वधर्मभृता वर ।
वितते यम चक्षेऽस्मिन्नुपद्रष्टा भव द्विज ॥ इति ।

ततः सर्वान्मार्थयेत्—

अयं यागस्य निष्पत्तौ यश्चन्तौऽभ्यर्चिता मया ।
सुमसमैश्च कर्त्तव्यं कर्मेदं विधिपूर्वकम् ॥ इति ।

क्रियमाणामुपलक्षणाद्यभीपूरस्वरणमद्येऽमुकसंख्याकं, जपं कर्तुं स्वप्रतिनि-
धित्वेन स्वामहं वृणे इत्येवं श्रुचीनन्वानृत्तिजो यथासंख्यं मन्त्रेकं, इत्या-
द्यादिभ्यश्चैषां सर्वेषामासनवस्त्रपात्राङ्कारचन्दनार्दिभिर्मधुपर्कपूजा कुर्वेत् ।
तद्यथा—देवकालसंकीर्तनान्ते वज्रान्नो हुतानास्त्रितयेनार्चयिष्य इति । संक-
ल्पार्चनान्ते सर्वान्पूजयेत् । ततः सर्व आचार्यादयोऽधिकारसिद्धयर्थं
प्रापयितुं कुर्यात् । तद्यथा—ऋत्विजस्तद्वि आचार्यो देवकालो संकीर्त्योऽमुक-
शर्मणो वज्रमानस्य करिष्यमाणचतुर्विंशतिलसात्मके मायत्रीपूरस्वरणे यथा-
शेन जपादिकरणधिकारासिद्धयर्थं कृच्छ्रमयमाययितममुकमयाज्रायेनाऽऽ-
चरिष्य इति संकल्प्य जपहोमगोदानायन्यपठरपस्याज्रायेनाऽऽचरेत् । तदन्तरे
ऽमुकशर्मणो मायत्रीपूरस्वरणे कृच्छ्रमयानुष्ठानेनाघिहारसिद्धिरस्ति इति ब्राह्म-
णायामि चेदेत् । तेषां सिद्धिरस्ति चेत्तुः । ततोऽमुकशर्मणोऽनुष्ठाना-
दप्यर्चयित्वेन करिष्यमाणमायत्रीपूरस्वरणे पूर्वोक्तस्त्रेन विहितं यन्त्रसि-
द्धयर्थं मायज्जा अयुतत्रयपर्यं करिष्य इति संकल्प्याऽऽश्वत्थे यणवसहितस्या-
हुतिमयपूरगायत्रीजपमगुप्तं कृत्वेतानि सूक्तानि जपेत् । यश्च यणवसहितसू-
क्तिपा जपमगुप्तं कुर्यादित्यन्ये । दशमयणवसहितस्या इत्यपरे । आपो हि
हेति सूक्तमेतोऽग्निद्रुमिदि तिस्रः ऋतं च सप्तपविदि सूक्तं स्वरितं न इत्याद्याः
स्वरहितयतोः स्वादिष्टुषेत्स्वराद्याः पावयानीय सर्वा जपेत्स्वयेकं दशवारम् ।
अन्ये तु सप्तपवित्स्वराद्याः ऋच आचार्यं विष्णुमग्निं तर्पयामि । मायत्री-
छन्दस्तर्पयामि । सविशारं तर्पयामि । इति तर्पयित्वा यद्रं नवस्तुत्य कद्रु-
द्रायेरवादीनि कद्रुसूक्तानि जपेत् ।

अथ माळासंस्कारः । तत्र माळासंस्कारं करिष्ये इति संकल्प्य कुशोदक-
सहितैः पञ्चगव्यैर्माळां प्रक्षाल्य ॐ ह्रीं अं आं ईं इति पादिसकारान्तानि
मातृकासाराण्यश्वत्थपत्रस्थापितमाळायां विन्यस्य सद्योजातादिपञ्चमन्त्राञ्ज-
पित्वैतेषां मध्ये मयमेन मन्त्रेण पञ्चगव्येन शीतलजलेन च माळां प्रक्षाल्य
द्वितीयेन मन्त्रेण चन्दनादिना विधूय तृतीयेन माळां धूपयित्वा चतुर्थेन
चन्दनकस्तूरीदिना लेपयित्वा पञ्चममन्त्रेण प्रतिपण्यभिर्मन्त्रयेत् । अथैरेव
इति मन्त्रेण मेवं शुक्लवारमभिर्मन्त्रयेत् । तत्र एतैरेव पञ्चभिर्मन्त्रैः पञ्चोपचा-
रैर्माळामिष्टदेवतावत्पूजयेदिति माळासंस्कारः । इति प्रारम्भदिनकृत्यम् ।

अथ नित्यविधिः ।

तत्र ऋषिर्विशदित आचार्यः पूजासाध्यां संहिताः पूजार्थं द्वारदेव-
तापूजनपूर्वकं बहुदीपकाम्रादयं सुरभिधूरेष्व धूपितं यागमण्डपं यागगृहं
गृहं वा भविष्येत् । तत्राऽऽशौ द्वारपूजा । द्वारपूजां करिष्ये इति संकल्प्य
द्वारस्य दुरत ॐ नमः सूर्याय । ॐ गं गणेशाय नमः । प्रणवः सर्वत्र । सं
सरस्वत्यै नमः । सं सवित्रे नमः । ह्रीं सदाशिवाय नमः । ऐं ह्रीं श्रीं पर-
शक्तये नमः । दीं दीपनाथाय नमः । सं क्षेत्रपालाय नमः । दक्षिणसंध्य-
भागावैकैक्रमसतेः संपूज्य (जपेत्) । एवं प्रतिद्वारम् । ततः पश्चिमद्वारे
साप्तवं सूर्यावाह्यं दत्त्वा वामाङ्गं संकोचयन् दक्षिणपादपूर्वकं मण्डपान्तः
प्रविश्य वेदीमण्डपस्य पूर्वद्वारं ऊर्ध्वं द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिण-
संध्यभागवर्षात्रे नमः । विधात्रे नमः । गङ्गायै नमः । यमुनायै नमः ।
मद्रायै नमः । सुमद्रायै नमः । एवं दक्षिणपश्चिमोत्तरद्वारेषु । तत्र दक्षिणद्वार
ऊर्ध्वं द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिणसंध्यभागवर्षात्रे नमः ।
विधात्रे नमः । गोदायै नमः । कुष्मायै नमः । चण्डायै नमः । मचण्डायै
नमः । पश्चिमद्वार ऊर्ध्वं द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिणसंध्यभागव-
र्षात्रे नमः । विधात्रे नमः । रेवायै नमः । ताप्यै नमः । शङ्खनिषये नमः ।
पद्मनिषये नमः । उत्तरद्वारे द्वारश्रिये नमः । देहलये नमः । दक्षिणसंध्यमा-
गवर्षात्रे नमः । विधात्रे नमः । चाणायै नमः । वेण्यै नमः । महानिषये
नमः । महेश्वराय नमः । गृहोपरि गृहेशाय नमः । गृहमध्ये वागमृदाय
नमः । कुलदेश्ये नमः । ततो मण्डपान्तः स्थित्वा यदत्र संस्थितं भूतमिति
सुर्वपान्तिर्कीर्त्तयन् ततः पञ्चगव्येन कुशैः शुचीषो हवेष्टपापो हि श्रेति नृचेनोः

सन्नारायणेन च सर्वत्र मोक्ष्य देवा आयान्तु यातुधाना अपयान्तु विष्णो
 देवयजनं रक्षस्व, ततः स्वस्त्ययनं तार्क्ष्यमिति घन्त्रद्वयं पठेत् । ततस्त्रिवर्षे-
 तायां हस्तमाघोत्सेधायां हस्तमात्रसमचतुरस्त्यायां वेदिकायां वास्तुपुराण-
 नमः । तत आचार्यादय आचमनादिविधिपूर्वकं जपादिसंकल्पं कुर्यात् ।
 तद्यथा-तत्र मय्यमाचमनविधिः । सर्वे स्वासनेयूपविश्य केशवाय नाराय-
 नाय माधवायेति त्रिराचम्य गोविन्दादिकृष्णान्तं यथास्थानं चिन्तय
 माणायां कुर्यात् । प्रणवरूपं ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता देवी
 गायत्री छन्दः सप्तानां व्याहृतीनां विश्वामित्रजमदग्निमरद्वाजभृगुगोतमकश्य-
 पश्चसिष्ठा ऋषयोऽग्निशत्रुसूर्यबृहस्पतिवरुणेन्द्रविश्वे देवा देवता गायत्र्युष्णिगनु-
 ष्टुबृहतीपङ्क्तित्रिष्टुप्जगत्पञ्चदासि माधव्या गाविनी विश्वामित्राः
 सविता देवता गायत्री छन्दो गायत्रीशिरसो ब्रह्मा ऋषिः परमात्मा देवता
 देवी गायत्री छन्दः प्राणायामे चिन्तयेत् । ततो यथोपदेशं मनसैकवारं सप्त-
 णवां स्रष्टाहृदिकां सञ्चिरस्कां गावर्णां जपन्वामनासया वायुमापूर्य तपैव
 कुम्भचित्वा तपैव दक्षिणनासिकया रचयेत् । अथमेका प्राणायामा ।
 एवं प्राणायामत्रयं कुर्यात् । प्राणायामस्तनवाग्रेये-

दक्षप्रणवसंयुक्ता गायत्री शिरसा सह ।

त्रिः पठेदायतवाणः प्राणायामः स उच्यते ॥

ततो देवताः मार्यवेत्-

सोमा सूर्यो यमः काळः संचवे भूशान्वरः सारा ।

पवनो दिव्यविभूर्भिराकाशं खेवरामरा ॥

ब्रह्मशासनवास्याय कल्पध्वमिह सेनिधियम् ।

ततः सुस्तुतयेकदन्तयेत्पादिदेवकाळसेकीर्तनान्तेऽमुकश्वर्णो यजमानस्य
 छठपुर्वसंकल्पसिद्धिदारा श्रीपरमेश्वरभोत्वर्ष्य पूर्वसंकल्पितचतुर्विंशद्विंशताम-
 कागापत्रीपुराणमधये यथाशेन गायत्रीनवपदं करिष्य इति संकल्प्य तद-
 क्षविहितं श्रीरश्मिपूर्वकं गायत्रीमन्त्रजपाधिकारसिद्धयर्थं पवनपावनमृद-
 गुदिप्राणमल्लिङ्गं वातुकावाह्योत्कावायनीन्वासायाहं करिष्य इति संक-
 ल्पयेत् । तत एकैको ब्राह्मणः कुशायासनोत्पविष्टः पवित्रपाणिरात्मनं पाव-
 रिये [इति संकल्पयेत्] ।

अथ पवनपावनम् ।

आचार्य ऋत्विजयजमानेः सहैकचिद्विदर्भपिञ्जलानादाय सप्तभिः
 सप्तभिः पारयति-

चित्पतिर्मा पुनात्त्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।

नाभ्याः सोदकेर्देर्भर्तुस्वपर्यन्तं संपाष्टिं संकुन्मन्त्रेण द्विस्तूणीम् ।

यदेवा देवहेडनम् । देवांसश्चक्रमा वयम् । आदित्यास्त्वस्मान्मातृश्वत ।
ऋतस्पतेन मामृत । देवां जीवनक्राम्या यत् । वाचाऽर्जुतमूदिम ।
अभिर्मा तस्मादेनंतः । गार्हपत्यः प्रभुञ्चतु । दुरिता यानि चक्रम् । करोतु
पार्षनेनसेम् ॥ १ ॥

ऋतेन यावापृथिवी । ऋतेन स्वः सरस्वति । ऋतान्मां मुञ्चतांश्वसः ।
यद्व्यकुतमारिम । सजातशरसादुत वा जामिशरसात् । वपायंतः शरसा-
दुत वा कनीयंतः । अनाज्ञातं देवकुतं यदेनंतः । तस्मात्स्वमस्मान् जातवेदो
मुमुक्षि । यद्वाचा यन्मनसा । वाहुभ्यामुरुभ्यामथीवदूभ्याम् ॥ २ ॥

अग्निर्धदन्तं चक्रमा वयम् । अभिर्मा तस्मादेनंतः । यद्वस्वाभ्यां चकार
किलिबवाणि अज्ञाणां चतुर्भुजनिघ्नमाना । दुरेषवा च राष्ट्रमृधं । तान्यस्त-
रसावतुदत्तामृणानि । अदीव्यनुणं यदहं चकारं । यद्वाऽश्वस्यन्तसंमगारा-
जनेभ्यः । अभिर्मा तस्मादेनंतः । यन्मयि पाता गर्भे सति ॥ ३ ॥

एनेश्वकार यद्विषा । अभिर्मा तस्मादेनंतः । यदां विपेवं यावरें पितरम् ।
पुषाः प्रभुदितो वपेन् । अहिंसितो विषरो मया तत् । तदमे अनुणो
भवामि । यद्वज्ररिक्तं पृथिवीभुव घाम् । यन्मातरे पितरं वा निहिन्तिम ।
अभिर्मा तस्मादेनंतः । यद्वायसां निघ्नसा यत्परायसां ॥ ४ ॥

यदेनश्चक्रमा नूनं यत्पराणम् । अभिर्मा तस्मादेनंतः । अविनायामि
दुरितं यदेनंतः । जहामि रिक्तं परमे सपरमे । यत्र यद्विं मुकुरो नांवि
दुष्टाः । तवारोदामि मुकुरां नु लोहम् । त्रिजे देवा भग्नुनरेतरेना ।

त्रित पुनः पुनः पुनः मा सुजे । तवो मा यदि किंचिदानये । अस्मिन् तस्मा
देनसः ॥ ५ ॥

याहेपत्यः मनुजैः । दुःखिता यानि वक्रुष । करोतु धर्मनेनसम् । दिवि
जाता अप्सु जाताः । या जाता ओषधीभ्यः । अथो मा अस्मिन् अस्मिन् ।
ता नोः शुभं नतु शुभं नोः । यदापो नक्तं दुःखितं वराम् । यदा दिवा नृते
यदा रात्रौ । दिव्यवर्णस्तव उत्पन्नो नः । इयं मे वक्रुष तवो यामि ।
त्वं नो अग्रे स त्वं नो अग्रे । त्वय्ये अवाप्ति ॥ ६ ॥

[वे० ब्रा० अष्ट० ३ । अ० ७ । अनु० १२] ।

वृषिकारणो अकारिणं जिह्वांरश्मिष वाजिनः । सुराग्निं नो पुलाकराग्न
यामुपपि तारिषत् ॥ [वे० सं० का० १ म० ५ अ० ११] ।

तांस्तववराऽपाम्बुदीप्ताः—

यावन्मिमां पुनात्वाचिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।

जाभ्यः सोदकेर्देर्भर्तासिक्तापर्वन्तं संवापि सङ्कल्पेण दिव्यगुणीम् ।

पुनः पुनः सुवर्जिनः । पवित्रेण विभर्षिणि । यः पोता स पुनातु मा ।
पुनस्तु मा देवतनः । पुनस्तु मन्त्रो विभ । पुनस्तु विभं वापयः । आर्त्त
वेदः पवित्रेण । पवित्रेण पुनाति मा । शुक्लेण देव दीपय । अग्रे अतः
क्रतुः ॥ १ ॥

यद्ये पवित्रं विभर्षि । अग्रे विवेकवन्तरा । अक्ष तेन पुनीयते । उभाभ्यां
देव सविता । पवित्रेण सवेनं य । इदं अक्षं पुनीयते । वेदवेदी पुनरी
हेष्वाणात् । यद्ये यक्षीरग्नौ दीतर्षणाः । तथा यदन्तः सद्यं यामेषु । यय
स्वायं पर्वयो रम्येणाम् ॥ २ ॥

वेभानरो विभर्षिमां पुनात् । यानां मागेनोपरो धर्मोभूः । यावद्विषी
पर्वता पयोधरा । कृतावरी यज्ञिणे मा पुनीयाम् । पुराजैः सवित्रवृषिभिः ।
विभर्षिदेवमन्त्रभिः । अग्रे देवैः पुनाति मा । येन देवा अर्पयत । येनाऽऽजो
विभर्षिः । तेन दिव्येन यज्ञेणाम् ॥ ३ ॥

इदं ब्रह्म पुनीमहे यः पारिमाणीरध्वेति । ऋषिभिः संभृतं रसम् । सर्वं
स प्रथमं श्राति । स्वहितं भातिरिष्वना । पावपानीयो अध्वेति । ऋषिभिः
संभृतं रसम् । तस्मै सरस्वती दुहे । हरिं स पिबिषुदकम् । पावपानीः
स्वस्त्यर्थनीः ॥ ४ ॥

सुदुषा हि पथस्वतीः । ऋषिभिः संभृतो रसः । ब्राह्मणेभ्यमुत्तरं हितम् ।
पावपानीर्दिशन्तु नः । उपं लोकमयो अमुम् । कामान्समर्पयन्तु नः । देवी-
देवैः समाभृताः । पावपानीः स्वस्त्यर्थनीः । सुदुषा हि घृतञ्जुतः । ऋषिभिः
संभृतो रसः ॥ ५ ॥

ब्राह्मणेभ्यमुत्तरं हितम् । येन देवाः पवित्रेण । आत्मानं पुनस्ते सदा ।
तेन सहस्रपारेण । पावपान्याः पुनन्तु मा । माजापत्यं पवित्रम् । अतो-
पामं हरिणमपम् । तेन ब्रह्मविदो वयम् । पुनं ब्रह्म पुनीमहे । इन्द्रः
सुनीतो सह मा पुनातु । सोमः स्वस्थाः वर्धुणः समोच्य । यमो राजा
ममुणामिः पुनातु मा । जातवेदः मोर्जयेन्त्या पुनातु ॥ ६ ॥ (ते० ब्रा०
अष्ट० १ अ० ४ अनु० ८) ।

आपो हि ह्येति ऋक्त्रयम् । सांस्त्यक्त्वाऽन्यान्मृहीत्या—
देवो मां सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः ।
नाभ्याः सोदकैर्देवैर्ललाटपर्यन्तं संमार्ष्टि सकृन्मन्त्रेण द्विस्तृणीम् ।
तस्य ते पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुनं तच्छक्रेयम् ॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः ॥
अग्निं या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शरस्योना भवन्तु ॥
(ते० सं० का० ५ प्र० ६ अ० १) ।

यासां राजा वर्धुणो याति मध्ये सत्यानुते अक्षय्यञ्जननाम् ।
पुण्ड्रजुतः शुचयो याः पावकास्ता न आपः शरस्योना भवन्तु ॥
(ते० सं० का० ५ प्र० ६ अ० १) ।

पासी देवा दिवि कुप्वाति भक्षं या अन्तरिक्षे वहुधा भवन्ति ।

याः पृथिवीं पथसोन्दन्ति शुक्रास्ता न आपः अथ स्योना भवन्तु ॥

(तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।

शिवेन मा चक्षुषा पश्यताऽऽपः क्षिप्रया तनुचोपस्पृशत त्वं मे । तस्मै

अग्नीर्भस्मपदेऽं हुँव वो मायि वचो बलयोजो निर्यथ ॥

(तै० सं० का० ५ म० ६ अ० १) ।

सांस्ववत्सा अर्चुषः सुवः अपः मादय आपो हि ह्या इति सिष्टमिहोभं
मुत्तं निमृष्येतेविषययेणाऽऽचायेत् ।

तस्मा अर्ं गमाम यो यस्य स्याय जिन्द्रय । आपो जनयथा च नः ।

यो वोऽक्षिपतेमो रसस्तस्य बाजयतेह नः । उशसीरिव मातरः । - ओषो

हि ह्या यथोमुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चसंसे ॥

(तै० आ० म० १० अ० १) ।

पर्यस्ववीरीपययः । पर्यस्ववीरुषां पर्यः ।

अथो पर्यसो यः पयस्तेन मामिन्द्र सस्मृज ॥ [तै० १।५।१० २ ३] ।

इत्यथः मादय इत्युक्तमाचमनं कृत्वा गायत्रीं शतकृत्व आचर्तयेत् ।
सहस्रकृत्वोऽपरिमितकृत्वो वा । दशावरमिहोजयः ।

इहा देवहर्मनुर्ध्वनीर्षुदस्पर्शदक्षयाम्दामि चक्षिषद्विषं देवाः । मुक्तं

वाचः पृथिवि मानसा मा हिंसीमधु मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं

वक्ष्यामि मधुं वक्ष्यामि मधुमनीं देवेभ्यो वाचमुद्यासथ श्रुथ्येयवी मनुष्ये-

भ्यस्तं मा देवा अयन्तु ओमायि पितरोऽनुपदन्तु ॥ (तै० सं० अ० ३

म० ३ अ० २) ।

अथ नः शोनुवदधमं श्रुथ्यां रयिम् । अथ नः शोनुवदधम् ।

मुनेत्रिषा सुगातया बभूवा च यत्रामहे । अथ नः शोनुवदधम् ।

म यज्ञदिष्ट पर्वा माऽऽस्माकं मय सूरयः । अथ नः शोनुवदधम् ।

म यदग्नेः सहस्रतो विश्वतो यन्मि सूरयः । अथ नः शोनुवदधम् ।

प्र यत्ते अग्रे सुरयो जायेद्यहि प्र ते वयम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 त्व० हि विश्वतोमुस्व विश्वतोः परिभूरसि । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 द्विपो नो विश्वतोमुस्ताऽति नावेव पारय । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 स नः सिधुमिव नावयाऽति पर्वा स्वस्तये । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 आपः प्रवणादिव यतीरपाश्मत्स्यन्दतामधम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 उद्गनादुदकानीनापरस्मात्स्यन्दतामधम् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 आनन्दार्य प्रमोदाय पुनरागा० स्वान्मुहान् । अर्प नः शोशुचदधम् ।
 न वै तत्र प्रमियते गौरवः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते परि-
 धिजाविनाय कम् । अर्प नः शोशुचदधम् ॥

(तै० आ० प्रपा० ६ अ० ११)

सहस्रशीर्षा इत्यादि सन्ति देवा इत्यन्तं पुरुषमुक्तं पठेत् ।
 ॐ सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
 स भूमिं विश्वतो वृत्त्वा । अत्यतिष्ठद्दशकुलम् ।
 पुरुष एवेद० सर्वम् । यद्भूतं यच्च भव्यम् ।
 उतामृतस्वरूपेक्षानः । यदक्षेनाविरोहति ।
 एतावानस्य महिमा । अतोऽयायाश्च पुरुषा १ ॥
 पादोऽस्य विश्वा मुक्तानि । त्रिपादस्यामृतं दिवि ।
 त्रिपादूर्ध्व उद्रेऽपुरुषः । पादोऽस्येहार्मबात्पुनः ।
 ततो विष्वात् व्यञ्जामन । साश्नानश्ने अभि ।
 तस्माद्विगतं जायत । विराजो अग्नि पुरुषः ।
 स ज्ञातो अत्यविच्यत । पादभूमिमर्षो सुरः ॥ २ ॥
 यः पुरुषेण हविषा । देवा यज्ञमर्चन्वत ।
 सप्तमो अस्याऽऽमीदाज्यम् । ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः ।
 सप्तमोऽस्यपतिष्यः । त्रिःसप्त सप्तभिः कृपाः ।
 देवा यज्ञं संन्वानाः । अर्चन्नुर्ध्वं पशुम् ।

तं यज्ञं यद्विधिं यदीक्षन् । पुरुषं जन्तुर्धरातः ॥ ३ ॥
 तेन देवा अयजन्त । साधवा ऋषयश्च ये ।
 तस्माद्यज्ञास्तर्षदुतः । संपूर्णं पृथदाजयम् ।
 पशून्सताध्वजे वायव्यान् । आरण्यान्नाम्नवाश्च ये ।
 तस्माद्यज्ञास्तर्षदुतः । ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
 छन्दांसि जज्ञिरे तस्मात् । यजुस्तस्मादजायत ॥ ४ ॥
 तस्मादध्वा अजायन्त । ये के वोमयादतः ।
 गायो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः ।
 वायुर्गन्धर्वयधुः । कतिषा अंकलयपन् ।
 मुखं किरणस्य की बाहू । कावूरु पादांबुजयेते ।
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः ॥ ५ ॥
 ऊरु तदस्य यद्वैश्यः । पद्भ्याम्भुवो अजायत ।
 पद्भ्याम्नसो जातः । वक्षोः सूर्यो अजायत ।
 सुखादिन्द्रियाग्रिभ्यः । श्रोत्राणां योः सर्ववर्षतः ।
 पद्भ्याम्भूमिदिशः योत्रात् । तथा ओक्ता अंकलयपन् ॥ ६ ॥
 वेदाहयेषं पुरुषं महान्तम् । आदिस्पर्धर्षी तदसस्तु पारे ।
 सर्वोणि रूपाणि विचित्रस्य धीरः ।
 नामानि कृत्वाऽभिषत्तन्महास्ते ।
 याता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः भविद्वान्पदिशध्वरसः ।
 तमेवं विद्वान्मूर्तं इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते ।
 यज्ञेन यद्वर्षयन्त देवाः । तानि धर्माणि मघमान्यासन् ।
 ते ह नाकं परिपान्तः सचन्ते । यत्र पूर्वं साधवाः सन्ति देवाः ॥ ७ ॥
 इति परमपावनम् ।

ततो भूतशुद्धिं कुर्यात्तद्यथा—ऊर्ध्वकेशीति शिखां बद्ध्वा अपसर्पन्तु ते
भूता इति वामपादेन भूमावाघातत्रयं कृत्वा—अपक्रामन्तु भूतानीत्युत्सार्थं
वीक्षणदंष्ट्रं महाकायेति क्षेत्रपालं नत्वा पृथ्वीतिमन्त्रस्य मेरुपृष्ठं ऋषिः कूर्पो
देवता सुतलं छन्द आसने विनियोगः ।

पृथिव त्वया घृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता ।

त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चाऽऽसनम् ॥

ॐ आधारशक्तये नमः । ॐ कूर्मासनाय नमः । ॐ अनन्तासनाय नमः ।
ॐ योगासनाय नमः । ॐ विमलासनाय नमः । ॐ पद्मासनाय नमः । मध्ये
ॐ परमसुखासनाय नमः । इत्यासन उपविश्य स्वशिरसि शुं गुरुभ्यो
नमः । पं परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः । पं परात्परगुरुभ्यो नमः । गं गणपतये
नमः । हुं दुर्गायै नमः । सं क्षेत्रपालाय नमः । सं सरस्वत्यै नमः । पं
परमात्मने नमः ।

नमो गुरुभ्यो गुरुपादुकाभ्यो नमः परेभ्यः परपादुकाभ्यः ।

आचार्येसिद्धेश्वरपादुकाभ्यो नमोऽस्तु लक्ष्मीपविपादुकाभ्यः ॥

नमो महर्ष्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आश्विनेभ्यः ।

यजाम देवान्यदिं शक्रत्राम मा उवार्यसः शं समाह्वसि देवाः ॥

इति पठित्वा सर्वभूतनिवारणाय सञ्चाङ्गार्य सञ्चारावास्रराजाय सुदर्श-
नाय हुंकारित्वाङ्गुलिभ्यां दिग्बन्धं कृत्वा—

धर्मकन्दसमुद्भूतं ज्ञाननालमुञ्चोभितम् ।

ऐश्वर्योष्टदलोपेतं परैरात्मपर्याङ्गिकम् ॥

अधोमुखं तु हृत्पद्मं मण्येनोर्ध्वमुन्नयेत् ।

मण्येन विकसितं कृत्वा तत्रस्थं जीवात्मानं हंसमन्त्रेणाङ्कुशमुद्रया सुषु-
म्नानाडीमार्गेण मन्त्ररन्ध्रं नीत्वा तत्रत्यसहस्रदलपद्मकार्णिकान्तर्गतेन परमा-
त्मना सहैवमभावमापादयेत् ।

महाहस्ताभिरस्कं च स्वर्णस्तेयमुज्ज्वलम् ।

गुरापानदश युक्तं गुरुतरकटिद्रुपम् ॥

तत्संसर्गिपरद्वन्द्वपद्मपरपद्मपातकम् ।

चपपातकरोमाणं रक्तमभुविच्छोचनम् ॥

शक्तिरग्निदेव्यं गोत्रं इन्द्रस्तत्त्वं विततमुद्रा प्राणजनितपापोपशमनाय न्यासे विनियोगः । ॐ भूः पद्मार्था नमः । भुव इत्यस्य जमदग्निर्ऋषिर्वायु-
 देवतोष्णिक्छन्दः इयामवर्ण ऋषयः स्वरः आपो बीजं कीर्तिः शक्तिः
 वायवसगोत्रं स्पर्शस्तत्त्वं समाञ्जलिकमुद्राऽपानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे
 विनियोगः । ॐ भुवः जातुभ्यां नमः । स्वरित्यस्य भरद्वाजायः सूर्यो दव-
 ताऽनुष्टुप् छन्दः पीतो वर्णो गान्धारः स्वरस्तेजो बीजं माया शक्तिर्गो-
 त्रपसगोत्रं रूपं तत्त्वं शकटमुद्रा व्यानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः ।
 ॐ स्वः गुह्याय नमः । मह इत्यस्य गौतमर्षिर्बृहस्पतिर्देवता बृहती छन्दः
 पिशङ्गवर्णो मध्यमस्वरो वायुबीजं धृतिः शक्तिराङ्गिरसगोत्रं रसस्तत्त्वं
 बिभृतृमुद्रोदानजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ महः नाभ्यै
 नमः । जन इत्यस्यात्रिर्ऋषिर्वरुणो देवता पङ्क्तिश्छन्दो नीलवर्णः पञ्चम-
 स्वरोऽकारो बीजं मेघा शक्तिर्भार्गवसगोत्रं गन्धस्तत्त्वं यमपाशमुद्रा समा-
 नजनितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः ॐ जनः हृदयाय नमः । तप
 इत्यस्य वसिष्ठ ऋषिरिन्द्रो देवता त्रिष्टुप्छन्दो लोहितवर्णो धैवतः स्वरो
 दिग्बीजं स्मृतिः शक्तिः कौशिकसगोत्रं मनस्तत्त्वं ग्रथितमुद्रा मनोजानेत-
 पापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ तपः कण्ठाय नमः । सत्यमित्यस्य
 कदम्ब ऋषिर्विश्वे देवा देवता जगती छन्दः कृष्णवर्णो निषादस्वर
 आत्मा बीजं वाक् शक्तिर्वसिष्ठसगोत्रं बुद्धिस्तत्त्वं व्यापकमुद्रा बुद्धिज-
 नितपापोपशमनार्थे न्यासे विनियोगः । ॐ सत्यं मूर्ध्ने नमः ।
 तत्सवितुर्वरेण्यं गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः सविता देवता गायत्री
 छन्दोऽभिमुखं ब्रह्मा शिरो विष्णुर्हृदयं रुद्रो जघ्नाटं पृथ्वी योनिः स्त्रैलोबधं
 चरणा वरेणीति बीजं यमिति शक्तिर्यादिति कालिकं विषदा गायत्री सक-
 लपापक्षयार्थे न्यासे विनियोगः । शिरसि विश्वामित्रर्षये नमः । मुखे गाय-
 त्रीछन्दसे नमः । हृदि सवितृदेवतायै नमः । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं गायत्र्या
 न्यासे नमः । ॐ वरेण्यं विष्णवात्मने तर्जनीभ्यां स्वाहा । ॐ भर्गो देवस्य
 रुद्रात्मने मध्यमाभ्यां वषट् । ॐ धीमाहि ईश्वरात्मनेऽज्ञामिकाभ्यां हुम् ।
 ॐ धियो यो नः सदाशिव्वात्मने कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् । ॐ प्रचोदयात्स-
 र्वात्मने वरतलकरपृष्ठाभ्यां [अस्त्राय] फट् । एवं हृदयादि ।

अथ चरणन्यासः । गायत्र्या अनुष्टुप्चरणानामभिप्रायमुक्त्वा ऋषयो

प्रह्वविष्णुपदेभ्यः देवता मायऋषिभिरुपपन्नमस्ति चरन्त्यासि शिरे-
योगः । ॐ सुस्तत्सवितुर्वरेण्यं भूर्भुवः प्रथमं ब्रह्मणे अङ्कुरपत्तये
पादाङ्गणं नमः । ॐ भुवः भर्गो देवस्य धीमहि भुवोऽन्तरिक्षाय वासरे-
न्तरिक्षाङ्गणे हृदयाय नमः । ॐ स्वः धियो यो नः प्रचोदयात् । इति-
रथाय वरेभ्यः प्रणवत्रयापत्तये शिरसे इति ।

अथाङ्गलिपर्वण्यु वर्णन्यासः । ॐ तदक्षिणार्ज्ये प्रथमपर्वणे नमः ।
ॐ स दक्षिणतर्ज्ये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ वि दक्षिणार्ज्ये तृतीय-
पर्वणे नमः । ॐ तु दक्षिणधर्म्याये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ र दक्षिण-
प्रथम्याये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ रे दक्षिणधर्म्याये तृतीयपर्वणे नमः ।
ॐ णि दक्षिणानामिकाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ य दक्षिणानामिकाये द्विती-
यपर्वणे नमः । ॐ ब दक्षिणानामिकारै तृतीयपर्वणे नमः । ॐ मों दक्षि-
णकनिष्ठिकाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ दे दक्षिणकनिष्ठिकाये द्वितीयपर्वणे
नमः । ॐ व दक्षिणकनिष्ठिकाये तृतीयपर्वणे नमः । ॐ स्प बाधतर्ज्ये
प्रथमपर्वणे नमः । ॐ धी बाधतर्ज्ये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ म बाध-
र्ज्ये तृतीयपर्वणे नमः । ॐ हि बाधप्रथम्याये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ नि
बाधप्रथम्याये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ ओ बाधप्रथम्याये तृतीयपर्वणे नमः ।
ॐ यो बाधानामिकाये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ नो बाधानामिकाये द्वितीय-
पर्वणे नमः । ॐ म बाधानामिकाये तृतीयपर्वणे नमः । ॐ यो बाधकनिष्ठी-
काये प्रथमपर्वणे नमः । ॐ द बाधकनिष्ठिकाये द्वितीयपर्वणे नमः । ॐ
बाधकनिष्ठिकाये तृतीयपर्वणे नमः ।

अथाङ्गुलिन्यासः । ॐ तदक्षिणाङ्गुष्ठाय नमः । ॐ सनिर्दक्षिणतर्ज्ये
नमः । ॐ वरेण्यं दक्षिणधर्म्याये नमः । ॐ भर्गो दक्षिणानामिकाये
नमः । ॐ देवस्य दक्षिणकनिष्ठिकाये नमः । ॐ धीमहि बाधाङ्गुष्ठाय
नमः । ॐ निधो बाधतर्ज्ये नमः । ॐ यो बाधप्रथम्याये नमः । ॐ नो
बाधानामिकाये नमः । ॐ नो बाधानामिकाये नमः । ॐ यो बाधकनिष्ठी-
काये नमः ।

अथ पदःश्रावणः । दशनीं मायवीपदानावद्विनायुसूर्येवरुणवनापति-
ब्रह्मसंस्तुतां विषादेकश्रावणं श्रावणो ब्रह्मविष्णुपदेभ्यः वरुणयथेन्द्राव-

शिवपुर्न्यविश्वदेवा देवता गायत्र्युणिगनुष्टुप्जगतीबृहतीपङ्कजश्छन्दोऽति
श्रेयाणां चतुर्णां पदानां गा । श्री छन्दःपदव्यासे विनियोगः । अतत्पादाभ्यां
नमः । ॐ तत्रितुर्नद्व्याभ्यां नमः । ॐ इरेण्यं कटयै नमः । ॐ बर्गो नाभ्यै नमः ।
ॐ देवस्य हृदयाय नमः । ॐ श्रीमहि कण्ठाय नमः । ॐ विशो मुखाय नमः ।
ॐ वो नेत्राय नमः । ॐ नो कलाय नमः । ॐ योद्व्याभ्यां नमः ।

अथाक्षरव्यासः । ॐ वकारस्य वसिष्ठ ऋषिरग्निदेवता गायत्री छन्द उदात्तः
स्वरश्चकारवर्णः पृथ्वी तत्त्वम् । ॐ बीजं सह शक्तिः सुमुखमुद्रा पातकश-
मनार्थे व्यासे विनियोगः । ॐ व पराश्व नमः [१] । ॐ रसकारस्य मर-
द्वाज ऋषिर्वायुदेवतागिक्छन्दः स्वरितस्वरोऽतसीप्रुणवर्णः आपस्वराम् ई
बीजं प्रमावती शक्तिः संशुष्टुद्रोपपातकशमनार्थे व्यासे विनियोगः । ॐ रस
गुल्फाभ्यां नमः [२] । ॐ विकारस्य गौतम ऋषिः सूर्योदेवताऽनुष्टुप्छन्दोऽ-
नुदात्तः स्वरः कापिलो वर्णस्तेजस्त्वम् वं बीजं नित्या शक्तिर्वित्तमुद्रा
महापातकशमनार्थे व्यासे विनियोगः । ॐ निजश्वान्त्र नमः [३] । ॐ
तुकारस्य भृगुर्ऋषिर्विष्णुदेवता बृहती छन्द उदात्तस्वर इन्द्राकाशो वर्णो
वायुस्वराम् ऋं बीजं शोभना शक्तिर्वित्तमुद्रा ग्रहरोगशमनार्थे व्यासे
विनियोगः । ॐ तु जानुश्वान्त्र नमः [४] । ॐ रकारस्य शण्डिस्त्य ऋषिर-
थमा देवता पङ्क्तिश्छन्द उदात्तस्वरोऽन्धामो वर्णः आकाशस्वरं लृं बीज-
मजा शक्तिर्द्विमुखमुद्रा भृगुहस्यापापशमार्थे व्यासे विनियोगः । ॐ र्ऋक्षरामा
नमः [५] । ॐ रेकारस्य लोहित ऋषिरिन्द्रो देवता त्रिष्टुप्छन्दः स्वरितः स्वरः
स्फटिकाशो वर्णो गन्धस्त्वम् ऐं बीजं भद्रा शक्तिर्विषुखमुद्राऽग्न्यागमनवा-
पशमार्थे व्यासे विनियोगः । ॐ रे गुह्याय नमः [६] । ॐ जिकारस्य गेर्ग
ऋषिर्विश्वे देवा देवता जगती छन्द उदात्तस्वरो विष्टुदामो वर्णो रसस्त्वम्
ऐं बीजं विपला शक्तिर्वर्तुलमुद्राऽमह्यमक्षणमनितपापशमार्थे व्यासे विनि-
योगः । ॐ जि त्र्यणाश्वान्त्र नमः [७] । ॐ वकारस्य शंभुर्ऋषिः पर्जन्यो
देवता मरुतिश्छन्दोऽनुदात्तस्वरस्तारकामो वर्णो रुं तत्त्वम् औं बीजं प्रमा-
वती शक्तिः पञ्चमुखमुद्रा पुंश्चपापशमार्थे व्यासे विनियोगः । ॐ व कटिभ्यां
नमः [८] । ॐ यकारस्य सनत्कुमार ऋषिरिन्द्रो देवता सत्वं छन्द उदात्त-
स्वरो मेघामो वर्णः स्पर्शस्त्वम् औं बीजं जवा शक्तिः पञ्चमुखमुद्रा-गुक्त्व-
पापशमार्थे व्यासे विनियोगः । ॐ यनाश्वे नमः [९] । ॐ र्गोकारस्य सञ्च-

प्रवेवं वं वीजं रतिः शक्तिर्वरादमुद्रा विरिञ्चिपदशास्त्रयै न्यासे विनियोगः ।
 अन्तःपूर्ववक्त्राय [२०] । अकारस्य काष्ठिकेव ऋषिः शर्वो देवता
 पुनःउन्दः प्रचयस्वर इन्द्रनीलाभो वर्णो मनस्वरं शं चीजं भीतिः शक्तिः
 सिद्धाक्षन्वयुद्धा निष्णुपदमाप्स्ये न्यासे विनियोगः । अत्र दक्षिणवक्त्राय
 नमः [२१] । ओंकारस्य रुद्र ऋषिर्भस्मा देवता स्वरादुच्छन्दोऽनुदाचस्वरः
 कुङ्कुमाभो वर्णोऽङ्कारस्वरं वं वीजं पञ्चालया शक्तिर्भस्माकान्तमुद्रा रुद्रप-
 दमाप्स्ये न्यासे विनियोगः । ओंकारे पश्चिमवक्त्राय नमः [२२] । अङ्क-
 कारस्वामस्त्य ऋषिर्भस्मा देवता सत्यं छन्द उदाचस्वरः कुङ्कुमाभवर्णोऽभित-
 त्वं सं वीजं चित्ताक्षिणी शक्तिर्भद्ररुद्रा सगुणवक्त्रपदमाप्स्ये न्यासे
 विनियोगः । अङ्क उदरवक्त्राय नमः [२३] । आकारस्य विश्वामित्र
 ऋषिः सविता देवता गावर्षी छन्दः स्वरिवः स्वरो रक्तवर्णोऽम्बकं वक्त्रं हं
 वीजं भस्त्रुका शक्तिः पञ्चवयुद्धा परमपदमाप्स्ये न्यासे विनियोगः । अत्र
 मूर्ध्ने नमः [२४] । तकारवक्त्रं सर्वाङ्गे नासाभि [२५] ।

अथ भेजत्स्वात्मवर्णन्यासः । वामदक्षपादाङ्गुलिमूलेषु ओं मूः ध्रुवः
 रषः महः जनः उपः सत्यं, तं पृथ्वीवत्स्वात्मने नमः । वामदक्षगुरुमूलेषु ८
 रसं जलवत्स्वात्मने नमः । वामदक्षजाम्बोः ८ नि बह्निवत्स्वात्मने नमः ।
 वामदक्षपादमूळयोः ८ तु वायुवत्स्वात्मने नमः । वामदक्षरुद्राङ्गुलिमूलेषु
 ८ वै स्वप्नवत्स्वात्मने नमः । वामदक्षविष्वामित्रवक्त्रयोः ८ दैत्यवत्स्वात्मने
 नमः । वामदक्षरुद्रयोः ८ नि रसवत्स्वात्मने नमः । वामदक्षपादमूळयोः
 ८ वै रूपवत्स्वात्मने नमः । अजे ८ भं स्वर्गवत्स्वात्मने नमः । नामो ८
 शो घन्द्गवत्स्वात्मने नमः । ह्रदि ८ वै वाक्वत्स्वात्मने नमः । कण्ठे ८ वक्ष-
 त्वपस्पदवत्स्वात्मने नमः । आस्त्रे ८ रं पापुवत्स्वात्मने नमः । नासायां ८
 भी पाणिवत्स्वात्मने नमः । कपोलयोः ८ यं पादवत्स्वात्मने नमः । नेत्रयोः
 ८ हि पाणवत्स्वात्मने नमः । कर्णयोः ८ नि रक्तवत्स्वात्मने नमः । भ्रुवोः
 ८ यो वसुवत्स्वात्मने नमः । शिरसि ८ यो मिह्रवत्स्वात्मने नमः । पश्चि-
 मास्त्रे ८ ना घ्राणवत्स्वात्मने नमः । उदगास्त्रे ८ भं मनस्वत्स्वात्मने नमः ।
 दक्षिणास्त्रे ८ चोम् अङ्गारवत्स्वात्मने नमः । पूर्वास्त्रे ८ रं बुद्धिवत्स्वा-
 त्मने नमः । ऊर्ध्वास्त्रे ८ पात्वक्त्रवत्स्वात्मने नमः । श्वि भेजवत्स्वात्मवर्ण-
 न्यासाः ।

विष्वात्मने नमः । स्वाधिष्ठाने ८ यो बुद्धिस्त्वात्मने नमः । यणिपुरे ८ यो
मनस्तत्त्वात्मने नमः । अनाहत ८ नः प्रकाशस्त्वात्मने नमः । विशुद्धौ ८
यं पुणस्तत्त्वात्मने नमः । आद्याचक्रे ८ यं निष्ठास्त्वात्मने नमः । विन्दौ
८ यो वास्तवत्वात्मने नमः । गोपिण्यां ८ हं रागतत्वात्मने नमः ।
नादांते ८ यो विद्यातत्त्वात्मने नमः । व्यापिकायां ८ तं काळस्त्वात्मने
नमः । उग्रस्यां ८ अं प्राणातत्त्वात्मने नमः । पवित्रास्थे ८ ईं शृङ्गावंग-
तत्त्वात्मने नमः । उदगस्थे ८ उग्र ईश्वरतत्त्वात्मने नमः । दक्षिणास्थे ८
यं सदाशिवतत्त्वात्मने नमः । पूर्वास्थे ८ ॐ शक्तिस्त्वात्मने नमः ।
पूरवास्थे ८ अं शिवतत्त्वात्मने नमः । इति शिवतत्त्वात्मवर्णनम् । अत्र
केचन प्रैकतत्त्वादिशिवतत्त्वान्तन्यामत्रयं कृत्वाकृतमिते वदन्ति । नेति
वदन्ति । सर्वप्रकाशसूर्यवाच्यत्वात्तदीयमित्येवेति । अथ विष्णोः—
गायत्रीशिवसो लला क्रुचिः परमात्मा देवता देवी गायत्री छन्दः प्रचयः
१११० दीप्तो वर्णाभेजः सर्वं जगत् प्रकियुतं धीमन् व्यापकबुद्धः मानसादि-
प्रापस्यार्थं भासे निनिर्गमः । ॐ आपा सनाभ्यां नमः । प्रणवादिवा
सर्वत्र । व्योम्निर्नाभ्यां नमः । रक्षो विद्वाये नमः । अपूर्णं ललाटाय नमः ।
ब्रह्म पुरुषः सुवरो गिरसि ।

अथ तुरीयपादसहितगायत्रीन्पासः । त्रिपदगायत्र्या विष्वाभिष क्रुचिष-
तुर्यपादस्य त्रिल क्रुचिर्गायत्री छन्दो ब्रह्मविष्णुशिवतत्त्वानामो देवतास्व-
रूपविशुद्धिरेणमिनि वर्णं प्रभो देवस्य धर्ममस्ति वदितुं प्रो यो ना भवो-
दयादस्ति वदकं तुरीयपादयुक्ता गायत्री द्वाविंशदस्य चतुष्टयाऽऽकृतिः
सप्तधर्माऽर्थाऽऽकृत्यात्मर्षे भासे निनिर्गमः । परो हृदयाय नमः । रजसे
गिरसे भावा । असावदो गिरसायै वयदः परो रजसे कवचाय हुम् ।
असावदो नेत्रत्रयाय वीददः । रजसेऽसावदोऽस्राय फदः । ततः प्रणवादि-
सप्तगायत्रिपूर्विकां गायत्री सञ्चिरकां तुरीयपादसहितां गुरुकरीत्योच्चार्य
मस्तकादिनादानं पादादिमस्तकान् दक्षया व्यापकं कुर्यात् । केचन तुरी-
यपादेन प्रणवाद्यैकव्याहृतिर्भुटतेन सप्त व्यापकानि कुर्वन्ति । अयान्तर्-
जनम् ।

एष इत्यशरीरयमद्वयोरुद्वयकल्पितपादचतुष्टयं सुखनामिकः श्वेदगकल्पितगा-
यत्रचतुष्टयं रत्नसिंहसनं विचारय हृदि हस्तं दृष्ट्वा दण्डकादिपीठेषु वा

पूजयेत् । तद्यथा—मूलाधारं महाकांक्षाय रक्तवर्णीयं पञ्चकायं नमः ।
 तदुपरि स्वाधिष्ठानपर्यन्तं पञ्चवक्त्राय दशयुगाय रक्तवर्णीयं वायव्यदिशि
 स्थिताय काञ्चादिद्वयाय नमः । तदुपरि नाभिपर्यन्तं यम्बुकद्विराशे पूर्व-
 उत्तरे नमः । तदुपरि हृदयपर्यन्तं शरच्चन्द्रप्रभायै पञ्चजवारिण्या अर्धा-
 पङ्कजस्यै नमः । तदुपरि कूर्माय नमः । अनन्ताय नमः । ब्रह्माय नमः ।
 सूर्यस्यै नमः । सुधासमुद्राय नमः । श्वेतद्वीपाय नमः । स्वर्णपर्वताय नमः ।
 कल्पवृक्षोद्यानाय नमः । मणिमयमुमिकायै नमः । रत्नमण्डपाय नमः ।
 राजपट्टारिवेदमन्त्रिदासनायै नमः । ततः सिंहासनस्य पादग्राभरूपस्तेन बामोत्ते
 रक्तवर्णीयं ह्यरूपाय प्रभायै नमः । बामोरो हयामवर्णीयं सिंहरूपिणे द्वात्रिंश-
 नमः । दक्षिणो पीठवर्णीयं नगरूपिणे वैराग्याय नमः । दक्षिणे नीलवर्णीयं
 गजरूपिणे ऐश्वर्याय नमः । हादे योगपीठस्य मुखे मन्दारवर्णीयः कर्णवर्णीय-
 एतद्वर्णीयस्यायै नमः । वामपार्श्वे ईश्वररूपायान्यकारवर्णीयाश्चानां
 नमः । नाभाधूर्मपापैशोचरूपवर्णीयावैराग्याय नमः । दक्षपार्श्वे श्रीशुद्ध-
 रूपायै ह्यक्षकेश्यै नमः । ह्यक्षकेश्यै नमः । ह्यक्षकेश्यै नमः । तदुपर्य-
 नादकांक्षाय नमः । सौमित्रकाय नमः । सर्ववत्साल्यै नमः । मङ्गल-
 दम्पत्यै नमः । विष्णुवक्त्रे सूर्यस्यै नमः । पञ्चाङ्गवर्णीयकायकारिकायै
 नमः । तार्कणिकार्या सूर्यमण्डलाय नमः । तन्मण्डलेऽग्न्यादिवदग्निगवृषा-
 धारेण कर्म तपिनीकलायै नमः । कर्म तपिनीकलायै नमः । कर्म पुस्तक-
 लायै नमः । कर्म प्रशोचिकलायै नमः । कर्म वसन्तिकलायै नमः । कर्म
 चण्डिकलायै नमः । कर्म सुपुत्राकलायै नमः । कर्म भोगदाकलायै नमः ।
 कर्म विश्वकलायै नमः । कर्म शोचिनीकलायै नमः । कर्म धारेणीकलायै
 नमः । कर्म लामकलायै नमः । इति न्यस्य विचारमप्यपचक्षेत्रेण- सोम-
 ण्डलाय नमः । तन्मण्डले वाग्मत् । अम् अमृतकलायै नमः । आ मानदा-
 कलायै नमः । ई पुष्पाकलायै नमः । ई तुष्टिकलायै नमः । ई पुष्टिकलायै
 नमः । ई रत्निकलायै नमः । ई पृथ्विकलायै नमः । ई अग्निनीकलायै
 नमः । ई चन्द्रिकाकलायै नमः । ई कान्तिकलायै नमः । ई ज्योत्स्नाक-
 लायै नमः । ई श्रीकलायै नमः । ओ शीतिकलायै नमः । ओम् अङ्गदा-
 कलायै नमः । ओ पूर्णकलायै नमः । ओ पूर्णपुष्पकलायै नमः । इति
 विचार्य कृत्वा यद्यप्यप्ये ॐ हृदि मण्डलाय नमः । तन्मण्डले वाग्मत् ॥

सोमोऽथैकलायै नमः । रम् ऊष्माकलायै नमः । छं च्छलिनीकलायै नमः ।
 वं च्छलिनीकलायै नमः । शं विष्णुलिङ्गिनीकलायै नमः । षं सुधीकलायै
 नमः । सं मूर्ध्नाकलायै नमः । हं कपिलाकलायै नमः । वाग्दत्तार्थवोर्छं
 रश्मिवाहकलायै नमः । सं कल्पवृक्षकलायै नमः । इति न्यसेत् । कार्ण-
 कायां सं सत्त्वाय नमः । केसरेषु रं रजसे नमः । पत्रेषु तं तपसे नमः ।
 आम् आरमने नमः । ॐ अम् अन्तरात्मने नमः । पंचरमात्मने नमः । सर्व-
 पद्मे हीं ज्ञानात्मने नमः । अष्टपत्रेषु बह्व्यादिपदसिंहे मध्ये रं दीप्तायै नमः ।
 रीं सूर्यायै नमः । रूं जवायै नमः । रें मद्भायै नमः । रैं विभूष्य नमः ।
 रों विमलायै नमः । रोम् अमोघायै नमः । रं विद्युदायै नमः । र। सर्वतो-
 मुखायै नमः । ॐ मृदाविष्णुर्धित्वात्मकाय सौरयोगपीठाय नम इति व्यापकं
 कुर्यादिति । समस्तं पीठं हृदि पूजयेदिति योगपीठन्यासां । अथ हृदपदेशे
 गायत्रीपत्रं विभावयेत्—

शक्रेर्षाद्यकंशानुकोणविलसदपुंरादिस्तंकांशैर्
 धरस्त्रं रश्मयुग्मकेसरदलं वर्गैस्त्रिरर्णं मनोः ।
 चूडाग्रतस्तुरीयवेष्टिप्रमिदं ह्माकोणताराङ्कितं
 गायत्र्याः कथितं महाप्रभूतिभिर्गन्धं तु दीप्ताङ्कितम् ॥

तत्र देवीं ध्यायेत्—

मुक्ताविट्पद्मेनीलशङ्खलज्जोषैर्मुलेस्त्रोत्तरी-
 पुंक्तमिन्दुकलाजिह्वद्वन्द्वकटाः सत्त्वार्यवर्णोन्मिकोम् ।
 गायत्री वरदाभयादकुशकशाः क्षुभ्रं कपाळं गुणं
 शङ्खं चक्रमपारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्ती भजे ॥

इति देशमये पीठे मूलदेवतां ध्यात्वा मानसैश्चन्दनायैरुपचारैः पूजयेत् ।
 तद्यथा—मूलमुधार्य ॐ छं पृथिव्यात्मने नारायणाय गन्धं पङ्क्तिं स्पर्शमाप्ति ।
 मूलमुधार्य ॐ हम् आकाशात्मने वासुदेवाय पुष्पं परिकल्पयामि । मूलमु-
 धार्य ॐ र्बं वाय्वात्मने संकल्पमाय पुष्पं परिकल्पयामि । मूलमुधार्य ॐ रम्
 अग्न्यात्मने मनुज्ज्वाला दीपं परिकल्पयामि । मूलमुधार्य ॐ रम् अमृतात्मने
 निरुद्धाय नैवेद्यं परिकल्पयामि । भोजनावसरे देवीं ध्यात्वा—

स्वाधिष्ठानवते पुण्ड्रे त्रिकोणे बहिर्गुज्ज्वलम् ।
 चित्रं ध्वजवर्णं तत्राहंतादिकं हृनेत् ।

स्वाधिष्ठानगते त्रिकोणकुण्डे चिद्रूपं कवलिनं बद्धिं यावद्वित्वा तस्मिन्
 धेनार्हकाराद्यष्टाविंशत्याहुतीर्हुनेत् । तत्र यथा-ॐ अहंतां जुहोमि स्वाहा ।
 एवंमुत्तरत्र ।

अहंतां सत्पथैश्चैव कायं क्रोधं मदं व्रजम् ।

हिंसां नास्ति कथमज्ञानमरणं दम्भकैवले ॥

प्रदत्तमनूजुषं च दाग्न्यं शोकमस्तरो ।

असतां चाभिज्ञाहारं मयं निद्रां सुखेभरम् ॥

अपेयं दुष्टसंचारं नीचमङ्गं भविष्यताम् ।

आसुरं भाषयिष्यष्टाभिज्ञास्याहुतिर्भिर्हुनेत् ॥

ततः—पूजाहोमादिकं चैव यत्कृतं त्वदनुग्रहात् ।

तेन भीता मय त्वं भोऽ शुद्धं मे ध्यानसं कुर्व ॥

इत्यागाध्य मूलाधारस्थद्वन्द्वलिनीविद्युग्मकाक्षिकारूपं त्रिविधिलगतावृतं
 द्वन्द्वलिनीमसुधाधारया देवीं संन्यस्य क्रियायुक्तं व्यतिरेक—

शुद्धाग्निशुद्धगोप्त्री त्वं गृहमात्मन्कृतं जपम् ।

सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्पद्मादात्करे स्थिता ॥

अनि देव्यै निवेद्य चतुर्विंशतमुदाः प्रत्यर्थं नम्रपान्थानं दशगुणायते ।
 इत्यन्तर्यजनम् । ततो वाद्यपूजार्थं गङ्गात्रिपिठे बन्धनादिक्रमे सुवर्णादि-
 क्रैतव्या भूपो वा चन्दनादिना पूजापण्डलमुद्धरेत् । तद्यथा—विंशत्यङ्गुलं
 समचतुरस्रं पीठं निर्माय तदन्तरेकाङ्गुलान्तरालरेखाचतुष्टये पूर्वोद्धारे-
 खाचतुष्टयस्त्रैलोक्यादिकं कृत्वा तदन्तरेषु तद्वत् कुर्पादिति चतुरस्रस्य
 सत्त्वादिगुणमयं विदिकस्यकोणाष्टकाद्विषयस्यैव प्रसक्तं पदद्वयस्थानपूतं कृत्वा
 तदन्तरेकाङ्गुलान्तरे समचतुरस्रं कृत्वा तस्य धनिलेखमकेकाङ्गुलान्तराले
 पञ्चदश पञ्चदश चिह्नानि दत्त्वा तत्तत्पञ्चमचिह्नानुसारेण यत्र विदितानि
 चिह्नचतुष्टयं कृत्वा चिह्नानिह्नान्तरेखाचतुष्टयेन यद्यनगते पदद्वयं चतुरस्रं
 कृतेष्वद्विरेकेकाङ्गुलान्तरालं चतुरस्रस्य कृत्वा एवं कृते पञ्चचतुरस्रस्य
 द्विकेकाङ्गुलान्तरालं बीबीष्यं तद्वद्विरेकेकाङ्गुलान्तरालं बीधयेदिति संपद्यते । तत्र
 द्वपदगुलान्तरालबीधपन्तर्गवरेखा द्वादशाङ्गुलापेकादशचिह्नान्तरेकाङ्गुलान्-
 तराले मतिपार्थं चिह्नयेत् । एवमेतद्विरेकेकाङ्गुलान्तरेषु पूर्वोद्धारेकादशचिह्नको-
 णामिह्नानि मतिपार्थं त्रयोदश चिह्नानि कृत्वा ततो व द्वादशाङ्गुलापेकादश

। अथ चिह्नानि मध्यस्थानि प्रतिपार्थ त्रयोदश चिह्नान्यन्तर्गतेरेखायां प्रतिपार्थमेकादश चिह्नान्येकैकाङ्गुलान्तराकाङ्क्षानि भवन्ति । अथ मध्यस्थचिह्नपङ्क्तौ कोणाभिमुखचिह्नपारम्भ कोणाभिमुखचिह्नपर्यन्तमेकमेकं द्वयमेकमेकपङ्क्तुलं परिणय्य भागायतं दक्षिणोत्तरपार्थद्वयेरेखाद्वादशकमुद्गायतं पञ्चपश्चिमपार्थद्वये रेखाद्वादशकं कृत्वा द्वादशीयोऽस्यैवदक्षिणरेखादक्षिणाग्रं तदभिमुखं च दक्षिणोपचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रपन्तर्गतपश्चिमचिह्ने संयोजयेत् । ततः पश्चिमपश्चिमाद्वितीयरेखादक्षिणाग्रपन्तर्गताद्वितीयचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रं काश्चपश्चिमचिह्ने संयोजयेत् । ततस्त्रितीयरेखादक्षिणाग्रं बाह्यपुष्पचिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रपन्तर्गतपश्चिमचिह्ने संयोज्य ततश्चतुर्थरेखादक्षिणाग्रपन्तर्गतसप्तमचिह्ने संयोजयेत् । तदुत्तराग्रं बाह्यदशमचिह्ने संयोजयेत् । ततः पञ्चमरेखादक्षिणाग्रं च षष्ठरेखादक्षिणाग्रं चिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रपन्तर्गतदशमचिह्ने संयोजयेत् । ततः षष्ठरेखादक्षिणाग्रं च सप्तरेखादक्षिणाग्रं चिह्ने संयोज्य तदुत्तराग्रं बाह्यचतुर्दशचिह्ने संयोजयेत् । एवं प्रतिपार्थ द्वारचतुष्टयं शोभापङ्क्तुपञ्चशोभापङ्क्तौ गन्तव्यं च भवति । ततस्तदुत्तरार्धगीर्णं बाह्यतो रेखाभ्यामन्तः कोणोभयतो गङ्गुलचिह्नान्वा मविकोणं चिह्नयेत् । ततस्तदन्तरेखात्रयकोणपार्थवोर्बाहिः प्रतिकोणमेकैकाङ्गुलान्तराकाङ्क्षानि चिह्नद्वयपुत्रं कृत्वा चिह्नाचिह्नरेखाद्वयेन मध्येकं पादचतुष्टयगात्रचतुष्टयपेवं धीकृतं भवति । ततः सर्वाः पञ्चमस्तपश्चमे मध्यमचतुष्टय चतुस्तरेखापुष्पाद्विकल्पमणेन वृत्तं निष्पाद्य तदन्तर्गङ्गुलं आमगेन द्वितीयं वृत्तं निष्पाद्य वृत्तद्वयान्तर्गतरीचयां सक्ते समष्टद्वयं कृत्वा विरिन्दल त्रेभ्यश्चतुस्तकोष्ठावधित्विभ्योरेखावतुष्टयेन स्थानावष्टकं कृत्वा उत्कलिकायां सप्तमरेखा योनिं चोद्गरोदिवि यन्मोद्गारा । यदा सुवर्णादिना यन्त्रं कियते तदा निश्चयङ्गुलमानावेष्टा नास्ति । तदुक्तं ऋषिपात्रे—

रत्नादिकविनिर्माणे स्वेच्छया परिकल्पयेत् ।

आदिशब्देन सुवर्णादि ग्राह्यम् । एवं यन्त्रं निर्माय तत्र देशकाञ्चादि स्मृता मन्त्रविधयः सारविज्ञा गायत्र्याः कटयोक्तकलाचारैरे पूजा करिष्य इति संकल्प्य कलशविधानस्थापनं कुर्यात् । स्वयमेव मन्त्रपूजितं कलशं स्थापयित्वा अग्रे वर्षपददशककालेन मन्त्रविधया

विंशत्युक्तान् यथात्वा प्रागुक्तमन्त्रिणः । मूकविज्जगदपिणीं ब्रह्मविद्यां
गायत्रीं साक्षात् सपरिवारां यथानोक्तकथां सर्वमङ्गलां श्वासमार्गेण दक्षिण-
भासारंग्रेण बहिर्निर्गमय्य दीपादीनाम्बराधिष क्लृप्ताञ्जलातीष कल्पित-
मूर्ती यन्त्रे वाऽऽवाद्याऽऽवाहनीययावनीमवेशनीसरोधनीति मुद्राः प्रवर्ष्य
पूर्वोक्तां मार्गप्रतिष्ठां विधाय ततोऽधिकफलायी गायत्रीमन्त्रसंप्रत्येकारादि-
ककारान्तेः पुनः सकाराद्यकारान्तेः पुनरकारादिसकारान्तेर्पातुकावर्णैः सवि-
श्रुतिरत्नमन्त्रेण देहं व्यापयेत् । तद्यथा-ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गो देव स्य ५१ सं० ॐ ५१ अं० सं ५१ ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं

गायत्रीपुटितां ब्रह्मम्यातुकाक्षरमात्मिकां ।

अनुकोमविकोमेन योजयेत्संप्रसजयी ॥ १ ॥

मन्त्रकल्पः इष्टीकासुरनाथश्चमध्ये दिक्षु च पटङ्गेन्द्रवर्ष मूलेन वेदमु-
खाऽऽमृतीकृत्य तेनेव यथागुद्रया परमीकृत्य पुष्पसूक्तेन मूलेन च पूजां
कुर्यात् । तद्यथा-सहस्रशीर्षेति चोदयचर्चस्य सूक्तस्य नारायण ऋषिः पुष्पसो
द्वेष्याऽनुष्टुप् छन्दोऽन्त्वा त्रिष्टुप् पूजार्थां विनियोगः । तत्राऽऽदौ श्वासे
विनियोगः ॐ सास्र० वायकराय नमः । ॐ पुष्प० दक्षिणकराय नमः ।
ॐ श्वासान० वायवादाय नमः । ॐ त्रिपादूर्ध्व० दक्षिणपादाय नमः ।
ॐ दक्षद्विरा० वायजानवे नमः । ॐ यत्पुदयेण० दक्षिणजानवे नमः ।
ॐ ते चर्च० वायकटये नमः । ॐ तस्माद्विहात्सर्वहुतः सं० दक्षिणकटये नमः ।
ॐ तस्माद्विहात्सर्वहुतः ऋचः० नाभ्यै नमः । ॐ तस्माद्विहा० हृदयाय नमः ।
ॐ पापुष्यं नमः० कण्ठाय नमः । ॐ ब्राह्मणोऽस्व० वायवाहवे नमः ।
ॐ वज्रपा वन० दक्षिणवाहवे नमः । ॐ नाभ्या आ० मुखाय नमः ।
ॐ सप्तास्या० नेत्राभ्यां नमः । ॐ यज्ञेन यज्ञ० मूर्ध्ने नमः । ततो मुक्तावि-
द्वेति यथात्वा ॐ सहस्रशीर्षा० मुक्तागते मूर्ती यन्त्रे वा सावित्रीपादाहयापी-
त्वावाप्त सावित्रि ते कुञ्जलपिति वदेत् । ॐ पुष्प पवेदं० मूळं [यथाप्येति
सर्वत्र] सावित्रि ते आसनम् । ॐ श्वासान० मूळं सावित्रि ते पादम् । मत्पु-
ष्यार् मूर्ती पुष्पाक्षलिं सिवेत् । ॐ त्रिपादूर्ध्वं मूळं सावित्रि ते दक्षाऽऽर्धं
समर्पयामि शिरसि । ॐ तस्माद्विरा० मूळं सावित्रि ते सुपाचयवीर्यं समर्प-
यामीति मुत्से । मूळं सावित्रि ते दधिपधुपृणधुपर्कं समर्पयामीति मुत्से ।
मूळं सावित्रि ते पुनरायमभीषम् ॐ यत्पुदयेण० मूळं सावित्रि ते नमः

दृक्काशाभयदानाया श्रीसणेन्दुकिरीटिनी ।

बाणी शुभ्रविमृषादया सामान्त्यपदरूपिणी ॥

इति स्वात्वा ओम्बिषो यो नः प्रचोदयात्सरस्वत्यै नमः ।

रात्रिस्वात्वा—

पीतकल्पं पीतवर्णं वेदाख्यं कुण्डिकास्रजौ ।

पद्मदयं संदधत् स्वरात्मानं विविं स्मरेत् ॥

इति स्वात्वा ओम्स्वा अन्नयो नमः । पवित्रायास्तु—

सङ्कलचक्रगदापद्मकरं चाकाशगमम् ।

रक्तकल्पं भुवर्लोक्तमयं विष्णुमनुस्मरेत् ॥

इति स्वात्वा शुभः विष्णवे नमः । ऐशान्यास्तु—

दृक्काशाभीवरकरं उपसमिन्दुकिरीटिनीम् ।

शुभ्रशुद्धविभूषादयं स्मरेद्भूमयभीन्वारम् ॥

इति स्वात्वा ओम्भूः कदाच नम इति संपुष्प—

दद्यान्वे आदि संसारसर्पिर्णां शरणागतम् ।

यक्त्या समर्पये तुभ्यं यथायाचरणात्तनम् ॥

मूकेन बुष्पाञ्जलिदानेन यथायाचरणं समर्पयेत् । पञ्चोपचारान्निवाचस्यै
कल्पयेदित्यन्वे । दद्यान्वे आदि संसारेति मत्पावरणं तत्र यथायाचरणार्थं
विशेषायाचरणार्थेनभिरयाचूहः कार्यं एवं सर्वत्र ।

तुषारस्कटिकदधामनीककुण्डलारुणातिवर्षः ।

वरदामयचारिण्यः प्रदानतनवः स्त्रियः ॥

इति षट्कृदेवता स्वात्वा आग्नेयपत्रकेसरयोर्मध्ये ओम्स्तस्मिन्निर्गम्य
महमात्मने हृदयाय नम इति हृदयदेवतायै नमो हृदयदेवतां पूजयेत् । ऐशान-
नयनकेसरयोर्मध्ये ओम्पुण्ये देवस्य धीमहि विष्णवात्मने शिखरे स्वर्गवि-
शिरोदेवतायै नमः शिरोदेवतां पूजयेत् । वैष्णवपत्रकेसरयोर्मध्ये ओम्बिषो
यो नः प्रचोदयात् कदात्मने विश्वायै नमः विश्वादेवतायै नमः विश्वादे-
वतां पूजयेत् । बायनयनकेसरयोर्मध्ये ओम्आपो ऋषीशीरसोऽमृतं ब्रह्म
मूर्धुषः सुखरोपीन्वात्मने कवचाय हुं कवचदेवतायै नमः कवचदेवतां
पूजयेत् । देव्यङ्गे ओम्पुतो रणसेऽस्माकस्यो सदाविद्यात्मने नेत्रत्रयाय शीघ्र

- शूलं परम्भवं सुद्रुतुर्मि नृकरोटिकाय ॥
 बहन्ती हेमसंकाशा ध्यायेन्माहेस्वरीं शुभाय ॥
 इति ध्यात्वा ई या हेस्वरी नमः । तत्पश्चिमशोभायाम्—
 अक्षयं तण्डलतुङ्गे पात्रं च दधती करैः ।
 ध्यायेद्गन्धकसंकाशां कौमारीं कायदायिनीम् ॥
 इति ध्यात्वा छं कुपार्यै नमः । पश्चिमदक्षिणशोभायाम्—
 चक्रं घण्टां कपाळं च छत्रं च दधती करैः ।
 तवाकृत्वापला ध्येवा वेणुवती विभ्रयोच्छला ॥
 इति ध्यात्वा छं वेणुवत्यै नमः । तदुत्तरशोभायाम्—
 मुसलं करवाळं च जेटकं दधती हस्तम् ।
 करैश्चतुर्भिर्वाही ध्येवा कालघनच्छाविः ॥
 इति ध्यात्वा छं वाराह्यै नमः । तदुत्तरद्वारपश्चिमशोभायाम्—
 अक्षयं तोमरं विद्युत्कुलिशे विभ्रती करैः ।
 इन्द्रनीलनिभेन्द्राणी ध्येवा सर्वसमृद्धिदा ॥
 इति ध्यात्वा ऐ इन्द्राण्यै नमः । उत्तरपूर्वशोभायाम्—
 शूलं कपाळं नृशिरःकपाळं दधती करैः ।
 गुण्डसङ्गं ण्डिता ध्येवा चामुण्डा रक्तविज्जहा ॥
 इति ध्यात्वा औ चामुण्डायै नमः । पूर्वद्वारीचरशोभायाम्—
 असंज्ञं बीजपूरं कपाळं पद्मं करैः ।
 बहन्ती हेमसंकाशा महाकक्ष्मीः सुरास्विता ॥
 इति ध्यात्वा अः महाकक्ष्म्यै नमः । पूर्वद्वारे—
 दादिभीकैसरमख्यं कशारस्मिकराम्युजम् ।
 रक्ताम्बरविभूषादधमनुरूपारुणं स्मरेत् ॥
 इति ध्यात्वा अं अरुणाय नमः । इति सप्तमावरणम् ।
 तत्राऽप्रादक्षिण्येनाऽऽयेयादिविदिक्षुषतुष्टये—
 पद्मासनः पञ्चकरः पद्मगर्भसप्तयुधिः ॥
 सप्तमावरणसंपुको द्विभुजः स्वात्मज्ञा राशिः ।
 इति ध्यात्वा यौ रवये नमः । शोभाफलेणोपशोभायाम्—
 श्वेतः श्वेताम्बरधरो दद्यान्वः श्वेतभूषणः ।
 गदापाणिर्द्विबाहुश्च कर्णयोः चरकः कक्षी ॥

इति ध्यात्वा ई शोभाय नमः ।

रक्तपाशवास्यरघरः शक्तिशूलगदाधरः ।

चतुर्भुजो मेघगणो वरदः स्वाद्वरासुतः ॥

इति ध्यात्वा कौ शोभाय नमः ।

पीतपाशवास्यरघरः कणिकारसमष्टुतिः ।

सङ्कल्पमर्गदापाणिः सिंहस्यो वरदो बुधः ॥

शशि ध्यात्वा सौ शोभाय नमः ।

पीतः सुरगुहः पीतभूषो ध्येयमर्तुर्धनः ।

वन्द्यो वरपदः सासप्तसूत्रकृष्णकराम्बुजः ॥

इति ध्यात्वा सौ गुरवे नमः ।

शुक्लः शुक्लाम्बरः शुक्लभूषो ध्येयमर्तुर्धनः ।

वन्द्यो वरपदः सासप्तसूत्रकृष्णकराम्बुजः ॥

इति ध्यात्वा सौ शुक्लाय नमः ।

इन्द्रनीलश्रुतिः शूली वरदो गृध्रवाहनः ।

बाणबाणासनधरः स्वर्तन्त्रोऽर्कसुतः सदा ॥

इति ध्यात्वा सौ सौरये नमः ।

कराजवदनः सङ्कल्पमर्तुर्धनो वरपदः ।

नीलसिंहासनस्थः राहुप्रेषो वरपदः ॥

इति ध्यात्वा सौ राहवे नमः ।

पृथ्वीर्णादिबाहुव नवाङ्गुलीकृताननः ।

शुभासनगणो निर्वर्तः केतुर्धनो वरपदः ॥

इति ध्यात्वा सौ केतवे नमः । इत्यष्टमावरणम् ।

वज्रवृत्तसंनयनीयानां यथास्थित्यनायासविशेषं कं इन्द्राय सुराधिपतये
पीतवर्णाय वज्रहस्तायैराजवाहनायैन्द्राणीकसिंहिवाय नमः । ई अश्वमे
धेजोधिपतये रक्तवर्णाय शक्तिहस्ताय मेघवाहनाय स्वाराशक्तिशुभाय नमः ।
ई वज्राय मेताधिपतये श्यामवर्णाय दण्डहस्ताय धरिणवाहनाय वाराहीश-
क्तिशुभाय नमः । ई निर्भयतये रसोधिपतये धूम्रवर्णाय अङ्गहस्ताय मेघ-
वाहनाय सङ्कलिनीशक्तिसिंहिवाय नमः । ई वक्रपाय जकाधिपतये शुक्लवर्णाय
बाहुहस्ताय यकरवाहनाय बाणणीकसिंहिवाय नमः । ई वायवे माना-
धिराये धूम्रवर्णाय शङ्खहस्ताय युगवाहनाय बाणणीकसिंहिवाय नमः ।
ई अनेराय यकाधिपतये शैलिकवर्णाय गदाहस्ताय भद्रवाहनाय कोपरी-

शक्तिरिवाय नमः । ईशानेन्द्रयोर्मध्य ऊर्ध्व आं ब्रह्मणे लोकाधिपतये रक्त-
वर्णाय पद्महस्ताय हंसवाहनाय चाणीशक्तिपुताय नमः । निर्देविवरुणयो-
र्मध्येऽथो क्षीमनन्ताय नामाधिपतये शुक्लवर्णाय चक्रहस्ताय गरुडवाहनाय
योगिनीशक्तिपुताय नमः । इति नवभावरणम् । एवमेव द्वितीयवीथ्याम्
ॐ पीतवर्णाय वज्राय नमः । ॐ शुक्लवर्णाये शुक्ये नमः । ॐ असितवर्णाये
दण्डाय नमः । ॐ आकाशवर्णाये सङ्घाय नमः । ॐ विश्वरूपाय पाशाय
नमः । ॐ रक्तवर्णायास्तुत्याय नमः । ॐ सितवर्णाये गदायै नमः । ॐ अस्मि-
तवर्णाये शूलाय नमः । ॐ कुरुविन्दवर्णाये पद्माय नमः । ॐ पाटलाभाय
चक्राय नमः । इति दशभावरणम् । पूर्वोक्तोपचरैरावरणानि संपूजयेत् ।
ॐ एतत्पुस्तकं मूलं सावित्रि ते धूपपात्रापर्यामि । साङ्गारं धूपपात्रमानीय तत्रा-
गुरुश्रीगुरुगुरुशर्कराचन्दनचूर्णानि मधुघृतपुष्पानि निक्षिप्य धेनुमुद्रयाऽ-
मृतौकृत्य गन्धर्वदेवताय धूषाय नमः । इति संपूजपात्रमन्त्रेण पूजिता
मण्डलं वामकरेण वाद्यमन्दसिनेन धूपपात्रभावाय पादयोर्ध्वं निवेदयेत् ।
देव्यां वामतः पुरतो वा तत्पानं निदध्यात् । ॐ ब्राह्मणोऽस्वयं मूलं सावित्रि
ते वीर्यं सपर्वपायीति निवेदयेत् । कर्पूरगर्भिण्या, अमरुगर्भिण्या वा वर्ष्या
धूपं घृतपूरितं सुरमितेकपूरितं वा जाड्यव्यमानं दीपमानीय विष्णुदेवताय
धूपमदीपाय नमो वनस्यादिदेवताय तैलदीपाय नम इति वा

सप्तकाशो महादीपाः सवेष्ट विधिरावहः ।

सवासांभवनरज्योविर्दीपोऽयं प्रतिष्ठयाम् ॥

शयेनेन पारावतभ्रातृकारं देव्या नेत्रादिनादानं पुनः पादादितेभ्यश्च
त्रिदशैवे दीपं मदर्शयेत् । घृतदीपं देवीदक्षिणेऽयं वामे । ॐ चन्द्रमा मनसो
मूलं सावित्रि ते नैवेद्यम् । चतुर्विधमश्रं पदसोपेतं स्वर्णादिभाजनस्थं सप्ता-
नीयं पुरतश्चक्षुःकोशपण्डलोपरि साधारं स्थापयित्वा गायत्र्या मणवेनाच्यो-
दकेन संमोक्ष्य तेनैव पुनं निक्षिप्य वामिति धेनुमुद्रयाऽमृती कुर्यात् ।
ततः साङ्गायै सायुषायै सवाहनायै सपरिवारायै सर्वस्मिन्काये मगवत्ये
मीमहापत्ये नैवेद्यं सपर्वपायीति जलं क्षिपेत् । ततः ॐ अमृतोपस्वरण-
मसिन्वाहेति देव्या हस्ते मणं दद्यात् । ततो वामकरेण विक्रीत्यङ्गसं-
निभं ग्रासमुद्रा मदर्शय दक्षिणकरेण सप्तत्रकं पाणादिमुद्राः मदर्शयेत् ।
ॐ ब्रह्माय नमः स्वाहेत्यङ्गप्रज्वनीमन्त्रमाभिः । ॐ अथानाय स्वाहेत्यङ्गप्रज्वनी-

मानांमैकाभिः । कथं नानां स्वाहेत्यङ्गुष्ठानामिकाकतिष्ठकोभिः ।
 चदानां स्वाहेत्यङ्गुष्ठानामिकाकतिष्ठकोभिः । अस्यानां स्वाहेति तेषांका ।

सत्याये सदाविः साधं विविधानेकमक्षणम् ।

निवेदयामि ते देवि सानुगायै जुषस्व तत् ॥

सवस्त्रकृद्वा दक्षयित्वा मूलपञ्चपट्टा जपित्वा भस्ममुद्रयाऽऽ
 दयेत् । ततोऽष्टेन दिशो वेष्टयेत् । ततो मुञ्जानां गाधर्षी व्यायेत्—

ब्रह्मेशायैः सरसमपितः सुपावैः समेता

दिग्धाभिः स्वैर्ललिङ्गललितैर्बीज्यमानाऽङ्गनाभिः ।

नर्वक्त्राङ्गमहमनपरा हासयन्ती स्वमोक्तुन्

मुक्ते पात्रे कनकघटिते पद्माङ्गुलीविधात्री ॥ १ ॥

मोजनावसरे मन्त्री नैश्वदेवं समाचरेत् ।

तत्र देवीदक्षिणऽङ्गुलीरक्षेपं समन्ततो हस्तमात्रं चतुरस्रं स्पष्टिकं निमेष
 बालकादिर्मूलेन संवीरवास्त्रेण मोक्ष्य तेनैव कुशोः संवाक्य कवचेनाभ्युक्ष्य
 तत्र संस्कृतवर्णि प्रणवेन संस्थाप्य मज्जारस्य परितःपुष्पां वरिस्तोष्य अङ्गवे
 नम इति संपूज्य तत्र देवीं ध्यात्वा गन्धार्घ्यैः संपूज्य तत्र घृताक्षपायसेन
 मर्केन सर्षपा वा मणवादिष्यस्तस्यस्वस्याहुतिमिराहुतिवत्तुष्टं हुत्वा
 मूलेन पञ्चविंशत्याहुतीं हुत्वा पुनर्वर्तस्तस्यस्वामिर्ह्यहुतिमिराहुतिवत्तुष्टं
 हुत्वा पुनस्तत्र देवीं गन्धार्घ्यैः संपूज्य पुनर्मूर्तो देवीं संपूज्य परितःपुष्पां
 दिविसर्जनपूर्वकं बलिं विसर्जयेत् । आचम्योः सप्तग्राहविभिः सप्ताऽङ्गु-
 लीर्ललेन ऋतुविंशत्याहुतीं हुत्वा दिवि विसर्जयेत् । ततो हुताग्निर्देवं
 देवतायाः परितो गन्धपुष्पास्ततान्वितं पार्श्वेऽङ्गुलीं दद्यात् । तथैवा—

ये त्रीणां रौद्रकर्माणि रौद्रस्थाननिवासीनाः ।

धोतिग्राहोऽप्युग्ररुपाय गणानामभिषेक्ष ये वा

विभ्रमुतास्तथा चान्ये दिग्विदिक्षु समारविताः ।

ते सर्वे वृद्धिमनसः यजिगृह्णन्तिवपं पाठिम् ॥

भूतानि योनीं ह वसन्ति तानि बलिं गृहीत्वा विविचरन्मुक्तम् ।

अथैव वासं परितःपुष्पं समस्त सान्ध्या नमोऽस्तु तेभ्यः ॥

हरयेनोर्द्विदिक्षु विदिरेत् । ततो पुनरप्यानं यथां भुक्तो देवी
 ध्यात्वा भेदमुद्रया अक्षिपूरीकृत्यापुष्पापिचानयति स्वाहेति देवीमुते

ॐ नमः । ॐ नमो नैवेद्यमुत्पत्य नैवेद्यं दातुं शक्नुते । वृत्तान्तं शोध-
यित्वा मूर्तं सावित्रे ते आचमनीयम् । मूर्तं सावित्रे ते इक्षुवपसाञ्जनम् ।
मूर्तं सावित्रे ते आभयपसाञ्जनम् । मूर्तं सावित्रे ते करोध्वनार्थं सुगन्धं
पानम् । मूर्तं सावित्रे ते फलम् । ॐ नमो वासी० मूर्तं सावित्रे ते
सकृत् तादृशम् । मूर्तं सावित्रे ते सुवर्णपुष्पदक्षिणाम् । ॐ सप्तस्याऽऽ-
सक्तं मूर्तं सावित्रे ते नीराजनम् । ततो यथाविधिबिहितमारात्रिकपाच-
नीयं चकपुष्पां पदार्थं भविति येनमुद्रयाऽमूहीकृत्य मूर्तेनाभ्यर्च्य—

अथस्तुदेवताचक्रमुनिपितृगणाद्वते ।

आरात्रिकं ग्रहणेदं सावित्रे मम सिद्धये ॥

तत्पश्चात् षण्मासपर्यन्तं पाराशरभ्रमाकारवृक्षैर्देवीं पूर्ववन्नीडाञ्ज-
येत् । ॐ नमो नमः मूर्तं सावित्रे तेऽनेकविधपुष्पाञ्जलिं सप्तर्ष्याभिः ।
अभिमन्त्रादि त्रैदिकपौराणिकमन्त्रान्वरेण । मूर्तं सावित्रे ते नमस्कृतान् ।
ततः षण्मासपर्यन्तं दर्शयेत् ।

वातोपभूषणं दद्यात्कृत्यं तीर्थं च कारयेत् ।

इत्युपनर्त्तय तमाचयेत् । ततस्त्रिपदादि स्मृत्या पुराणसंरक्षणार्थं
पञ्चाङ्गत्वादिवर्जितेन संरक्षणमहं करिष्ये ।

गच्छ देवि सुरश्रेष्ठे कृपया त्वं योगरूपिणी ।

दुष्टश्लेष्छराससाहीनागपाङ्कजाम्बरोत्तमा ॥

संज्ञासय प्रयत्नेन सुरसंरक्षणं कुर्व ।

अथ उवाच । ॐ आहोऽवश्यं इदं वाच नमः । ॐ पापापण्या शिरसे
स्त्रिधा । ॐ व्यापवाचा शिरसायै इव । ॐ व्यापवाचा कवचाय ह्रस्व ।
ॐ ओर्वापवाच नेत्रत्रयाय वीर्य । ॐ व्यापवाचा अङ्गानां फल । इत्यङ्गना-
पत्रोत्थासः । अथाङ्गोपसंहारः । अस्य अङ्गोपसंहारमन्त्रस्य सवितृपार्श्वे
ऋषिः सविता देवता गायत्री छन्दः अङ्गोपसंहारणे विनियोगः ।

प्रोऽहमर्कः परं ज्योतिर्कर्मोतिः परं शिवः ।

आत्मजपीतिवहं भुवका भुवलयोती रसोऽस्म्यहम् ॥

आवाचक्यमावाचक्यावाचक्यावाचक्यव्या ।

औदीचक्यमावाचक्यावाचक्यमावाचक्योऽसि पाप्मानं मे छिन्धि ॥

सन्निभोऽसि पाप्मानं मे छिन्धि ।

ॐ सवित्रे नमः । ब्रह्मणे नमः । शश्वसे नमः । कर्मदायि
विष्णुरूपिणे नमः । जगत्सवित्रे नमः । भारकराय नमः । एभि
स्वदेहोपर्यसताशिसिष्य तदुपरि योगमुद्राः प्रदर्शयेत् । देवतारूपं
हृदये हस्तं दत्त्वा मां संरक्षय विघ्नाच्छाश्रय । अथ श्रापविमोचनम् । अस्य
श्रीब्रह्मश्रापविमोचनविधानमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता मजापतिर्ऋषिः शक्ति-
देवता गायत्री छन्दो ब्रह्मश्रापविमोचनार्थे जपे विनियोगः । ॐ गायत्रीं
सततं मजापि । विश्वगर्भातुर्यस्यन्देवा जाता अजायन्त अग्रे तां मजापति-
मावतः शक्तिः सावित्री भजे विश्वपाद्यं सृजन्तीम् । ब्रह्मश्रापविमुक्ता भव ।
अस्य श्रीविश्वामित्रश्रापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता विश्वामित्र ऋषिः
शक्तिदेवता गायत्री छन्दो विश्वामित्रश्रापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ गायत्रीं सततं मजापि । सुमुखी विश्वगर्भा यदुद्भवा देवाश्चक्रिरीविसृष्टिः
याश्चक्ष्याणीं अभीष्टकरी मय्ये यन्मुखीनिसुखीनवेदगर्भा । विश्वामित्रश्रापवि-
मुक्ता भव । अस्य श्रीवसिष्ठश्रापविमोचनमन्त्रस्य निग्रहानुग्रहकर्ता वसिष्ठ-
ऋषिः शक्तिदेवता गायत्री छन्दो वसिष्ठश्रापविमोचनार्थे जपे विनियोगः ।
ॐ अहो महामिश्वरूपे दिव्ये संध्ये सरस्वति । अजरे अमरे देवि ब्रह्मविद्ये
नमोऽस्तु ते । वसिष्ठश्रापविमुक्ता भव । अथ गायत्र्यस्त्रं जपेत् । ॐ यां
फलपयति नोऽस्यः कूरां कृतां बध्मिभ । त्यादचोमनः योयोधिहिमपी-
स्पवदेर्गोमपंणिरैर्वतुवित्ततस्वर्भुभूरोम् । तां ब्रह्मणाऽपनिर्णुषः प्रत्यः
कर्णारमुच्छतु । इनहन हुं फट् । इति ब्रह्मास्त्रम् । ॐ शीर्षवतीं कर्णवतीं
विपुरुषां मयंकरीम् । मचोदयाशो यो धियो धीमहि देवस्य भर्गो धरेण्यं
सवितुस्तत् । यः प्राहिणोवदिहाद्यत्यां वितत्त्वं योजयामुभिः । इनहन हुं
फट् । इत्याग्नेयास्त्रम् । ॐ येन दिष्टेहृदसिपतिकूल्यपायिनि । धियो यो
नः मचोदयात् । भर्गो देवस्य धीमहि । तत्सवितुर्वरेण्यम् । सधेवेतो निव-
र्योपमस्मानृच्छेअनामसः । इनहन हुं फट् । इति नारायणास्त्रम् । अत्र
विद्येपमाह ध्यानमुद्रादिकं न कुर्यात् । न प्रयोगादिकं संरक्षणमात्रम् ।
अभिषर्षस्व कर्तारं निरस्ताऽस्माभिरोजसा । दौबसासेजरोपपादचोमनः
योयोभिहिमपीस्पवदेर्गोमपंणिरैर्वतुवित्ततवाः सुवर्भूरोम् । आपुरस्य निकृन्त-
स्व प्रजां च पुरुषादिनि । इनहन हुं फट् । इति पाशुपतास्त्रम् । यस्त्वा कृप्ये
चकारेह रत्नं तं गच्छ पुनर्नवे । आवायय्ययावायय्याययाययायययया और्वा

वक्ष्यवाचायध्या । अरातीन्कृत्ये नाशय सर्वाश्च यातुषान्पः । क्षिप्तं कृत्ये निवर्तस्व । इनहनं हुं फट् । इति वायव्यास्त्रम् । इदं सर्वं महाकुल्यादि-
वायव्यास्त्रान्तं वैदिकमन्त्रपुरश्चर्यायां कृताकृतम् । स्वतासिद्धप्रकाशत्वात् ।
पौराणिकागमोक्तमन्त्रपुरश्चरण आवश्यकमेव । ततः श्रुताक्षरीं गायत्रीमे-
कवारं जपेत् । तत्सवितुरिति ऋक् । जातवेदसे इति ऋक् । उर्व्वकं यजा-
महे इति ऋक् । ततो मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरषडङ्गन्यास-
पूर्वकं जपमालामानीय क्वचित्प्राज्ञे वामहस्ते वा संस्थाप्य मूलमन्त्रेणाध्या-
वकेनाभ्युक्ष्य—

ॐ मां माळे महाभाये सर्वशक्तिस्वरूपिणि ।

चतुर्बर्गस्त्वयि न्यस्तस्वस्मान्मे सिद्धिदा भव ॥

इत्यनेन गन्धपुष्पाभ्यां संपूज्य ॐ गं अविघ्नं कुरु माळे त्वं इति मन्त्रेण
दक्षिणहस्तेनाऽऽशय स्वशिरसि गुहं कण्ठे मन्त्रं हृदये देवीं गायत्रीं
ध्यायन् हृदयसमीपे मालामानीय दक्षहस्तमध्याङ्गुलिमध्यपर्वणि संस्था-
प्यैकाग्रचित्तं उन्नतगात्रो गायत्र्या अर्थं स्मरन्प्रणवध्याहृतिपूर्वकं तत्सवि-
तुरित्युचं समाप्तौ प्रवर्णं चोच्चार्य यथासंख्यं मध्यंदिनावधि जपेत् । अति-
त्वरया सार्यं पहरत्रयावधि जपेत् । पुरश्चरणे त्वत्सरमालया जपो न तु
करमालया । तदुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

नित्यं जपं करे कुर्यान्न तु काम्यं कदाचन । इति ।

अथ जपविधिः—

प्रणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवः स्वस्तथा परम् ।

गायत्रीं प्रणवं चान्तं जप एव उदाहृतः ॥

अन्वच्छ—प्रणवं पूर्वमुच्चार्य भूर्भुवः स्वस्ततः परम् ।

पादादौ प्रणवोच्चार्यः पादान्ते प्रणवोच्चरेत् ॥

प्रणवप्रथमसंयुक्तां त्रिवीजसंयुक्तां जपेत् ।

अन्यथा जपमानस्य नैष्फल्यं शून्यकोऽभवीत् ॥

जपसंख्याष्टमागान्ते पादो जाप्यस्तुरीयकः ।

स द्विजः परमो ज्ञेयः परं सायुज्यमाप्नुयात् ॥

अन्यथा प्रजपेद्यस्तु स जपो निष्फलो भवेत् ॥

नित्ये नैमित्तिके काम्ये सर्वदा चतुरीं जपेत् ॥

मातः केवलगायत्री मध्याह्नेऽभ्याहृती (ति) युता ।

जपस्यान्ते पुनर्ध्यायेद्दधानस्यान्ते पुनर्जपेत् ।

जपस्यानसमायुक्तः शीघ्रं सिध्यति मन्त्रवित् ॥

सप्तः पुरश्चरणदिनमारभ्य समाप्तिदिनपर्यन्तं पुरश्चर्योक्तनियमाद्यकरणदो-
षपरिहारार्थं पञ्चगव्यं हुनेत् । यज्जाग्रत इति शिवसंकल्पमन्त्रोस्त्रिवारमार-
भ्यप्रमृति समाप्तिदिनपर्यन्तं पठेत् । इति नित्यपूजाविधिः ।

अथ शिवसंकल्पध्यायः—

ॐ यज्जाग्रतो दूरमुदेति देवं तदुं सुप्तस्य तथैवेति ।

दुरंगमं यथोत्पत्त्या यथोद्वेगं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ १ ॥

येन कर्माद्यपसोमनीषिणो यज्ञे कृष्णमिदं विदधेयुः शीराः ।

यदपूर्वं यज्ञमन्तः मजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ २ ॥

परमज्ञानमुग्र चेतो धृतिश्च यज्जपोद्वेगं वरसुतं मजानां ।

यस्मान्न कृते किं चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ३ ॥

येनेदं भुवं भुवनं भविष्यत्परिपृहीतपृथगेन सर्वम् ।

येन यज्ञस्तथायज्ञे सप्तर्षोऽपि तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ४ ॥

यस्मिन्नुचः साम यजूंषि यस्मिन्मतिष्ठिता रथनाभाविवासाः ।

यस्मिन्मिच्छन् सर्वमोक्षं मजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ५ ॥

सुपारयिरशानिव यन्मृत्युशोकोनीवतेऽभीष्टं भिर्वाजिनं इव ।

हृत्पतिष्ठं यदग्निरं जविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ॥ ६ ॥

[वाजसनेयिष्ठः प० सं० अ० ३४] ।

अथ गायत्रीहृदयम् । तपस्कृत्य भगवान्पादवत्स्वः स्ववंशं (भुव)
परिपृच्छति । एवं नो ब्रूहि भगवा (व) गायत्र्युत्पत्तिं तुरीयां श्रोतुमि-
च्छामि । ब्रह्मज्ञानोत्पत्तिं प्रकृतिं परिपृच्छामि । श्रीमद्भगवानुवाच—

मज्जनेन व्याहृतयः प्रवर्तन्ते । तमसस्तुरीयं करोति प्रकृत्यः स्वयंमूर्तिष्णु-
रिति । अयानं पञ्चाङ्गुलया प्रथनामि । मध्यमानास्केनो मवाति । केना-
द्वन्द्वमुदो भवाति । बुधवशादण्डो भवाति । अण्डादाकाशो भवाति ।
आकाशाद्वायुर्भवति । वायोरग्निर्भवति । अग्रेता (२) कारो भवाति ।
आ (अ) काराद्दिकारो भवाति । उकारान्मकारो भवाति । मकारा-

दर्भमात्रा भवति । अर्धमात्रां तामेकधा तदोकारो भवति । ॐकाराद्वद-
कारो भवति । वषट्काराद्याहृतिर्यवति । व्याहृत्वा गायत्री भवति ।
गायत्र्याः सावित्री भवति । सावित्र्याः सरस्वती भवति । सरस्वत्यास्तु-
रीया भवति । तुरीयेभ्यो (यावा) वेदा भवन्ति । वेदेभ्यो ब्रह्मा भवति ।
ब्रह्मणो लोका भवन्ति । तस्माल्लोकाः पर्वन्ते । अथाग्निदेवानां ब्रह्मणो
मनुष्याणां गङ्गा नदीनां वसन्त ऋतूनां ब्रह्मा प्रजापतीनामेवं माता मुख्या
मनुष्याणां गायत्री । गायत्र्या गायत्री छन्दो भवति । ॐ भूः ॐ भुवः
ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यम् ॐ भूर्भुवःस्वः ॐ तत्स-
वितुर्वरेण्यम् ॐ भर्गो देवस्य धीमहि ॐ धियो यो नः प्रचोदयात् । ॐ परो
रजसेऽसावदोम् ॐ आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवःस्वरोम् ।

याज्ञवल्क्य उवाच—

किं वै भूः किं भुवः किं स्वः किं महः किं जनः किं तपः किं सत्यं किं
तत् किं सवितुः किं वरेण्यं किं भर्गः किं देवस्य किं धीमहि किं धियः किं
यः किं नः किं प्रचोदयात् । किं परो किं रजसे किमसावदो किमापः किं
ज्योतिः किं रसः किममृतं किं ब्रह्म किं भूर्भुवःस्वरोम् । ब्रह्मोवाच—

भूरिति भूर्लोकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । स्वरिति स्वर्लोकः । महरिति मह-
र्लोकः । जन इति जनलोकः । तप इति तपोलोकः । सत्यमिति सत्य-
लोकः । तदिति तेजः । तेजसोऽग्निदेवता सवितुरिति सविता, आदित्यो
यो (यः) । वरेण्यं वरेण्यमित्यन्नं वरेणियमन्नमेव प्रजापतिः । भर्ग इत्यापो
वै भर्गः । यदापस्तसर्वा देवताः । देवस्येति यो वै देवो यः पुरुषः स
विष्णुः । धीमहीत्यैश्वर्यं यदैश्वर्यं तन्महेश्वरः । धिय इति समाणोऽयं वायुः ।
[य] इत्यङ्गार्त्तं तत्परमं यः । न इति पृथ्वी । इयं योनिः । प्रचोदया-
दिति कामं कामा यमिमं लोकं लोकाः प्रत्याचक्षते । पर इति परं लोकः ।
पराल्लोकमेकोत्तरन्नतं पितरम् (१) । रजस इति राजसयोगातिशेकादन्न रुद्रा
विश्वे देवाः । असावदोमिति ब्रह्म । आप इत्यप्सरालोकः । ज्योतिरिति
गन्धर्वलोकः । रस इति किनरलोकः । अमृतमिति ब्रह्मलोकः । सत्यमिति
सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । भूर्भुवः स्वरोमिति त्रैलोक्यम् । ॐ तत्सत्परं ब्रह्म
तस्मात् । अप संक्षयो न स्यात्तत्परमो परमं इत्येषा वै गायत्री ।

याज्ञवल्क्य उवाच-

अथ गायत्र्याः किं गोत्रं कस्यस्यरोणि कति पेदानि कति बीजाणि कति
कुक्षयः ।

ब्रह्मोवाच-

सांख्यपायनसगोत्रं द्वाभिर्बृहत्तराणि चतुर्ण्यदा वै गायत्री कविभिर्पदा ।
चतुर्विंशत्यसरा वै गायत्री भवति । अष्ट कुक्षयः सप्त बीजाणि भवन्ति ।
ऋग्वेदोऽस्याः प्रथमपादो भवति । यजुर्वेदो द्वितीयपादः । सामवेदस्तृतीय-
पादः । अथर्वणवेदश्चतुर्थः पादः । पूर्वा दिक् प्रथमकुक्षिर्भवति । दक्षिणा
दिक् द्वितीयकुक्षिर्भवति । पश्चिमा दिक् तृतीयकुक्षिर्भवति । उत्तरा दिक्
चतुर्थी कुक्षिर्भवति । ऊर्वा दिक् पञ्चमी कुक्षिर्भवति । अर्वा दिक् षष्ठी
कुक्षिर्भवति । अन्तरिक्षा दिक् सप्तमी कुक्षिर्भवति । अवाग्वरा दिगष्टमी
कुक्षिर्भवति । व्याकरणमस्याः प्रथमं शिरो भवति । शिक्षा द्वितीयम् । कल्प-
स्तृतीयम् । निष्कं चतुर्थम् । उपोतिर्नवममिति पञ्चमम् । इतिहासपुरा-
णानि षष्ठं शिरः । उपनिषदिति सप्तमं शिरो भवति ।

याज्ञवल्क्य उवाच-

किं लक्षणम् । किं चोष्ठितम् । किमुदाहृतम् ।

ब्रह्मोवाच-

लक्षणं भीमासा । वेदान्तोऽथर्वणवेदान्तो वै चोष्ठितम् । छन्दो वै विरियपु-
दाहृतम् । उवाच-

याज्ञवल्क्य उवाच-

के स्वराः । कानि बीजानि ।

ब्रह्मोवाच-

उदात्तानुदात्तस्वरितप्रचयसंमानकम्पादिसर्गाः सप्त स्वराः । ओं आ ई औं
अं अलं लृं एं ऐं ओं औं अः कं खं गं घं ङं चं छं जं ञं टं ठं डं ढं तं पं दं धं नं पं फं बं मं यं रं लं
वं शं षं संहं सभिमान्यसराणि बीजानि भवन्ति ।

याज्ञवल्क्य उवाच-

व्याहरीनां सप्तानामृषयश्छन्दसि देवता वर्णाः देवरा बीजानि भोक्त-
विष्ठाभिः ।

ब्रह्मोवाच—

सप्तानां व्याहृतीनां विन्धामित्रजमदाग्निमरद्वाजगौतमात्रिसिष्टकश्यपा
कश्यपः । गावश्च्युष्णिगनुष्टुब्हतीपक्ष्मिष्टुब्जगत्पक्ष्मन्दांसि । अग्निर्वायुः
सूर्यो मित्रावरुणौ रुद्रो विश्वे देवा देवताः । श्वेतश्वामनीललोहितपीतपिश-
ङ्गकनकवर्णाः । वरुणश्चैव भगन्धारपश्चमघैव तमध्यमनिषादाः स्वराः । पृथिव्य-
तेजोवाय्वाकाश्चदिगात्मानो बीजानि ।

आहवत्य उवाच—

कति शक्तयः । कति स्वत्वानि । कत्यग्रयः । कति मुद्राः । कति क्रतूनि ।

ब्रह्मोवाच—

भीक्रीर्दिमायाभूतिमेवास्मृतिवाचः शक्तयः । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धमनो-
बुद्धयस्तत्त्वानि । आहवनीयगार्हपत्यदक्षिणाग्निस्त्रिधावसथ्यसंघर्षवाडवा
अग्रयः । विततसमाज्जलिषकटोर्वेस्तृणयमपाशय्यापक्रमुद्राः । प्राणापानव्या-
नोदानसमानचित्ताहंकारजनिषपापोपशमनं फलम् ।

आहवत्य उवाच—

कति संध्याः के वर्णाः कति स्वरूपाणि ।

ब्रह्मोवाच—

पूर्वो संध्या गायत्री । मध्यमा संध्या सावित्री भवति । पश्चिमा संध्या
सावित्री (सरस्वती) भवति । उत्तरा संध्या सावित्री भवति । रक्तवर्णा
गायत्री । श्वेतवर्णा सावित्री । कृष्णवर्णा सरस्वती । पीतवर्णा तुरीया ।
मातासंध्या गायत्री बाळा कुमारी रक्ताङ्गी रक्तवर्णा रक्तपद्मासनस्था
रक्ताम्बरधरा रक्तगन्धानुलेपना रक्तपुष्पमालाधरा चतुर्भुजा चतुर्भुजा
ह्रिन्नाऽस्तमाळाकपण्डलसुवस्त्रधारिणी सर्वोभरणभूषिता हंसवाहना क्रान्ते-
दमुक्षिररणाहवनीयमध्यस्था ब्रह्मदेवस्था चतुष्पदाऽष्टकुसिः सप्तशीर्षाऽदि-
मुक्ता रुद्रश्चिखा विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्राऽऽदित्यमध्य-
गामिनी काळहाने विनियोगः । इत्येतां च मातासंध्या गायत्री । इति.समु-
जमूर्ति ध्यात्वा (येत) । अथ निर्गुणध्यानम्—

इदि विकसितपद्मं सार्कसोमाग्रिभ्यः-

मणवमयमचित्यं यस्य पीठं [म] कल्पम् ।

अचलपरमसूक्ष्मं ज्योतिराकाशसारं

स भवति मनसा मे धासुदेवः प्रतिष्ठा ॥

मर्याहसंध्या सावित्री श्वेताक्षी श्वेतवर्णा श्वेतपद्मासनस्था श्वेताम्बरधरा
श्वेतगन्धानुलेपना श्वेतमाख्यधरा पञ्चमुखी त्रिनेत्रा दधन्नुजा विशूलदमक-
पाशासिन्धुचक्रगदाकपालधरदामयधारिणी सर्वाभरणभूषिता पुवती वृष-
भवाहना यजुर्वेदमुदाहरन्ती रुद्रदेवत्या गार्हपत्यमध्यस्था अतुष्टदाऽष्टकुसुमाः
पञ्चशीर्षाऽग्निमुक्ता रुद्रशिल्पा विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा
कर्मज्ञाने विनियोगः । इत्येषा वै मर्याहसंध्या सावित्री । इति सगुणध्या-
नम् । अथ निर्गुणम्—

हृदयकमस्तमये दीपवद्देवसारं

मणवयमवयवैर्बोधिभिर्ध्यानगम्यम् ।

हरिशुक्रशिवयोगं सर्वभूतस्थमेकं

सकृदपि मनसा वै ध्यायते यः स मुक्तः ।

सायंसंध्या सरस्वती वृद्धा कृष्णवर्णा कृष्णपद्मासनस्था कृष्णाम्बरधरा
कृष्णगन्धानुलेपना कृष्णमाख्यैकमुखी अतुष्टजा द्विनेत्रा ब्रह्मचक्रगदापाशा-
रिणी सर्वाभरणभूषिता गरुडवाहना सामवेदमुद्विरन्ती दक्षिणाग्निमध्यस्था
विष्णुदेवत्या अतुष्टदाऽष्टकुसुमाः सप्तशीर्षाऽग्निमुक्ता रुद्रशिल्पा विष्णुहृदया
ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा सम्पत्तिज्ञाने विनियोगः । इत्येषा वै सायं-
संध्या सरस्वती । इति सगुणध्यानम् । अथ निर्गुणम्—

विष्णुं भास्वच्छरीराङ्गदवलयकलाकल्पहारोदरासूक्तिं

श्रीणीभूषं सुवसोमणिमकरमहाकुण्डलामण्डिताङ्गम् ।

हस्तोद्यच्छक्रशङ्खान्मुजगदमयलं पीतकोशेषवास-

मुद्यद्भासं समुद्यद्दिनकरसदृशं पद्मसंस्थं नयामि ॥

उत्तरा संध्या तुरीया पद्मवर्णा पीतपद्मासनस्था पीताम्बरधरा पीतगन्धा-
नुलेपना पीतमाख्यधरा पञ्चमुक्ता पद्मनुजा सहस्रनेत्राऽष्टकुण्डलमुष्टिमुद्गरवज्रक-
रुद्रधरदामयधारिणी सर्वाभरणभूषितेन्द्रदेवत्या अतुष्टदाऽष्टकुसुमाः सप्तशी-
र्षाऽग्निमुक्ता रुद्रशिल्पा विष्णुहृदया ब्रह्मकवचा सांख्यायनसगोत्रा पूर्णज्ञाने
विनियोगः । इत्येषा वै संध्या तुरीया ।

वाङ्मयत्वञ्च—

यन्त्रो वा यदि वा विम संकरो जायते क्वचित् ।
सर्वेषामेव पापानां शोधनं ब्रूहि मे प्रभो ॥

ब्रह्मोवाच—

यगवे नित्ययुक्तः स्थाविरुद्योग्याद्वितिसप्तम् ।
दशयगवयुक्तेन ययुर्वं शोभनं व्रजो (१) ॥

वाङ्मयत्वञ्च—

शिविश्वस्तुरगावज्याः क ऋषयः कानि छन्दांसि कानि देवतानि ।

ब्रह्मोवाच—

वायवेभ्योऽग्निर्वैजिष्ठः शुक्रः कण्वः पराशरः ।
विश्वामित्रो महावेजाः कपिलः शौनको महान् ॥
वाङ्मयत्वयो [महावेजा] जपद्विस्त्वपोनिधिः ।
गौतमो मुद्गलखेव वेदव्यासश्च त्रिमयः ॥
अगस्त्यः कौशिको वरसः पुण्डस्त्यो माण्डुकस्तथा ।
दुर्गासास्तपर्णा मेष्ठो नारदः कदम्बस्तथा ॥
विमलः शुक्रः सञ्जना अङ्गिराश्च ऋषिः स्यूतः ।
कुत्सो हारितकश्चैव मार्कण्डेयस्तथैव च ॥ इत्येव ऋषयः ।
गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् [च] वृत्ती पदुक्तिरेव च ।
अक्षरपदुक्तिः कायत्री ज्योतिष्मती तथैव च ॥
त्रैलोक्यं जगतीछन्दो सर्वछन्दोमहानिधिः ।
मूर्धन्यःस्वरिति छन्दो देवी गायत्रीछन्दकम् ॥
अनुष्टुपमन्त्रं भक्तविरक्तविः सौक्यहरेव च ।

अष्टिसौम्याकृतिमेव समानीति ततः परम् । इत्येतानि छन्दोऽस्ति ।
मयमयाप्रेषं द्वितीयं राजापत्वं तृतीयं सौम्यं चतुर्थमेतानं पञ्चमयाप्रेषं
षष्ठमादिषं सारस्वतं सप्तमं मेधावर्णमष्टमं भगदेवतं नवममार्गमणं दशमं
सावित्रमेकादशं चाष्टं द्वादशं त्रयोदशं चतुर्दशमेन्द्रां वायव्यं पञ्चदशं
शपदेभ्यं षोडशं मेधावरणं सप्तदशं आशुष्यमष्टादशं वैश्वदेवमेकोनविंशं
वैष्णवं विंशं वासवमेकाविंशं त्रिंशं द्वाविंशं त्रयोविंशपागसत्वं वैश्वामित्रं चतु-

विंशं ब्राह्मं पञ्चविंशं मासं षड्विंशं वैद्याधरं सप्तविंशं गायत्रमष्टाविंशं गान्ध-
र्वमेकोनविंशं कैतरं विंशं कैपुरुषमेकत्रिंशं ब्राह्मं द्वात्रिंशम् ।

पाद्मस्वयं उवाच—

कति शक्तयः कति वर्णाः कति तत्त्वानि कति मुद्राः ।

महोवाच—

धामदेशी मया सत्या विश्वमुद्राविलासिनी ।
मभावती जया शान्ता कान्ता दुर्गा सरस्वती ॥
विदुषा च विशालेया व्याधिनी विमला तथा ।
तपोपहारिणी सूक्ष्मा विश्वघोनिर्जया शिवा ॥
पद्मालया परा शोभा भद्रा च विपदास्मृता ।
ग्राह्या माहेश्वरी चैव कीमारी वैष्णवी तथा ॥
बाराही नारसिंही च इन्द्राणी चण्डिका तथा ।
इत्यष्टयातुकाश्चैव तुर्यरूपाश्च शक्तयः ॥
चरुपकातसीपुष्पसंनिभं विद्रुमं तथा ।
रुफटिकाकारकं चैव पद्मपुष्पसममम् ॥
तरुणादित्यसंकाशं ब्रह्मकुन्देन्दुसंनिभम् ।
मन्त्रालपद्यपन्नार्भं पद्मरागसममम् ॥
इन्द्रभीलमणिमख्यं मौक्तिककुसुममम् ॥
अञ्जननाभं च रक्तं च वैदर्भसोद्वसंनिभम् ।
केतकीचकुलपुंनागजातीमल्लिकासमम् ॥
करवीरसमं वर्णाः क्रमेण परिकीर्तिताः ।
पृथिव्यापस्तया तेजो वायुराकाशमेव च ॥
गन्धो रसश्च रूपं च शब्दः स्पर्शस्तथैव च ।
उपस्थपायू पादौ च पाणी वागपि च क्रमात् ॥
ग्राणं जिह्वा च चक्षुश्च त्वक् श्रोत्रं च ततः परम् ।
माणोऽपानस्तथा ध्यानः समानोदान एव च ॥
नागः कूर्मश्च कृकलो बासुकिश्च धनंजयः ।
व्यक्तं चाव्यक्तं तत्त्वं च ज्ञातव्यं तु यथाक्रमम् ॥
सुमुखं संपुटं चैव वितर्कं विस्तृतं तथा ।

दिमुखं त्रिमुखं चैव चतुष्पञ्चमुखं तथा ॥
षण्मुखाष्टमुखं चैव व्यापकाञ्जलिकं तथा ।
अकटं यमपाशं च ग्रथितं चोन्मुखोन्मुखम् ॥
मलम्बं मुष्टिकं चैव मत्स्यः कूर्पो बराहकम् ।
सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं मुद्गरं पल्लवं तथा ॥
त्रिशूलयोनी सुरमिद्याक्षपाळा च छिद्गकम् ।
अम्बुजं च महामुद्रा तुर्यरूपा मकीर्तिता ॥

वाङ्मन्त्रस्य उवाच—

आपो व्योतिरिति मन्त्रस्य क ऋषिः का देवता किं छन्दः को वर्णः
'किं तत्त्वं कति' शक्तयः कानि बीजानि कति मुद्राः ।

ब्रह्मोवाच—

ब्रह्मापतिर्ऋषिः परमात्मा देवता गायत्री छन्दो दीप्तो वर्णस्तेजस्तत्त्वम् ।

ब्राह्मी खड्गी च बागी च तथा विद्या विलासिनी ।

ममावती च लोळा च शिरोव्याहृतिशक्तयः ॥

'वैवंशैर्हस्तैर्मिति' बीजानि ।

यमं व्याख्यापकं चैव सुरमियोन्निरेव च ।

मत्स्यो बराहको छिद्गं शिरोव्याहृतिमुद्रिकाः ॥

वाङ्मन्त्रस्य उवाच—

षट्कं छन्दःश्रव्यादि देवताः किंच भियं मभो ।

'कथं' व्यासिष ब्रह्माण्डं विष्टे दृश्येत योगिमिः ॥

ब्रह्मोवाच—

विश्वामित्र ऋषिश्चैव देव्या अनुपपुच्छन्दकम् ।

विष्टमयं तु ब्रह्माण्डं व्यासरूपं च दृश्यते ॥ अथ व्यासः—

सविता देवता चास्य मुखमग्निरुदाहृतम् ।

ब्रह्मा मूर्ध्नि शिखा विश्वरात्मा हृदि मविष्टिः ॥

उदासः पृथिवी कुसिलैर्लोभयं चरणानिवि ।

वाङ्मन्त्रस्य उवाच—

अनस्या ब्रह्मरूपेण श्रोतुमिच्छामि तत्तत् ।

हानिं वारयसराणां च अथ व्यासं वद वक्षे ॥

प्रसोवाच—

ऋषिशब्दोऽधिदेवं च वर्णं च स्वरयोः क्रमात् ।

बीजानि चाकिमित्यादि तत्त्वहृद्वाः प्रकीर्तिताः ॥

ध्यानं मूर्तिमयं ध्यात्वा मन्त्रार्थगतमानसः ।

सिद्धासनं च वर्जं च अवस्था द्वादश क्रमात् ॥

एताश्च द्वादशावस्था अपकाले तु चिन्तयेत् ।

अथवा निष्कलं चैतादिति देवेन भाषितम् ॥

अथार्थव्यासः—धौर्मूर्ध्नि । ऋषिर्ब्रह्माण्डे । ब्रह्मा मूर्तिः । शिखायां विष्णुः ।
 चन्द्रो कलाटे । भ्रुवोर्मध्ये परमात्मा । चक्षुषोश्चन्द्रादित्यो । कर्णयोः शुक्रबु-
 हस्पति । नासिकयोर्वायुदेवतम् । दन्तपङ्क्तावन्विनो । उभे संध्ये ओष्ठयोः ।
 मुखेऽग्निः । जिह्वायां सरस्वती । ग्रीवायां तु बृहस्पतिः । स्तनेर्षोर्वसिष्ठः ।
 बाह्वोर्भस्वतः । हृदये पर्जन्यः । आकाशमुदरे । नामावन्तरिक्षम् । कटयोदि-
 न्द्राग्नी । जघने विज्ञानम् । घनः प्रजापति । केलासमलयावूर्ध्वः । बिम्बे देवा
 जान्वाः । जङ्घायां कौशिकः । गुह्येऽयने । खरेषु पितरः । पादयोः पृथ्वी ।
 वनस्पतयोऽङ्गुलीषु । ऋषयो रोमसु । नखेषु मूढर्षाः । अस्थिषु ब्रह्मा ।
 असृङ्मांसयोर्ऋतवः । संवत्सरो ने निमिषे । अक्षरात्रं स्वादित्यमन्त्रमा
 देवताः । मन्त्रवरदां देवीं दिव्यां गायत्रीं सहस्रनेत्रां वरुणमहं प्रपद्ये । ॐ
 तत्सवितुर्वरेण्यं नमः । ॐ तत्सर्वज्ञाय नमः । ॐ तत्समातरादित्याय नमः ।
 ॐ तत्समस्तवादिभ्यमतिष्ठिताये नमः । मातरर्षीयानो रूपाणि कुर्वन् पापं नाशयति ।
 साधमधीयानो दिवसकृत् पापं नाशयति । साधं मातरर्षीयानोऽवापो भवति ।
 सर्वेषु तीर्थेषु स्नातो भवति । सर्वदेवैर्ज्ञातो भवति । अवाच्यवचनात्पूतो
 भवति । अमाध्यमावणात्पूतो भवति । अमरुष्यमसणात्पूतो भवति । अमो-
 ण्यभोजनात्पूतो भवति । अचोष्यचोपणात्पूतो भवति । असाध्यसाधना-
 त्पूतो भवति । अलेख्यलेहनात्पूतो भवति । अपेयपानात्पूतो भवति । अग-
 न्यागमनात्पूतो भवति । वृषलीगमनात्पूतो भवति । दुष्टप्रतिग्रहशतसहस्रा-
 त्पूतो भवति । सर्वप्रतिग्रहात्पूतो भवति । अनृतवचनात्पूतो भवति ।
 अग्रहचारी भ्रमचारी भवति । अनेन हृदयेनार्थदेने ऋतुसहस्रेणैष्टं भवति ।
 षष्टिश्च सहस्रं गायत्र्या जापित्वा फलानि भवन्ति । अष्टौ ब्राह्मणान्सम्य-
 ग्राहयित्वा तस्य सिद्धिर्भवति । य इदं निजमधीयानो ब्राह्मणः शुचिः सर्व-
 पापैः प्रमुक्तश्च इति [स] ब्रह्मलोके महीयत इत्याह भगवान्पातकवत्सलः ।

इति गायत्रीहृदयं समाप्तम् ।

॥ बाह्वरूप उवाच—

स्वाभिःसर्वजगन्नाय संशयोऽस्ति ममःप्रभो ।
चतुःषष्टिकलाभिश्च(३ः) पातकाद्योगविद्वरः ।
मुच्यते केन पुण्येन ब्रह्मरूपः कथं भवेत् ।
देहस्य देवतारूपो मन्त्ररूपो विशेषतः ॥
कर्मतः श्रोतृभिच्छानि न्वासं च विधिपूर्वम् ।

ब्रह्मोवाच—

अस्य श्रीगायत्रीकवचस्तोत्रमन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुब्रह्मेश्वरा ऋषयो ऋषयजुः-
सामाषर्वाणि च्छन्दांसि परब्रह्मस्वरूपिणी गायत्री देवता तद्वीजं भर्गः
शक्तिर्भियः कीलकं मोक्षार्थं जपे विनियोगः । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धियो नो ज्ञानावधिराते ॥ ॐ नमः । ॐ वरेण्यं विष्णवात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ भर्गो देवस्य रुद्रा-
त्मने शिरसायै वषट् । ॐ श्रीमहि ईश्वरात्मने कवचाय हुम् । ॐ धियो यो
नः सदाशिवारामने नेत्रत्रयाय वीषट् । ॐ प्रचोदयात्परब्रह्मतत्त्वात्मनेऽक्षाय
फट् । ॐ शुर्मुखाः स्वरोषिति दिग्बन्धः ।

अथ ध्यानम् ।

मुक्ताबिद्रुमहेमनीलमवलच्छापैर्ध्रुवैस्त्रीक्षणे-

-ध्रुक्तामिन्दुकलानिबद्धमुकुटां तत्त्वार्थवर्णातिपताम् ।

गायत्रीं वरदामयाङ्कुशकणाः शुभ्रं कपालं गुणं

ब्रह्मं चक्रमपारविन्दयुगलं हस्तेर्वरेण्यं भजे ॥

गायत्रीं पूर्वतः पातु सानिधौ पातु दक्षिणे ।

ब्रह्मसंस्था तु मे पद्मादुत्तरस्यां सरस्वती ॥ १ ॥

पावर्कं च दिक्षं रसेत्पावमानी विलासिनी ।

दिक्षं रीद्रीं च मे पातु रुद्राणी रुद्ररूपिणी ॥ २ ॥

ऊर्ध्वं ब्रह्माणी मे रसेदधस्ताद्विष्णवी तथा ।

पङ्चं दक्ष दिक्षो रसेत्सर्वाङ्गे भुवनेश्वरी ॥ ३ ॥

तत्पङ्कं पातु मे पादौ जम्बु मे सवितुः पदम् ।

वरेण्यं कदिदेशे तु नाभिं भर्गस्तथैव च ॥ ४ ॥

देवस्य मे तु हृदयं धीमहीति च गङ्गयोः ।

विष्णुपरं च मे मेने पादरं मे ललाटे ॥ ५ ॥

नापदं पातु मे मूर्ध्नि शिखायां मे प्रचोदयात् ।
 तत्पदं पातु मूर्ध्नि सकारः पातु भालकम् ॥ ६ ॥
 चक्षुषी तु विकारार्ण तुकारस्तु कपोलयोः ।
 नासागुटे वकारश्च रेकारस्तु मुखे तथा ॥ ७ ॥
 णिकार ऊर्ध्वे ओष्ठे तु यकारस्त्वधरोष्ठके ।
 आस्थमध्ये मकारस्तु गोंकारश्चिबुके तथा ॥ ८ ॥
 देकारः कण्ठदेशे तु वकारः स्कन्धदेशके ।
 स्पर्कारो दक्षिणे हस्ते घोंकारो वामहस्तके ॥ ९ ॥
 मकारो हृदयं रसेदिकार उदरे तथा ।
 धिकारो नाभिदेशे तु योकारस्तु कटिं तथा ॥ १० ॥
 गुह्यं रसतु योकार ऊरुणी नःपदाक्षरम् ।
 प्रकारो जानुनी रसेधोकारो जङ्घदेशकम् ॥ ११ ॥
 दकारो गुल्फदेशे तु पाकारः पादयुग्मकम् ।
 तकारश्चङ्गुलं चैव देवताभ्यो नमो नमः ॥ १२ ॥
 इदं तु कवचं दिव्यं वदन्वा शत्रून्विनाशयेत् ।
 चतुःषष्टिकला विधा अङ्गुलीखिलपातकैः ॥
 मूर्ध्पते सर्वपापेभ्यः परं ब्रह्माधिगच्छति ॥ १३ ॥

इति गायत्रीकवचं समाप्तम् । अथ तान्त्रिकस्तोत्रमुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्-

नमस्ते देवि गायत्रि सावित्रि त्रिवेदेऽक्षरे ।
 अजरे अमरे भातस्त्राहि मां भवसागरात् ॥ १ ॥
 नमस्ते सूर्यसंकाशे सूर्यसावित्रिदेऽमले ।
 ब्रह्माविद्ये महाविद्ये वेदमावर्तनमोऽस्तु ते ॥ २ ॥
 अनन्तकोटिब्रह्माण्डव्यापिनि ब्रह्मचारिणि ।
 निर्यामन्धे महामाये परेशानि नमोऽस्तु ते ॥ ३ ॥
 एवं ब्रह्मा एवं हरिः साक्षाद्भूतवपिन्द्रदेवता ।
 मित्रस्त्वं वरुणस्त्वं च स्वप्तिरन्विनी भगः ।
 पूषाऽर्धमा मरुत्तर्माश्च प्रपयोऽपि भुनीश्वराः ।
 विधरो नागा यक्षाश्च गन्धर्वाप्सरसां गणाः ॥ ५ ॥
 रत्नोमूवपिश्याश्चाम् एवमेव परमेश्वरि ।
 प्रपञ्चुसाधवेदाश्च अयर्वाङ्मिरसानि च ॥ ६ ॥

त्वमेव पञ्च भूतानि तत्त्वानि जगदीश्वरि ।
 ब्राह्मी सरस्वती संख्या तुरीया त्वं महेश्वरी ॥ ७ ॥
 त्वमेव सर्वशास्त्राणि त्वमेव सर्वसंहिताः ।
 पुराणानि च तन्त्राणि महागमपदानि च ॥ ८ ॥
 तत्सद्ब्रह्मस्वरूपा त्वं किञ्चित्सदसदात्मिका ।
 परात्परेष्ठी गायत्री नमस्ते मातराम्बिके ॥ ९ ॥
 चन्द्रे कलात्मिके नित्ये कालरात्रि स्वधे स्वरे ।
 स्वाहाकारेऽग्निवक्त्रे त्वां नमामि जगदीश्वरि ॥ १० ॥
 नमो नमस्ते गायत्रि सावित्रि त्वां नमाम्यहम् ।
 सरस्वति नमस्तुभ्यं तुरीये ब्रह्मरूपिणि ॥ ११ ॥
 अपराधसहस्राणि त्वत्सत्कर्मणानि च ।
 मत्तो जातानि देवोशि त्वं क्षमस्व दिने दिने ॥ १२ ॥
 इति गायत्रीस्तोत्रं समाप्तम् ।

एवमेव मत्पहं जपसंख्यासमाप्तिदिनपर्यन्तं कुर्यात् । एवं ह्यभेदं जप-
 संख्यां समाप्य इष्टजपसंख्यं कुर्यात् । तद्यथाऽऽचम्य प्राणानायम्य देश-
 काक्षौ संकीर्त्य ममेह जन्मानि जन्मान्तरे वा बाद्यन-कायकृतानां सर्वेषां
 पापानां क्षोभनपूर्वकं धर्मार्थकाममोक्षद्वारा सर्वात्मनः सर्वशक्तेः सर्वावभास-
 क्तेजोमयस्य परमेश्वरस्य मौल्यर्थं निरस्तानर्थस्वरूपमकाशचिदानन्दात्मक-
 ब्रह्मविद्यायाः सावित्र्याः स्वयमात्मप्रतिनिधित्वेन ग्राह्यद्वारा वा मया कृतं
 पञ्चतुर्विंशतिस्तत्तमकं पुरश्चरणं तत्संपूर्णफलाभाप्तये घृतसीरीदनविहृद्दूर्वा-
 श्वर्योदुम्बरजटिषट्द्रव्याष्टकेन प्रतिद्रव्यं त्रिभिसहस्रसंख्यइष्टनाख्यं कर्म
 करिष्ये । तिलद्रव्येण कृतजपपदशशिनेत्यपरे । तदङ्गविहितं पुष्पाहवाचनादि
 नेच्छन्ति । पूर्वोक्तं चरितार्थत्वात् । अथ—

कुण्डमण्डपनिर्माणकारिका उपकारिकाः ।
 पूर्वग्रथानुसारेण स्तिरूपन्तेऽत्र सती मुदे ॥ १ ॥
 रविरदिपगतो गवाक्षगो धमुभिर्यः परमाणुभिर्मितः ।
 भसरेणुरयं तदष्टभी रयरेणुर्विभुषास्तयाऽद्भुतः ॥ २ ॥
 बाळाप्रलीप्ते यूका च यथोद्भूतवितिः प्रयात् ।
 विररित्वाद्वा प्रोऽन्त्यो ह्यतोऽसौ द्विगुणरतवः ॥ ३ ॥

सार्धाङ्गुलोनोऽरत्निः स्यात्सरत्निस्त्वद्गुलोनकः ।

[इति कुण्डोदयोते] ।

प्रकारावतरेण—

चेत्स्वर्वः प्रपदोच्छ्रितः समपदः प्राञ्चुर्नरोऽप्यूर्ध्वदो-

र्यस्तस्येगुलवः फरो जिनलवस्तस्याद्गुलं वै यवः ।

स्यात्तस्येभक्तवस्तु तद्गुलवो यूका च क्लिप्ता सया

वालाग्रं रयरेणुरत्र गदितास्तचद्रजाशौः क्रमात् ॥ ४ ॥

[इति कुण्डमार्तण्डे] ।

भूः कोष्ठा केशमस्मास्थिकपाछायपसारणैः ।

इस्तोसत्वं सदर्भं वा मण्डपस्यलमत्र तु ॥ ५ ॥

भूसमत्वसाधनोपायमाह—

सर्गं हि दण्डद्वयमत्र योज्यं कीलादीनां शान्तसमीपतोऽन्यः ।

दण्डस्तिर्यग्योऽय इतीदमित्थं ज्येष्ठं तु तन्मूलनिषज्जसूत्रम् ॥ ६ ॥

भारेण युक्तं च विधाय भूमी निधाय दण्डद्वयमग्रवोऽस्य ।

सूत्रं तृतीयस्य हि मध्यविह्वे कुं न स्पृशेद्योऽसुसमा क्षितिः स्यात् ॥ ७ ॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

नृपाङ्गुलैः संमितकर्कटेन सूत्रेण वा वृच्चवरं विलिख्य ।

रज्यद्गुलं द्वादशमुप्य मध्ये निवेशयेत्त्वाक्षिमित्राद्गुलीभिः ॥ ८ ॥

चतुष्टमिधैव ऋजूचमाभिः संस्पृष्टशीर्षं तु समेषिकाभिः ।

सखद्गुला पत्र विज्ञेदपेयाद्वृक्षे क्रमात्सर्वो वरुणेन्द्रकाष्ठे ॥ ९ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

सूत्रमाचीसाधनमाह—

पां काष्ठां रविरेति तत्र चालनं पूर्वादयो युक्त्वा

क्षीटे कर्कटके हृषेऽपि मकरे नो चालनं कार्पुके ।

शुभेऽन्यासु तु चालनं परिमितं युक्ताद्रथेनोत्तमं

प्राक्चिह्नस्य ततः स्थिराम्पुपदिशः सूत्रस्य पावोऽङ्कतः ॥ १० ॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

दक्षिणोत्तरसाधनमाह—

रज्यं द्विमां मध्यविह्वं सपाशां प्राचीषङ्कोः पश्चिमे चापि दत्त्वा ।

कर्णेदीमाः दक्षिणे चोत्तरे च शङ्खे स्यादक्षिणा चोत्तरा दिक् ॥ ११ ॥

चतुरस्रसावनमाह—

दिगन्तश्चक्रद्वयं द्विपात्रं विस्तारतुल्यं तु गुणं वकाङ्के ।
कोणे भक्त्येदिति भेदकोणेष्वेवं चतुष्कोणमतीव साधु ॥ १२॥

कुण्डसिद्धौ मण्डपमारम्भमाह—

विमानसंपूज्य सुदिने संवाच्य स्वास्ति पूजयेत् ।
भूवराहानन्तकूर्मानय मण्डपमाकृषेत् ॥ १३ ॥

मण्डपपरिमाणमाह—

इष्टान्मण्डपोऽष्टादिकरासखान्तो द्विहस्तद्वद्भ्याऽत्र तु कर्मपाके ।
आद्यस्तुकादार्धविधौ तथाऽन्यः सर्वेषु कार्येषु विकल्पतोऽन्ये ॥ १४॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

द्वारपेदिमानमाह—

दिगम्बराळे द्विकरं भवेद्द्वामतुष्टयं भेदगजाङ्गुलैस्त्वत् ।
विषयितं मध्यपरिष्ठयोः स्याद्वेदी विभागेन सथा करोषा ॥ १५ ॥

स्वम्भानिषेधनमाह—

समाविनिर्भागे च सूत्रं प्रदद्याद्दुग्दक्षिणं चापि पूर्वापरं च ।
तत्तत्स्वयंपूर्वां च कोणेषु दद्यात्समस्तम्भकान्द्रादौषैश्चहस्तान् ॥ १६ ॥
वेद्याः कोणे इतिहस्तोन्मवेदस्तम्भाम्दद्याद्दक्षिणः सचूडान् ।
मादक्षिण्यारपञ्चमात्रं तु भूमौ दद्यादेवं पौनश्चस्तम्भसंस्था ॥ १७ ॥
स्तम्भेषु तिर्यग्भक्तिका निषेधाश्चूडानु कर्णेभ्यश्चा वारिस्थाः ।
पौर्वापरं दक्षिणतोऽन्वदिवस्थं कोणे तदाः काष्ठचयं निदध्यात् ॥ १८ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

भक्तिकानिषेधनमण्डपाच्छादने आह—

मध्यस्तम्भचतुष्टयोपरि तथा तार्क्षीयभागादिषां
कोणेष्वो भक्तिकाः कटेभ्यः त्र्युपासंछादनं सर्वतः ।
द्वार्धे परितःप्रतिर्ब्रह्मभित्तेः काष्ठैरवाप्युच्युक्-
मन्वे कूटमयो कटेः सप्ततथा स्यान्मण्डपश्छादिवः ॥ १९ ॥

[इति कुण्डोद्घोते] ।

घोरणाग्याह—

पूर्वादिदिक्षु रवयेदपि घोरकानि
मन्त्रोपमन्त्रककपिपञ्चदशरात्रैः ।

अश्वत्थजन्तुफलपर्कटिभूरिपञ्चि-

वैषामभावत इषान्पथवैककेन ॥ २० ॥

इस्ताद्विर्मण्डपतः शाराङ्गस्वरैः करैस्तान्यधमादिकेषु ।

दीर्घाणि च प्राहुरथाऽऽयतिः स्यात्तेषां द्विहस्ता चरणप्रवृद्धया ॥ २१ ॥

स्तम्भाधमानं फलकं तु तिर्यङ्मवेशविश्वप्रमिताङ्गुलं च ।

तन्मूर्ध्नि कीलाः स्वतुरीयभागनताश्च शूलाकृतयस्तु वे स्युः ॥ २२ ॥

उद्देशनं द्वित्रिगुणाद्गुलानि शेषे तु विष्णोर्यजनेऽङ्गुलार्धः ।

कीलेषु शङ्खारिगदाभ्युजाल्लेखिष्वंशरोपः किल शोरणेपु ॥ २३ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

पताकावर्णान्परिमाणं चाऽऽह—

पीता रक्ता श्यामा कृष्णा श्वेताऽथ भुम्भहरिते स्वः ।

रक्तेत्यष्टौ दिक्षु भागीशान्यन्तरेऽभ्रनिभाः ॥ २४ ॥

रक्ता रसोऽभ्युपयोऽप्यस्त्रा एता मुनिकरदीर्घाः स्युः ।

मुनिकरविस्तृविमत्यो दशकरवैश्वर्युताः कार्याः ॥ २५ ॥

ध्वजानां मानमाह—

ध्वजेषुपुल्यं द्विकरं पञ्चकरदीर्घश्चतुष्कोणः ।

मध्ये सकिङ्किणीको ध्वजोऽस्य दीर्घो भवेद्दशः ॥ २६ ॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

मकारान्तरेण ध्वजपताकाकक्षणम्—

पुच्छं त्र्यस्ति त्रिहस्तं तदुपरि च सर्वं हस्तमात्रं युगास्त-

मूर्ध्व वैसारिणाम् भवति करमितं मूलभागे द्विहस्तम् ।

एवं पञ्चायता दिवपतिसदृशरुचश्चिह्निता वाहनैः स्वे-

र्धापैर्विशुध्वजास्ते दशकरविमितेष्वध्वजेषु वज्राः ॥ २७ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

लोकेशवर्णास्तमुताः पताकाः शैलेन्दुदीर्घायतिकाश्च मध्ये ।

चित्रध्वजं दिक्करवैदर्भ्यमुक्तं त्रिदोस्ततं प्रान्तककिङ्किणीकम् ॥ २८ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

मण्डपमण्डनमाह—

रम्मास्तम्भैराघ्रपत्रतारणैः कुसुमैः फलैः ।

चामरोष्ठोचमुकुरैर्मण्डनीयोऽथ मण्डपः ॥ २९ ॥

[इति कुण्डोदयोते] ।

होममधानके कुण्डं चतुस्तम्भान्तरे खनेत् ।
अन्यत्र मध्ये वेदा स्याच्चतुस्तम्भान्तरावता ॥ ३० ॥

[इति कुण्डदर्पणे] ।

कुण्डनिवेशमाह—

प्राच्याद्यस्तुकोणमिन्दुखण्ड-
त्रिकोणवृत्ताङ्गमुजाम्बुजानि ।

अष्टासि शकेश्वरयोस्तु मध्ये

वेदासि वा वृत्तमुशन्ति कुण्डम् ॥ ३१ ॥

आवेशकुण्डेरि पञ्चकुण्डी वैकं हरौ पश्चिमसोमवे ।

वेदाः सपादेन करेण यद्वा पादान्तरेणास्त्रिकुण्डसंस्था ॥ ३२ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

वेदास्तुर्धेन्दुवृत्ताञ्जपष्टासं दिग्भवेषु वा । इति ।

विमाहेदासं च वृत्तं च वृत्तार्थं त्र्यसि स्वाहेदकोणानि वाऽपि ।

सर्वाण्यहर्षुत्तरूपाणि चान्ये योन्याकाराण्याहुरेके मुनीन्द्राः ॥ ३३ ॥

सिद्धिः पुषाः शुभं शम्भुनाम्भः शान्तिर्धृतिच्छिदिः ।

बाहिरारोग्यमुक्तं हि फलं प्राच्यादिकुण्डके ॥ ३४ ॥

अतार्धे रस्ति स्वाच्छतपरिमितेऽस्तिविषयं

सहस्रे हस्तं स्वादयुतहवने हस्तपुगुलम् ।

चतुर्हस्तं लक्षे प्रयुतहवने षट्करमिवं

ककुब्भिर्वा कोटौ नृपकरमपि ग्राहुरपरे ॥ ३५ ॥

लक्षैकवृद्धया दशलक्षकान्धं करैकवृद्धया दशहस्तकं च ।

कोटयर्थदिग्भिश्चाभिलक्षलक्षदके मुनीष्वङ्गकृष्यानुदरवम् ॥ ३६ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] ।

प्रकारान्तरम्—

कोशेच्छतार्धे च अवे शरध्ने अवे सहस्रेऽहर्गुणिभिः क्रमेण ।

नागैः पतङ्गैर्नृपसंमितैश्च नखैर्हि कुण्डानि सपीरितानि ॥ ३७ ॥

तथाऽयुतादिगुणितेऽम्बुदान्तं भूबाहुवेदाङ्गजैर्निर्दकम् ।

चक्रमपाणादधिकोनहोमे त्रैराशिकेनात्र फलं प्रकल्पयम् ॥ ३८ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुपे] ।

वेदास्त्रीणि युगापयः त्रिगुगान्वष्टात्रयस्त्रीपचोऽ-

ष्टाष्टा बाहिरसामगाङ्गकमिता नेत्रपयोऽसस्वराः ।

अङ्गुल्योऽथ यथाः खमभ्रमिषवः स्वं पञ्च षट् सागराः

सप्ताभ्रं मुनयस्त्वमीति गदिता वेदास्रके बाहवः ॥ ३९ ॥

कुण्डमयी दाक्षिण्योनिरैन्द्रयाः सौम्याग्रका स्वादितराणि पञ्च ।

पद्माश्रगानीन्द्रादिगगकाणि योनिर्न कोणे न च योनिकुण्डे ॥ ४० ॥

अथ सर्वेषां कुण्डानां मकृदिरूपं चतुरस्तकुण्डमाह—

द्विभन्व्यासं सुर्वचिह्नं सपाशं सूयं शङ्कोः पवित्रे पूर्वगेऽपि ।

दत्त्वा कर्णकोणयोः पाशतुर्थे स्यादेवं वा वेदकोणं समानम् ॥ ४१ ॥

अथ योनिकुण्डमाह—

क्षेत्रे जिनाशे तु परः शरांश्चान्संवर्ष्य च स्वीवरदांश्चमुक्तान् ।

कर्णाङ्गुलिमानेन खिलेन्दुखण्डे मध्यवपुरोऽङ्गादगुणयो भगामम् ॥

वृत्ताप्यमाह—

स्वभक्त्याश्रमुतेषुमागशीनस्वपरिभीमितकर्कटेन षष्प्यात् ।

कृतवृत्तश्चेऽग्रतश्च जोषां विदध्याखिवन्दुस्य साधु सिद्धये ॥ ४३ ॥

अथ उपासिवृत्तकुण्डे आह—

महर्षयः पुरतो विशय च पुनः श्रोत्रोवतुर्गोचकं

चिक्षेपु त्रिषु सुत्रदानत इदं स्वारूपसि कष्टोऽग्नितम् ।

विश्वामिः स्वाभिर्नाशकेन सहितैः क्षेत्रे जिनाशे कृते

स्वासाधेन विधेन मण्डलविदं स्याद्वृत्तसंज्ञं शुभम् ॥ ४४ ॥

अथ षडस्रपाह—

मक्ते क्षेत्रे जिनाशेर्धृतिमितलवकेः स्वासिचैकाशमुक्तै-

स्वासाधार्म्यण्डके तन्मितवृत्तगुणके कर्कटे वेन्दुदिकः ।

षड्विक्षेपु मध्याद्रसमितगुणकानेकमेकं तु हिरवा

नाशे संस्पृष्टोपासापि तु वृत्तकृते नेत्ररम्यं यदस्ति ॥ ४५ ॥

अथ पञ्चकुण्डमाह—

महर्ष्याद्य यतश्च वृत्तशरके तत्राऽऽदिमे कर्णिका-

मुष्मे मोहककेसराणि वरमे स्वाङ्गुलेन्दुपागोनिदे ।

मक्ते शोचक्या शरोत्तरगुणे स्पुः कर्कटेऽष्टौ चन्द्राः

सर्वास्वात्मनकार्णिकारम्यजनिमायायोचकं स्वादकमम् ॥ ४६ ॥

अथाष्टासि वृत्तमाह—

क्षेत्रे जिनांशे गजचन्द्रभागेः स्वाष्टाभिभागेन युतैस्तु वृत्ते ।
 विदिदिशोरन्तरतोऽष्टसूत्रैस्तृतीययुक्तैरिदमष्टकोणम् ॥ ४७ ॥
 स्वातं क्षेत्रसमं माहुरन्ये तु मेखलां विना ।
 कण्ठो जिनांशमानः स्यादर्काश्च इति चापरे ॥ ४८ ॥
 अष्टधा विहितकुण्डशरीरैः संखनेद्भुवमुपवर्तनलांशैः ।
 मेखला विरचयेदपि तिस्रः षड्गजार्कलत्रविस्तृतविण्डाः ॥ ४९ ॥
 रसांशकादुन्नतविस्तृताश्च तिस्रोऽथ वैका युगभागतुल्याः ।
 मञ्चायवा षड्भ्ररवेदरामद्वयंश्चैस्तथाः स्युर्नव भागविण्डाः ॥ ५० ॥
 आयाः परास्त्वच्छरभागहीना जिनांशकण्ठा बहिरेव सर्वाः ।
 कुण्डानुकारा अपि मेखलाः स्युरर्काङ्गभागोऽव्यवस्तु नामिः ॥ ५१ ॥

(इति कुण्डसिद्धौ प्रकारान्तरम्) ।

वेदाविष्णुपदविक्रमाङ्गुलैरुत्तरे च वितते द्विमेखले ।
 तन्त्रविद्भिर्विदिते रसाङ्गुलैर्वा युगाङ्गुलिभिरेकमेखला ॥ ५२ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

कुण्डाकारा नाभिरम्भोजसाम्बा बाङ्गने नेयं नांशानिर्दलाग्रे ।
 शेषे क्षेत्रे बह्निवृत्तेः समेते स्युर्वै कर्णौ केसराः पञ्चकाणि ॥ ५३ ॥
 चोनिर्भासार्धदीर्घा विततगुणलबादायतान्विदिभागा
 तुङ्गा चाक्षरसमन्वात्परिधिरुपरिगा चावदग्रेण रन्वष्टु ।
 निम्नं कुण्डं विज्ञन्ती बलवदलयुगेनान्विताऽधोविशाला
 मूलास्सच्छिद्रनालान्तरवदरचिराद्वत्यपत्राकृतिः स्यात् ॥ ५४ ॥

[इति कुण्डसिद्धौ] । अथ स्वण्डिलम् —

वेदास्तं वाणमात्रं करामितमथवा रत्निमात्रं श्रुविभ्यां
 तुङ्गं तत्स्यान्मत्तङ्गैरिषुभिरपि युगेद्वयद्व्यङ्गुलैर्वाऽङ्गुलेन ।
 सूक्ष्माभिर्वालुकाभिर्गदितमरुणमृच्चूर्गैरल्पहोमे
 कुण्डामावे च नित्येऽल्पवितति विष्णुदिशि स्वण्डिलं प्राकट्यं च ॥ ५५ ॥

[इति कुण्डकल्पद्रुमे] ।

इति कारिकाः । एवं कुण्डमण्डपानि संपाद्यान् स्वस्वशास्त्रीविमन्त्र-
 कलापस्वचन्दनुष्ठाने तच्चरेत्तत्तमकाशको प्राप्तः । तत्र विष्णुमात्रपद-

धैनार्यमृगवेदानुसारेण प्रयोगो लिख्यते । तत्र शुक्लाम्बरधरः शुक्लपादवानु-
लेपनः सपत्नीकः साचार्यस्विग्यजमानो मङ्गलघोषेण संपूर्णकलशहस्तः
ॐ मङ्गं कर्णेभिः० अदितिर्जातमादितिर्जानित्वमित्यादिमन्त्रैर्वण्डपं प्रदक्षिणी-
कृत्य पश्चिमद्वारेण प्रविशेत् । ततो मण्डपान्तः पश्चिमदेश उपविश्याऽऽचम्य
प्राणानायम्य देशकालौ मृन्वा गायत्रीपुरश्चरणहवनान्कृत्वेन मण्डपादि-
देवतास्थापनं करिष्ये । ततो गणपतिं संपूज्याऽऽचार्यो गौरसर्वपान्सर्वतो
मण्डपान्ते विकिरेत् । तत्र मन्त्रः—

यद्वन्न संक्षिप्तं भूतं स्यान्माधित्य सर्वदा ।

स्थानं त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रत्यं तत्र गच्छतु ॥

अपक्रामन्तु भूतानि० । ततो पञ्चगव्येन कुशैः सर्वत्र मोक्षणं शुची बी
हयेरयापो हि छेदि तूचेन [च] कायेभ्यः । ततो कृताञ्जलिः स्वस्तरपयनं तार्क्ष्य-
मिवि मन्त्रद्वयं पठेत् । ततो मण्डपनेत्रैस्तथा हस्तमानायतां समचतुरस्तां चतु-
रङ्गुलोत्तेषां मृदा वैदी (दि) कृतेनान्यादिषु—

विशन्तु भूतके नागा लोकपाकाश्च सर्वतः ।

मण्डपेऽत्रावतिष्ठन्तु आयुर्वलकराः सदा ॥

इति चतुरां शङ्कुकूपोपाधित्वा तत आग्नेय्या दिशि शङ्कुकूपार्थं भक्तवर्ति-
न्यदात्—

आग्निभ्योऽप्यथ सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाधिताः ।

तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्यमोदनमुत्तमम् ॥ इति ।

एवं मन्त्रत्रयेण नेत्रैर्विवायव्यैश्चानीषु शङ्कुकूपार्थं भक्तवर्तीन्यदात् ।

तत्र मन्त्राः—

नेत्रैर्विवायव्यैश्च नेत्रैस्तथा ये च राक्षसाः ।

तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु मन्त्रितम् ॥

ॐ नमो वायुरक्षेभ्यो ये चान्ये तत्समाधिताः ।

बलिं तेभ्यः प्रयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु मन्त्रितम् ॥

ॐ रुद्रेभ्यश्चैव सर्पेभ्यो ये चान्ये तत्समाधिताः ।

बलिं तेभ्यः प्रयच्छामि गृह्णन्तु सततोत्सुकाः ॥

बले सुवर्णादिशलाकया शान्ता १ यशोवती २ कान्ता ३ विद्याका ४
प्राणवाहिनी ५ सती ६ वसुमती ७ नन्दा ८ सुमद्रा ९ इति मागायता नव

रेखाः कृत्वा पुनः हिरण्या १ सुव्रता २ कर्माः ३ विभूतिः ४ विमला ५
 मिया ६ जवा ७ काकी ८ विशोका ९ चेति नव दक्षिणोत्तरावताः कृत्वा
 मध्यवस्तुष्टयमेकीकृत्य कोणेषु रेखां कृत्वा देवता आवाहयेत् । मध्यमपद-
 तुल्यं हृदये ब्रह्माणमावाहयामि । एवमग्रेऽपि । पूर्वपदद्वये दक्षिणस्तनेऽर्धम-
 णमावाहयामि दक्षिणपदद्वये जठरे दक्षिणे विष्वक्स्वन्तमावाहयामि । पश्चिमप-
 दद्वये जठरे वामे मित्रमावाहयामि । उदरपदद्वये वामस्तेन पृथ्वीधरमावाह-
 यामि । आग्नेयपदार्धयोर्दक्षिणहस्ते सावित्रसवितारावात्राहयामि । नैऋत्यप-
 दार्धयोर्दक्षिणमेदयोर्विबुधाधिपजयावावाहयामि । वायव्यपदार्धयोर्वायवहस्ते
 राजयक्ष्मन्नावावाहयामि । ऐशान्यपदार्धयोरोरुखवोरपावरसावावाह-
 यामि । ऐशान्यपदे दक्षिणार्धे शिरसि शिखिनमावाहयामि । तदक्षिणसार्ध-
 पदे दक्षिणनेत्रे पर्जन्यमावाहयामि । तदक्षिणपदद्वये दक्षिणश्रोत्रे जवन्तमा-
 वाहयामि । तदक्षिणपदद्वये दक्षिणाले कुलिशायुधमावाहयामि । तदक्षिणप-
 दद्वये दक्षिणबाहौ सूर्यमावाहयामि । तदक्षिणपदद्वये दक्षिणबाहवेऽसत्स-
 मावाहयामि । तदक्षिणसार्धपदे दक्षिणकूर्परे भृशमावाहयामि । तदक्षिणः-
 कपदार्धे दक्षिणबाहवाकाशमावाहयामि । तत्पश्चिमाग्रेऽपदार्धे दक्षिणबाहौ
 वायुमावाहयामि । तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिणगणिकन्धे पूषणमावाहयामि ।
 तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणपार्श्वे विद्यमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिण-
 पार्श्वे एव गृहस्तवमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणोरौ यममावाहयामि ।
 तत्पश्चिमपदद्वये दक्षिणजनौ गन्धर्वमावाहयामि । तत्पश्चिमसार्धपदे दक्षिण-
 जक्ष्यायां भृङ्गराजमावाहयामि । तत्पश्चिमनैऋत्यपदार्धे दक्षिणम्पिबि-
 ष्णुमावाहयामि । तदुत्तरार्धपदे पादयोः पितृनावाहयामि । तदुत्तरसार्धपदे
 वामरिफिबि दीवारिकमावाहयामि । तदुत्तरपदद्वये वामजक्ष्यायां सुग्रीवमा-
 वाहयामि । तदुत्तरपदद्वये वामजनौ पुष्पदन्तमावाहयामि । तदुत्तरपदद्वये
 वामोरी वरुणमावाहयामि । तदुत्तरपदद्वये वामपार्श्वेऽसुरमावाहयामि । तदु-
 त्तरसार्धपदे वामपार्श्वे एव शोषमावाहयामि । तदुत्तरवायव्यपदार्धे वायव-
 निजन्धे पापमावाहयामि । तत्पश्चिमपदार्धे वामपार्श्वे रोगमावाहयामि ।
 तत्पश्चिमसार्धपदे वामपार्श्वे वायव्यावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये वामकूर्परे
 मरुपमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये वामबाहौ अष्टाटमावाहयामि । तत्पश्चि-
 मपदद्वये वामबाहवेऽसोममावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये वामाले सर्वमावाह-
 यामि । तत्पश्चिमसार्धपदे वामश्रोत्रेऽदितिमावाहयामि । तत्पश्चिमपदद्वये दिविवा-

बाहयामि । उत्तरे वास्तोष्पते इति वास्तु [पुरुष] भावाहयामि । वास्तो-
 ष्पते वसिष्ठो वास्तोष्पतिस्त्रिष्टुब्बास्तोष्पत्यावाहने विनियोगः । ॐ वास्तो-
 ष्पते म० । तत् पेशान्यादिविदिक्षु चरकीभावाहयामि । विदारीभावाह-
 यामि । पतनाभावाहयामि । पापराक्षसीभावाहयामि । पूर्वादिविदिक्षु स्कन्द-
 भावाहयामि । अर्यमणभावाहयामि । जृम्भकभावाहयामि । पित्रिपितृमा-
 भाहयामि । तदस्तु मित्रा० । गृहा वै० । एषभावाहितदेवताः संपूज्य तदे-
 षान्या कलशं स्थापयेत् । होमपक्षे तत्पक्षिमे स्थण्डिले ब्रह्मादिदेवता औदु-
 म्बरसमिच्छिपवचर्वाकचद्रव्यैः प्रतिद्रव्यमष्टाष्टसंख्यया होमयेत् । वास्तो-
 ष्पतिमुक्तद्रव्यैरष्टाविंशतिसंख्यया । वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणामिति चाष्टो-
 चरशतं विल्वफलेस्तद्भीजैर्वा चरक्यादिदेवता एकैकयाऽऽज्याहुत्या । पुव-
 दसंभवे सर्वेषां पायसवालिं दद्यात् । ततश्चरक्या एवं मापमक्तवालिं समर्प-
 यामि । एवं सर्वत्र वलिदानं कृत्वा पावमानिभी रक्षोहणमिति सूक्तेन च
 मण्डपस्य त्रिः स्रज्ज्वलनं कुर्यात् । ततो दुग्धचारां जलचारां च पाठयेत् ।
 ततस्तोत्राणादिपूजां करिष्य इति [संकल्प] पूर्वस्यां दिशि मण्डपद्वाराम्-
 'हिंस्तमाश्वत्थतोरणं सुदृढनामकं शोभननामकं वा शङ्खचिह्नितम्' । ॐ
 'अग्निमीळे' इत्युक्त्वा सुदृढतोरणाय नमः सुदृढतोरणभावाहयामि । सुदृढतो-
 रणाय नमः [इति] गन्धाशुपचारैः पूजयेत् । तत्र राहुभावाहयामि । धुंहे-
 रपतिभावाहयामि । राहुमुहस्पतिभ्यां नमो गन्धाशुपचारान्समर्पयामीति ।
 तत्रैकः कलशः स्थाप्यः । तत्र मन्त्रा — मही धीरिति भूमिं स्पृष्ट्वौषधेः
 समिति यवानां कलशेष्विति कलशं संस्थाप्येधं मे गङ्गा इति जलमापूर्वं
 गन्धद्वारामिति गन्धं क्षिप्त्वा या ओषधीरिति सर्वौषधीः काण्डात्काण्डा-
 दिति दूर्वा अश्वत्येव इति पञ्च पञ्चवानस्योना पृथिवीति सप्त मृदो याः
 फालिनीरिति फलं स हि रत्नानीति रत्नं हिरण्यरूप इति हिरण्यं युवा
 सुवासा इति वस्त्रं पूर्णा दर्शत्युपरिधान्यं पूर्णपात्रं न्यसेत् । ततो दक्षिण
 औदुम्बरं सुमद्रं विफटं वा चक्रचिह्नितं तोरणम् । ॐ इये त्वोर्जे त्वा
 वायवेः स्थो पायवेः स्थ देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे' इति
 मन्त्रेण सुमद्रतोरणभावाहयेत् । सुमद्रतोरणाय नमो गन्धाशुपचारान्समर्प-
 यामि । तत्र सूर्यभावाहयामि । अङ्गारकभावाहयामि । सूर्याङ्गारकाभ्यां नमो

गन्धाद्युपचारान्० । ततः पूर्ववदेव कलशस्थापनम् । तत्र धरावैजंभो धरा-
मर्वाहयामि । धरायै नमो गन्धाद्युपचारान्० । ततः पश्चिमे सुासं सुगीमं मुक्-
र्मनामकं वा गदाचिह्नितं तोरणमग्रे आवाहि-मुकर्षतोरेणाय नमः मुकर्ष-
तोरणमावाहयामि । सुकर्षतोरेणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र मुक्-
र्मनाहयामि । सुधमावाहयामि । शुक्रपुष्पाभ्यां नमो गन्धाद्युपचारान्० ।
तत्र पूर्ववत्कलशस्थापनम् । तत्र वाक्पतये नमो वाक्पतिमावाहयामि ।
वाक्पतये नमो गन्धाद्युपचारान्० । तदुत्तरे वाटं सुभवं सुहोत्रनामकं वा
पद्मचिह्नितं तोरणं च नो देवीरं सुहोत्रतोरेणाय नमः सुहोत्रतोरेणमावा-
हयामि । सुहोत्रतोरेणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र सप्तमावाहयामि ।
केतुमावाहयामि । शनैश्वरमावाहयामि । सोमकेतुशनैश्वरेभ्यो नमो गन्धा-
द्युपचारान्० । तत्र पूर्ववत्कलशस्थापनम् । तत्र विघ्नेशाय नमो विघ्नेशमा-
वाहयामि । विघ्नेशाय नमो गन्धाद्युपचारान्० । ततः पूर्वद्वारे कलशद्वयं
मही धौरिण्यादिमन्त्रीः स्थापयेत् । मलिकर्षं मन्त्रावृत्तिः । ऐरावतं कल-
शद्वये न्वसेत्पूजयेत् । अश्विनकलशद्वयं ऐरावतमावाहयामि । ऐरावताय
नमो गन्धाद्युपचारान्० । तत्र ऋग्वेदिनावृत्तिवज्रौ पूर्वद्वारे शान्तिमूकजगर्धि-
त्वामहं वृणे ।

ऋग्वेदः पद्मपत्राक्षो गायत्रः सोमदेवताः ।

अभिगोत्रस्तु विभेन्द्र ऋतिवक् त्वं मे भस्तेभ्यः ॥

इति मन्त्रेण वृत्ताग्निमीळे पुरोहितमिति मन्त्रेण मन्त्रेण मन्त्रेण गन्धाद्युपचारैः
पूजयेत् । ततः सहस्राक्षमैरावतरित्यं पीठं किरीटकुण्डलपरं दोषणवामकरं
इत्यवज्रोऽपलमिन्द्रं ध्यात्वा—

एषोहि सर्वाभरासिद्धसाध्वैरभिपुतो बज्रपराधरः ।

संविज्जिमानोऽप्सरसां गणेन रक्षाध्वरं नो भगवन्नपत्ये ॥

भो इन्द्रेहाऽऽगच्छेह विष्टेन्द्रं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं द्वारक-
लश आवाहयामि । आशुः विशान इति मन्त्रेण पीठां पताकां पीठध्वजं च
द्वयमपि दक्षदक्षदण्डं पञ्चदशदण्डं चोच्छ्रयेत् । ततस्त्रावारमिन्द्रं इन्द्राय-
गन्धाद्युपचारैः पूजयेत् ।

इन्द्रः सुरपतिः श्रेष्ठो बज्रहस्तो महाम्बुजाः ।

शतशस्त्रोऽभिषो देवस्तस्यै नित्यं नमो नमः ॥

इति नस्वेन्द्राय साङ्गनाय सपरिवाराय सायुषायेवं भारभक्तवर्ति सपर्य-
यामीति बलिं दद्यात् । तत आचम्य ऽऽप्येह गत्वा पूर्ववत्कलत्रं स्थाप-
यित्वा तत्र पुण्डरीकमयूतं चाऽऽवाह्य पुण्डरीकामृताभ्यां नमो गन्धाद्युपचा-
रान्समर्पयामीति समर्पयेत् ।

छागस्थं रक्तं दक्षिणवामकरधृतशक्तिकमण्डलं गङ्गोपरीतिनवमं
ध्यात्वा—

एषोहि सर्वोपरहृष्यबाहू मुनिप्रवर्धैरामिवो ह जुष्ट ।

तेजोवता लोकगणेन सार्धं यमाचरं पादि कवे नमस्ते ॥

भो भिक्षु इहाऽऽगच्छेह विष्ठाग्निं साङ्गं सपरिवारं सायुषं सशक्तिकं
कलत्रं आवाहयेत् । अग्निं दूतामिति मन्त्रेण रक्तां पताकां ध्वजं चोच्छ्रू-
येत् । ततस्त्वं नो अग्रे० इति मन्त्रेणायमे गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

आमेयः पुरुषो रक्तः सर्वदेवमयोऽव्ययः ।

धूमकेतुरजोऽप्यसत्तस्ये नित्यं यमो नमः ॥

इति नरनामये साङ्गायेत्यादि बलिं दद्यात् । तत आचम्य दक्षिणे गत्या
प्रतिहारद्यात्वं पूर्ववन्मन्त्रैः कलत्रद्वयं स्थापयित्वा तत्र कलत्रद्वये वामनना-
मकं दिग्गजवावाहयेत् । वामनदिग्गजाय० गन्धाद्युपचारान्० । तत्र वज्र-
वेदिनाह्वारिजो दक्षिणद्वारे शान्तिसूक्तजपार्थं त्वावहं वृणे ।

कातरासो यजुर्वेदस्तैष्टुमो विष्णुदेवता ।

काश्यपेवस्तु विमेन्द्र ऋषिर्ब्रह्म त्वं मे मस्ते भव ॥

इति मत्स्येकं वृत्वा 'इये त्वोर्जे त्वा' इति मन्त्रेण तो गन्धादिभिरुप-
येत् । ततो महिषारुदं श्रुतदण्डपाद्यदक्षिणवामकरद्वयं कृष्णाञ्जनचकोपमम-
मिस्रमलोचनं यमं ध्यात्वा—

एषोहि वैवस्वत परैराज सर्वोपरैरर्चितः सर्वमूर्ते ।

शुभाशुभानन्दशुभापपीश शिवाय नः पादि मत्वं नमस्ते ॥

भो यमेहाऽऽगच्छेह विष्ठा यमं साङ्गं सपरिवारं सायुषं सशक्तिकं दार-
कलत्रं आवाहयेत् । आत्वं गौःपृश्नि० इति मन्त्रेण कृष्णां पताकां कृष्णध्वजं
चोच्छ्रूयेत् । ततो यमाय सोमं० यपाय नमो गन्धाद्युपचारैः संपूजयामीति
पूजयेत् ।

महामहिषमारुदं दण्डहस्तं महावक्रम् ।

आवाहयामि यन्त्रेऽस्मिन्पूजेयं मतिगुणवाधम् ॥

इति यमाय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकायैतं समर्पयन् कर्त्तुं
समर्पयामीति समर्पयेत् । तत्र आचम्य नैर्ऋत्या पूर्ववत्कलशं संस्थाप्य तत्र
कुमुदं दुर्जवं चाऽऽवाहयेत् । कुमुददुर्जयाभ्यां नमः इति गन्धाद्युपचारान्सम-
र्पयेत् । ततो नराहृतं महाकलं खड्गहस्तं महाचक्रं नीलं बहुराक्षसवेष्टितं
पीताम्बरयुषिष्ठं निर्ऋतिं ध्यात्वा—

एषेहि रसोगणनावक त्वं विशालवेतालपिशाचसंघैः ।

यमाधरं पाहि पिशाचनाय लोकेश्वरस्त्वं भगवन्ममस्ते ॥

भो निर्ऋत इहाऽऽगच्छेह तिष्ठ निर्ऋतिं साङ्गं सपरिवारं सशक्तिकं
कलश आवाहयामि । भोयुगः परापरेति मन्त्रेण नीलां पताकां नीलवर्जं
चोच्छ्रयेत् । अमुन्मत्तमयजमानमिति निर्ऋतये गन्धाद्युपचारान्०

निर्ऋतिं खड्गहस्तं च सर्बलोकैकपावनम् ।

आवाहयामि यत्नेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इति नरवा निर्ऋतये साङ्गाय० कर्त्तुं समर्पयामीति समर्पयेत् । तत्र
आचम्य पश्चिमे गत्वा कलशद्वयं प्रतिद्वारशाखं पूर्ववत्स्थापयित्वाऽस्मिन्क-
लशद्वयेऽञ्जनाखपदिग्गजमावाहयेत् । अञ्जनाखपदिग्गजाय नमः इति
गन्धाद्युपचारान्० । तत्र सामवेदिनाहस्विजौ पश्चिमद्वारे शान्तिसूक्तजपार्थं
स्वामहं वृजे ।

सामवेदस्तु पिङ्गाक्षो जागतः शक्रदेवताः ।

भरद्वाजस्तु विमन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मत्से भव ॥

इति भरवेकं कृत्वा अग्न आ वाहि बी० इति मन्त्रेण गन्धाद्युपचारान्सम-
र्पयेत् । ततो मकरस्थं पाशहस्तं शुकवर्णं किरीटधारिणं वरुणं ध्यात्वा—

एषेहि यादोगणवारिधीनां गणेन पर्जन्यसमाप्सरोगिः ।

विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि त्वमस्मान्भगवन्ममस्ते ॥

भो वरुणेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति वरुणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
द्वारकलश आवाहयेत् । इमं मे वरुण० इति मन्त्रेण श्वेतां पताकां श्वेतवर्जं
चोच्छ्रयेत् । तत्रा यामि० वरुणाय नमो गन्धाद्युपचारान्० ।

पाशहस्तं च वरुणमम्भसां पतिमीश्वरम् ।

आवाहयामि यत्नेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

इति नरवा वरुणाय साङ्गाय० कर्त्तुं दद्यात् । तत्र आचम्य पाशव्यां
पूर्ववत्कलशं निपाद्य तत्र पुष्पदन्तमावाहयामि सिद्धार्थमावाहावीत्यन्त्या

पुष्पदन्तसिद्धार्थो गन्धाद्युपचारैः पूजयेत् । मृगारूढं घृक्षवर्णं विश्वाम्बरधरं
युवानं वरस्त्वजदक्षिणवामकरद्वयं बाहुं ध्यात्वा—

एषोहि यज्ञे मम रक्षणाय मृगाधिरूढः सह सिद्धसंघैः ।

प्राणामिपः फालकवेः सहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

श्रीः पापो इहाऽऽगच्छेह विष्ट बाहुं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
कलश आवाहयेत् । बापो धृतमिति मन्त्रेण घृक्षां पताकां धूम्रध्वजं चोच्छ्र-
येत् । तत्र बायवतस्तपते० बायवे नम इति गन्धाद्युपचारान्तमर्पयेत् ।

बायुमाकाशगं चैव पवनं वेगवद्भस्मिन् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूज्यं प्रतिगृह्यताम् ॥

अनगारो महोजाश्च यथादृष्टमितिदिशि ।

तस्मै पूज्याय जगतो बायवेऽहं नमामि च ॥

इति नत्वा बायवे साङ्गायेत्यादि० वक्तिं दद्यात् । तत्र
गृक्षा कलशद्वयं प्रतिद्वारश्चाखं मार्गवत्स्थापयित्वा तत्र कलशद्वये सार्वभौ-
मदिग्गजमावाहयेत् । सार्वभौमदिग्गजाय नम इति गन्धाद्युपचारान्तमर्पयेत् ।
सुभायर्षवेदिनावृत्तिजाबुचरद्वारे शान्तिसूक्तमपार्थं स्वाभरं हृत्वे ।

पूरुषोऽप्यर्षवेदोऽनुष्टुभो रुद्रदेवतः ।

वेद्यं पायनं विधेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मत्वे भव ॥

इति मत्वेकं वृत्ता कं नो देवीरिति मन्त्रेण गन्धाद्युपचारान्तमर्पयेत् । ततो
नरस्युर्वं विमानस्थं कुण्डलहारकेयूरकविरं वरगदापरदक्षिणवामसूत्रद्वयं मुकु-
टिर्द्धं महोदरं महाकायं हरितवर्णं कुबेर ध्यात्वा—(१)

एषोहि यज्ञेऽयं यज्ञरक्षां विधत्स्व नमस्तमन्त्रेण सार्वभौ ।

सार्वभौमीभिः पितृभिः सहैव गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

श्रीः सोमेहाऽऽगच्छेह विष्ट सोमं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
वाहयेत् । आप्यायस्वेति मन्त्रेण हरिणं पताकां हरितध्वजं चोच्छ्रयेत् ।
सोमो धेनुं० सोमाय नम इति गन्धाद्युपचारान्तमर्पयेत् ।

सर्वनमस्तमन्त्रे तु सोमो राजा व्यवस्थितः ।

तस्मै सोमस्य देवाय नमस्तपत्ये नमः ॥

इति नत्वा सोमाय साङ्गावेत्यादि० वक्तिं दद्यात् । तत्र बायव्ये-
१ आम्नां गृक्षा पूर्ववत्कलशं विधाय तत्र सुभवीकृत्वावाहयामि मङ्गलः

मावाहयामि । सुमतीकमङ्गलाभ्यां नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् । वृषा-
रुढं दक्षिणवामहस्तयोर्वरत्रिशूलधरं त्रिनेत्रं शुक्लवर्णमीशानं ध्यात्वा—

एषोहि विश्वेश्वर नस्त्रिशूलकपाठखट्वाङ्गधरेण सार्धम् ।

लोकैर्न यज्ञेश्वर यज्ञसिद्धये गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥

भो ईशानेहाऽऽगच्छेद्द तिष्ठेशानं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं
कलश आवाहयेत् । अग्निं त्वा देव सवि० इति मन्त्रेण श्वेतपताकां सर्व-
वर्णवर्जं चोच्छ्रयेत् । तथीशानं० ईशानाय गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

वृषस्कन्धसमारुढं शुक्लहस्तं त्रिकोचनम् ।

आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन्पूजेयं प्रतिगृह्यताम् ॥

सर्वाधिपौ महादेव ईशानः शुक्ल ईश्वरः ।

— शुक्लपाणिर्विरूपाक्षस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वेशानाय साङ्गान्येत्पादि वलि दद्यात् ।

तत्र आचम्येशानपूर्वयोर्मध्येऽथ उद्दिश्य—

अनन्तप्रयनासीनं कणासप्तकमण्डितम् ।

पद्मशङ्खधरोर्ध्वाधोदक्षवामकरद्वयम् ॥

चक्रगदाधरोर्ध्वाधोवामकरद्वयं नीलवर्णमनन्तं ध्यात्वा—

एषोहि पातालधरामरेन्द्र नागाङ्गनाकिनरगीपमान ।

यस्योरगेन्द्राभरकोकसंघैरनन्त रक्षाध्वरमस्मदीयम् ॥

भो अनन्तेहाऽऽगच्छेद्द तिष्ठानन्तं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकमा-
वाहयेत् । अग्नं गौरिति मन्त्रेण भेषवर्णां पशुकां श्वेतवर्जं चोच्छ्रयेत् ।
अग्नं गौरिति मन्त्रेणानन्ताय गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

योऽसावनन्तरूपेण ब्रह्माण्डं सचक्षारम् ।

दुष्पवद्वारयेन्मूर्ध्नि तस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वाऽनन्ताय साङ्गान्येत्पादि० वलि दद्यात् । तत्र आचम्य नैर्ऋ-
त्यपश्चिमयोर्मध्य ऊर्ध्वमुद्दिश्यासूत्रद्वन्द्वमुष्टिवरोर्ध्वाधोदक्षिणकरं सुवस्त्रप-
ण्डलधरोर्ध्वाधोदक्षिणवामकरं चतुर्भुजं दशशृङ्गं त्रिदं लम्बोदरं रेकैर्ब-
्रह्माणं ध्यात्वा—

एषोहि सर्वाधिपते सुरेन्द्र लोकैर्न सार्धं पितृदेवताभिः ।

सर्वस्य पाताऽस्यापित्रपमासो विशाध्वरं नः सर्वत्र विनाय ।

भो ब्रह्मसिद्धाऽऽगच्छेद्द तिष्ठेति ब्रह्माणं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्ति-
कमावाहयेत् । ब्रह्म जज्ञानमिति रक्तपताकां रक्तध्वजं चोत्तूवेत् । ब्रह्म
जज्ञानमिति मन्त्रेण ब्रह्मणे गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् ।

पद्मयोनिश्चतुर्भूर्तिर्वेदावासाः पितामहः ।

यज्ञाध्यक्षश्चतुर्वक्त्रस्त्वस्मै नित्यं नमो नमः ॥

इति नत्वा ब्रह्मणे साङ्गयेत्पादि० चलिं दद्यात् । तत आचम्य मण्डप-
मध्येऽत्युच्चदण्डो दण्डस्तदीर्घस्त्रिहस्तविस्तृतो महाध्वजो विचित्रवर्ण इन्द्रस्य
हृज्जो० इति मन्त्रेण स्थाप्यस्तत्र ब्रह्म जज्ञानमिति मन्त्रेण ब्रह्माणमावाह्य
ब्रह्मणे नम इति गन्धाद्युपचारान्समर्पयेत् । ततो मण्डपबोद्धस्तम्भेषु सर्वेभ्यो
देवेभ्यो नमो वंद्येषु किनरेभ्यो नमः पृष्ठेषु पश्चमेभ्यो नम इति पूजयेत् ।
ततः पूर्वस्थां दिशि मण्डपाग्राहिः किञ्चिद्भूमिमुपलिप्त्वा तत्रोपविश्य-

त्रैलोक्ये चानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ।

ब्रह्मविष्णुशिवैः सार्धं रक्षां कुर्वन्तु तानि मे ॥

देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ।

ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च ॥

सर्वे ममाध्वरे रक्षां प्रकुर्वन्तु मृदाऽम्बिताः ।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्षेत्रपालगणैः सह ॥

रक्षन्तु मण्डपे सर्वे भ्रन्तु रक्षांसि सर्वतः ।

त्रैलोक्यस्यैभ्यः स्थावरेभ्यो भूतेभ्यो नमः । ॐ ब्रह्मणे नमः । ॐ विष्णवे
नमः । ॐ शिवाय नमः । ॐ देवेभ्यो नमः । ॐ दानवेभ्यो नमः । ॐ गन्ध-
र्वेभ्यो नमः । ॐ यक्षेभ्यो नमः । ॐ राक्षसेभ्यो नमः । ॐ पन्नगेभ्यो नमः ।
ॐ गोभ्यो नमः । ॐ ऋषिभ्यो नमः । ॐ मुनयेभ्यो नमः । ॐ देवमातृभ्यो
नमः । इति मन्त्रेकं गन्धाद्युपचारान्मन्त्रेकं मावमक्तचलिं समर्पयामीति
[च] चलिं दद्यात् । ततो यजमानः साचार्यत्विक् प्रसाकितपाणिपाद
आचान्तः प्राग्द्वारेण मण्डपं प्रविश्येत् । ततो यजमानोऽग्न्यावचना-
दक्षिणतः उपविश्येत् । आचार्यस्तु पूर्वस्थां दिशि पूर्ववेदिं विधाव
ह्य नित्यवत्सर्वदेवतास्थापनादिकं निर्वर्त्य ततोऽग्निस्थापनादि कुर्वा-
त् । अन्ये स्वमिस्थापनानन्तरं ग्रहस्थापनं तदनन्तरं तदुत्तरे मुख्य-
देवतास्थापनमिच्छन्ति । अग्रे नित्यपूजाकल्पितवेदिकापामेव देवतापूज-

भादिकं कृत्वा तदुत्तरं मण्डपेऽग्निस्यापनपूर्वकं ग्रहस्यापनमिच्छन्ति । अथ
 यथासंभवाय कर्तव्यम् । तत आचार्यः कुण्डपश्चिम उपविष्टोऽऽचम्य
 प्राणानायश्वास्मिन्कर्मण्यभिप्रतिष्ठां करिष्ये तदङ्गत्वात् संपार्जनमेवखायो-
 निदेवतास्थापनं च करिष्ये इति संकल्प्याभ्यासतनं संपृश्य कुण्डोदकेन
 श्रोत्र्य इदं बिष्णुरिति मन्त्रेणोपरिमेखलायां श्वेतवर्णालंकृतायां बिष्णुमावा-
 हयेत् । मध्यमेखलायां रक्तवर्णालंकृतायां ब्रह्म जज्ञानामिति मन्त्रेण ब्रह्माण-
 मावाहयेत् । अधोमेखलायां कृष्णवर्णालंकृतायां कद्रुद्रायेति मन्त्रेण कद्रुमावा-
 हयेत् । बिष्णवे ब्रह्मणे कद्राय गौर्यै नम इति प्रत्येकं गन्धाद्युपचारान् ।
 ततः कुण्डे स्थण्डिले वाऽग्निं मणयेत् । तत्पश्चात्—यज्ञियञ्चकलमादाय दक्षिणेन
 हस्तेनोक्तप्रकारेणोद्धिख्य कुण्डमाद्विरभ्युक्ष्य शकलमादेयवां निरस्य पार्श्वे
 ब्रह्मरूपं वागवतो भवेत् । जुष्टोदमूना आग्नेयो वसुधुतोऽग्निस्त्रिपुष्पिबानोद्धरने
 विनियोगः । ॐ जुष्टो दमूना० । एष्टमे राहूगणो गोवयोऽग्निस्त्रिपुष्पग्यावाहने
 विनियोगः । ॐ एष्टम इह होता० । अग्निनाऽग्निः कण्ठो मेषातिथिरग्निर्गो-
 वज्र्याग्निप्रतिष्ठापने विनियोगः । ॐ अग्निनाऽग्निः स० । ॐ भूर्भुवःस्वरोवि-
 त्त्वग्निं प्रतिष्ठाप्य चत्वारि शृङ्गन्ति मन्त्रस्य गौत्रमो वापदेवोऽग्निस्त्रिपुष्पमूर्ति-
 स्थाने विनियोगः । चत्वारि शृङ्गन्ति० इत्यग्निं ध्यात्वा कपिलजटाग्रं वेत्नानर-
 षाण्डिरयगोत्रं मेषध्वजं प्राङ्मुखं यमं संमुखो यव [शतिं माध्वं] । ततो ब्रह्म-
 वेदां देवतास्थापनं कुर्यात् । सा च कुण्डात्पश्चिदङ्गुलोपरीशानमार्गे हस्त-
 विस्तृता समचतुरस्रा मागुदवमवणा वमत्रयोवेता दशोऽङ्गुलोवा कार्वा ।
 तस्याः मयमो वमो द्व्यङ्गुलोच्छ्रायो द्वितीयतृतीयो ड्व्यङ्गुलोच्छ्रायो वमोऽ-
 पि द्व्यङ्गुलविस्तारः कार्वाः । एवं च वमैः सहाष्टादङ्गुलोच्छ्रिता भवति ।
 तस्यां च देवतावाहनं कुर्यात् । तत्र सर्वतोभद्रप्रकारमाह—

प्रागुदीच्यापता रेखाः कुर्यादेकोनविंशतिम् ।
 खण्डेन्दुस्त्रिपदः कोणे शृङ्खला पञ्चभिः पदैः ॥
 एकादशपदा वल्ली भद्रं तु नवभिः पदैः ।
 चतुर्विंशत्पदा वार्धो परिविंशिकैः पदैः ॥
 मध्ये चोदशभिः कोष्ठैः पञ्चषष्ट्यं स्पृशम् ।
 श्वेतैर्द्विः शृङ्खला कृष्णा वल्ली नीलेन पूरयेत् ॥

भद्राऽरुणा सिता वाऽपि परिधिः पीतवर्णकः ।

घाहान्तरदला श्वेता कर्णिका पीतवर्णका ॥

परिध्यावेष्टितं पद्मं बाह्ये सत्त्वं रजस्तमः ।

तन्मध्ये स्थापयेद्देवान्ब्रह्माद्यांश्च सुरासुरान् ॥ इति ।

तत्र पञ्चवर्णान्युक्तानि पञ्चपात्रे—

रजांसि पञ्चवर्णानि मण्डलार्थं हि कारयेत् ।

शालितण्डुलचूर्णेन शुक्लं वाऽऽयससंयवम् ॥

रक्तं कुसुम्भसिन्दूरगैरिकादिसमुद्भवम् ।

हरिद्राचोद्भवं पीतं रजनीसंयवम् क्वचित् ॥

कुशं दग्धयवैः कार्यं हरितं पीतकृष्णम् ।

रजनी हरिद्रा । एवं निष्पाद्य तत्र देवतावाहनं कुर्यात् । तद्यथा—ब्रह्मं
जहानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुब् ब्रह्मावाहने विनियोगः । ॐ ब्रह्म
जहानं० । मध्ये ब्रह्माणं प्रतिष्ठाप्य । आप्तायस्व गौतमः सोमो गायत्री-
सोमोवाहने विनियोगः । ॐ आप्तायस्व० । उत्तरे सोमं प्रतिष्ठाप्य ।
अग्निं त्वाऽऽग्नीगतिः शुनाशेष ईशानो गायत्री ईशानावाहने विनियोगः ।
ॐ अग्निं त्वा० । ऐशान्यामीशानं प्र० । इन्द्रं चो मधुच्छन्दा इन्द्रो गायत्री
इन्द्रावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्रं चो० । पूर्व इन्द्रं प्र० । अग्निं दूर्तं काण्वो-
भेषातिथिरभिर्गायत्र्यावाहने विनियोगः । ॐ अग्निं दूर्तं० । आग्नेय-
मग्निं प्र० । यमाय सोमं यमो यमोऽनुष्टुप्वावाहने विनियोगः । ॐ
यमाय सोमं० । दक्षिणे यमं प्रतिष्ठाप्य । मो घृ णो योरः कण्वो निर्ऋतिः
गायत्री निर्ऋत्यावाहने विनियोगः । मो घृ णा० । निर्ऋत्या निर्ऋतिं प्र० ।
तत्त्वा यामि शुनाशेषो वरुणास्त्रिष्टुब्वरुणावाहने विनियोगः । ॐ तत्त्वा
यामि० । पश्चिमे वरुणं प्र० । वायो अतं वामदेवो वायुरनुष्टुब्वावाहने
विनियोगः । ॐ वायो अतं० । वायव्या वायुं प्र० । ज्वया अत्र मैत्राव-
रुणो वसिष्ठो वसवस्त्रिष्टुब्वरुणावाहने विनियोगः । ॐ ज्वया अत्र० । वायु-
सोमयोर्मध्येऽष्टौ वसून्प्रति० । आ रुद्रासः इषावाश्व एकादश रुद्रा जगती
रुद्रावाहने विनियोगः । ॐ आ रुद्रास० । सोमेजानयोर्मध्य एकादश रुद्रान्प्र० ।
त्यां वु सौमरो मत्स्यो द्वादशऽऽदित्या जगत्यादित्यावाहने विनियोगः ।
ॐ त्यां नु सस्त्रियां० । ईशानेन्द्रमध्ये द्वादशाऽऽदित्यान्प्रति० । अग्निनावर्षी

राहूगणो गोतमोऽश्विनावृष्णिगश्वावाहने विनियोगः । ॐ अश्विनावृत्तिः ।
 इन्द्राग्निमध्येऽश्विनो प्रतिष्ठाप्य । ओमासो मधुच्छन्दा विन्धे देवो गायत्री [विन्धे]
 देवावाहने विनियोगः । ॐ ओमासवर्षणी० । अग्निवममध्ये दिग्भान्देवान्स-
 पैतृकान्म० । अपि त्वं वापदेवः सप्त यज्ञाः प्रकृतिः सप्तयज्ञावाहने विनि-
 योगः । ॐ अभि त्वं देव० । यमनिर्ऋतिमध्ये सप्त यज्ञान्म० । आयं गौ
 सर्पिराङ्गी सर्पा गायत्री सर्पावाहने विनियोगः । ॐ आयं गौः० । निर्ऋति-
 वरुणमध्ये भूतनागान्म० । अप्सरसामेतथो गन्धर्वाप्सरसोऽनुष्टुप् गन्धर्वाप्सर-
 आवाहने विनियोगः । ॐ अप्सरसां० । वरुणवायुमध्ये गन्धर्वाप्सरसां
 म० । कुमारं पाता कुमारः स्कन्दस्त्रिष्टुप् स्कन्दावाहने विनियोगः । ॐ कुमारं
 मातां० । ब्रह्मसोममध्ये स्कन्दं म० । ऋषममृषमो वैराज ऋषमोऽनुष्टुप्
 भावाहने विनियोगः । ॐ ऋषमं मा समानानां० । ब्रह्मसोममध्य ऋषमं म० ।
 शं नः करत्यर्षत्तयस्य घोरः कण्वो रुद्रो गायत्री शूलावाहने विनियोगः ।
 ॐ शं नः करत्यवर्षते० । ब्रह्मसोममध्ये शूलं म० । इषा रुद्रायेत्वस्य कुत्सो
 महाकाष्ठो जगती महाकाष्ठावाहने विनियोगः । ब्रह्मसोममध्ये महाकाष्ठं
 म० । अदितिर्होत्रो वा बृहस्पतिर्दसोऽब्दसादिगणावाहने विनियोगः । ॐ
 अदितिर्होत्रनिष्ट० । ब्रह्मेष्टानमध्ये दसादिसप्तगणान्म० । ताम्रिचर्णा सोम-
 रिर्दुर्गा त्रिष्टुष्टुर्गावाहने विनियोगः । ॐ ताम्रिचर्णा० । ब्रह्मेन्द्रमध्ये दुर्गा म० ।
 इदं विष्णुर्मेधातिथिर्विष्णुर्गायत्री विष्णवावाहने विनियोगः । ॐ इदं विष्णुर्मे० ।
 ब्रह्मेन्द्रमध्ये विष्णुं म० । उदीरतां रुद्रः स्वधा त्रिष्टुप् स्वधावाहने विनियोगः ।
 ॐ उदीरता० । ब्रह्माग्निमध्ये स्वधां म० । परं मृत्यो संकुचिको मृत्युरोगास्त्रिष्टु-
 प्मृत्युरोगावाहने विनियोगः । ॐ परं मृत्यो अनु परे० । ब्रह्मयममध्ये मृत्युरो-
 गात्प० । गणानां त्वा गृत्समदो गणपतिर्जगती गणपत्यावाहने विनियोगः ।
 गणानां त्वा० । ब्रह्मनिर्ऋतिमध्ये गणपतिं म० । शं नो देवीराम्बरीषः सि-
 ण्धुदीप आपो गायत्र्यवावाहने विनियोगः । ॐ शं नो देवी० । ब्रह्मव-
 रुणमध्येऽपः म० । मरुतो यस्य राहूगणो गोतमो मरुतो गायत्री मरुत्सवा-
 हने विनियोगः । ॐ मरुतो यस्य० । ब्रह्मवायुमध्ये मरुतः म० । स्थोनाः
 पृथिवि मेधातिथिर्भूमिर्गायत्री भूम्यावाहने विनियोगः । ॐ स्थोना पृथिवि० ।
 ब्रह्मणः पादमूले कर्णिकायः पृथिवी म० । इषं मे गङ्गे सिन्धुसिन्धैवमेवेता
 गङ्गापमुनासरस्वत्यो जगती गङ्गापावाहने विनियोगः । ॐ इषं मे गङ्गे

यमुने० । तत्रैव गङ्गादिनदीः प्र० । घाम्नो घाम्नो गौतमो वामदेवः सप्त-
 सागरा अष्टिः सप्तसागरावाहने विनियोगः । ॐ घाम्नो घाम्नो राजन्० ।
 तत्रैव सप्त सागरान्म० । तदुपरि येरुमावाह याद्यपरिचो सोमादिसन्निधौ क्रमे-
 णाऽऽयुधावाहनं कुर्यात् । सोमसमीपे गदामावाहयामि । ईशानसमीपे
 शुभ्रमा० । इन्द्रान्तिके वज्रमावाहयामि० । अग्निसमीपे शक्तिमा० । यमसमीपे
 दण्डमा० । निर्ऋतिसमीपे खड्गमावाहयामि । वरुणान्तिके पाशमा० ।
 वायुसमीपेऽहङ्कुशमावाहयामि । तद्वाद्य उत्तरतो गौतममा० । ऐशान्यां भर-
 द्वाजमा० । पूर्वे विश्वामित्रमा० । आग्नेय्यां कश्यपमा० । दक्षिणे जमद-
 ग्निमा० । नैऋत्यां वसिष्ठमा० । पश्चिमेऽत्रिमा० । वायव्यामकश्यपीमा० ।
 तद्वाहिः पूर्वं इन्द्राणीमावाहयामि । आग्नेय्यां कौमारीमा० । दक्षिणे ब्राह्मी-
 मा० । नैऋत्यां वाराहीमा० । पश्चिमे चामुण्डाया० । वायव्यां वैष्णवीया० ।
 उत्तरे माहेश्वरीमा० । ऐशान्यां चैनायकीमा० । इत्यष्टौ शक्तयः । इति
 पदपञ्चाधरेवताः सर्वतोमद्रे पुज्याः । एताः स्वस्वमन्त्रैश्च स्थापयित्वा तत्त-
 न्मन्त्रैरेव क्रमेण पूजयित्वा तत्तन्मन्त्रैर्नाममन्त्रैर्वा प्रत्येकं दश दश तिलापवा-
 हुर्वाहोमावसरे हुत्त्वोपहारं निवेदयेत् । ह्रीरोदनं ब्रह्मणे । घृताक्षमुदकाभि-
 मन्त्रितमिन्द्राय । आज्यौदनमग्नये । मापाशं यमाय । घृताशं निर्ऋतये ।
 नवनीठौदनं वरुणाय । यवौदनं वायवे । म्रियद्व्यवौदनं कृष्णवीर्यं वा
 सोमाय । गावेष्टुक्रमशिनाय । अन्येभ्यो यथाकार्यं सर्वेभ्यो वा यथासंभवं
 निवेद्यष्टेषामैर्धत्तिः कार्यः । इति सर्वतोमद्रे । अथ नामदेवताः । ॐ ब्रह्मणे
 नमो ब्रह्माणमावाहयामि । एवमेव सर्वत्र, सोमाय० ईशानाय० । इन्द्राय० ।
 अग्नये० । यमाय० । निर्ऋतये० । वरुणाय० । वायवे० । अष्टवसुर्यो० ।
 एकादशरुद्रेभ्यो० । द्वादशादिस्त्र्येभ्यो० । आश्विभ्यो० । विश्वेभ्यो देवे-
 भ्यो० । पितृभ्यो० । सप्तपसेभ्यो० । भूतनामेभ्यो० । गन्धर्वास्तरोभ्यः० ।
 इक्ष्वाकुभ्यः० । नन्दिने० । शूलाय० । महाकाशाय० । दत्तादिसप्तगणेभ्यो० ।
 दुर्गायै० । विष्णवे० । स्वधायै० । मृत्युरोगेभ्यो० । गणपतये० ।
 अर्द्धाय० । मरुद्भ्यो० । भूम्यै० । [गङ्गादिनदीभ्यो० । सप्तसागरैभ्यो० ।
 मेरवे० । गदायै० ।] त्रिशूलाय० । वज्राय० । शक्तये० । दण्डाय० ।
 खड्गाय० । पाशाय० । अहङ्कुशाय० । गौतमो० । मरुद्वाजाय० ।
 विश्वामित्राय० । कश्यपाय० । जमदग्नये० । वसिष्ठाय० । अत्रये० । अरु-
 ष्यङ्गे० । ऐन्द्रे० । कौमार्यै० । ब्राह्म्यै० । वाराह्यै० । चामुण्डायै० ।

- राहुं कृष्णपुष्पासतैः—कया नो वामदेवो राहुर्गायत्री राह्यावाहने विनि-
 योगः । ॐ कया नक्षि० । ॐ भूर्भुवः स्वः रात्री पुरोद्भव पैठीनसगोत्र राहो
 इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति स्थापयेत् । ततो वायव्ये ध्वजाकारे पट्टकले मण्डले
 दक्षिणामुखं—केतुं धूम्रपुष्पासतैः—केतुं कृष्णधुच्छन्दाः केतवो गायत्री
 केस्वावाहने विनियोगः । ॐ केतुं कृष्ण० । ॐ भूर्भुवः स्वरन्तर्वेदिसमुद्भवा
 जेमिनिनसगोत्राः केतव इहाऽऽगच्छतेह तिष्ठतेति स्थापयेत् । अथाधिदेवताः
 मत्स्यधिदेवतास्य पारस्योक्तमकारेण लिखन्ते । पात्रे तु—पारस्योक्ता या
 अधिदेवतास्ताः मत्स्यधिदेवताः याः मत्स्यधिदेवतास्ता अधिदेवता-इयान्वि-
 न्तेषां । ॐ अग्निं दूर्ध्वं काण्डो मेधातिथिरग्निर्गायत्र्यावाहने विनियोगः । ॐ
 अग्निं दूर्ध्वं । अथाइहाऽऽगच्छेत्स्यावाह्यं सूर्यदक्षिणपार्श्वेऽग्निम् । अस्तु मे मेधा-
 तिथिरापोऽमुष्टववावाहने विनियोगः । ॐ अस्तु मे सोमो० । आप इहाऽऽ-
 गच्छेत्तेत्स्यावाह्यं सोमदक्षिणपार्श्वेऽपः । स्योना पृथिवि मेधातिथिर्भूमिर्गायत्री
 भूम्यावाहने विनियोगः । ॐ स्योना पृथिवि० । भूम इहाऽऽगच्छेह तिष्ठेत्स्या-
 वाह्यं सोमदक्षिणपार्श्वे भूमिम् । इदं विष्णुर्मेधातिथिर्विष्णुर्गायत्री विष्णवावा-
 हने विनियोगः । ॐ इदं विष्णु० । विष्णो इहाऽऽगच्छेति बुधदक्षिणपार्श्वे
 विष्णुम् । इन्द्र भोगाः गुरुसमद इन्द्रस्त्रिष्टुब्धवाहने विनियोगः । ॐ इन्द्र
 भोगानि० । इन्द्रेहाऽऽगच्छेति गुरुदक्षिणपार्श्वे इन्द्रम् । इन्द्राणीमासु वृषाकपि-
 निन्द्राणी० पशूक्तिरिन्द्राव्यावाहने विनियोगः । ॐ इन्द्राणीमासु० । इन्द्राणी-
 हाऽऽगच्छेह तिष्ठेति शुक्रदक्षिणपार्श्वे इन्द्राणीम् । प्रजापते हिरण्यगर्भः
 प्रजापतिस्त्रिष्टुप् प्रजापत्यावाहने विनियोगः । ॐ प्रजापते० । प्रजापत इहाऽऽ-
 गच्छेह तिष्ठेति अग्निदक्षिणपार्श्वे प्रजापतिम् । आयं गौः सार्वरात्री सर्पा
 गायत्री सर्पावाहने विनियोगः । ॐ आयं गौः पू० सर्पा इहाऽऽगच्छेह
 तिष्ठेति राहुदक्षिणपार्श्वे सर्पान् । ब्रह्म जज्ञानं गौतमो वामदेवो ब्रह्मा
 त्रिष्टुब्धवाहने विनियोगः । ॐ ब्रह्म जज्ञानं० । ब्रह्मणिहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति
 केतुदक्षिणपार्श्वे ब्रह्माणम् । [आवाहयेदिति सर्वत्र] । अयं मत्स्यधिदेवताः ।
 उपमर्कं वसिष्ठो रुद्रोऽमुष्टुर्वावाहने विनियोगः । ॐ उपमर्कं यजामहे० ।
 ईश्वरेहाऽऽगच्छेह तिष्ठेति सूर्यवामपार्श्वे ईश्वरमावाहयामि । गौरीर्भिमा दीर्घ-
 मक्षमाश्वा जगत्पुमावाहने विनियोगः । ॐ गौरीर्भिमा० । गौरीहाऽऽगच्छेह
 तिष्ठेति सोमवामपार्श्वे श्रमावाहयामि । युद्धकन्दो दीर्घमा एकदक्षिष्टुप्

तिथीनावाहयामि । वृष्टि संवत्सरानावाहयामि । सुपर्णानावाहयामि । नागा-
नावाहयामि । सर्पानावाहयामि । वृक्षानावाहयामि । गधर्णानावाहयामि ।
विद्याधरानावाहयामि । अप्सरस आवाहयामि । रत्नानावाहयामि । भूवा-
न्यावाहयामि । अनुष्णानावाहयामि । इत्येते स्थाव्याः । तदस्तु मित्रावरुणा० ।
गृहा वै प्रतिष्ठासुक्तं तत्प्रति० । प्रतिष्ठां विधाय पूजाभारमेत् । तत्र ग्रह-
स्थानानि(स्वरूपाणि) ।

पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्मः प्रजापतिः ।
सप्ताश्वरयसंस्थश्च द्विभुजः स्यात्सदा रविः ॥ १ ॥
श्वेतः श्वेताम्बरधरां दशान्वः श्वेतभुवणः ।
गदापाणिर्हिवाहुश्च कर्तव्यो वरदः शर्मा ॥ २ ॥
रक्तमास्याम्बरधरः शक्तिशूळगदाधरः ।
चतुर्भुजो मेघगमो वरदः स्याद्वरसुतः ॥ ३ ॥
वीर्यमास्याम्बरधरः कर्णिकारमभयुतिः ।
खट्वगर्भगदापाणिः सिंहस्थो वरदो युधः ॥ ४ ॥
देवदेवगुरुः तद्वत्पतिश्वेनो चतुर्भुजो ।
दण्डिनो वरदो कार्पा सासमूत्रकण्ठलू ॥ ५ ॥
इन्द्रनीलद्युतिः शूली वरदो युधबाहनः ।
बाणबाणासनधरः कर्तव्योऽर्कसुतः सदा ॥ ६ ॥
कराकवदनः खट्वगर्भशूली वरदः ।
नीलसिंहासनस्थश्च राहुरश्च मञ्जरवते ॥ ७ ॥
पूजाविवाहः सर्वे गदिनी विक्रताननाः ।
सुधासनगता नित्यं केतवाः स्वर्बरमदाः ॥ ८ ॥
सर्वे किरीटिनः कार्पा ग्रहा लोकाहितावराः ।
अङ्गुलीनोच्छ्रिताः सर्वे भक्तमष्टोत्तरं सदा ॥ ९ ॥

इति स्थाव्या—धराः पुरुषमूर्केन षोडशोपचारैः पूजयेत् । तत्राः सूर्या-
दिभ्यो गुह्योदनं धृतपावसं ममूराञ्च सौरोदनं दध्योदनं घृहीदनं कसराज-
मजमसं विभौदनं च कथेन वक्तिं दद्यात् । अन्येभ्यः पावसम् । वृक्षा-
काशे सर्वेभ्यः पावसम् । ततो ग्रहवेदीशानमानेऽञ्जलवक्त्राकिकं बहिर्दक्षिण-
तन्निर्मुषितं कलशं पूर्ववन्मन्त्रैर्निदध्यात् । तदुपरि तस्या याथोति त्रयम्भा-
षाञ्च पूजयेत् । तत्र कलशस्य शूलं विष्णुरित्यादि । तत्राः मार्चना—

देवताननमंवाहे मृगधाने घटोद्भौ ।
 उन्मथोऽपि नदा कुम्प विघृतो विष्णुना स्वयम् ॥
 त्वत्तोमे सर्वनीर्घानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ।
 त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः मनिष्ठिताः ॥
 विधे स्वयं त्वमेवासि विष्णुः च भजापतिः ।
 आदिदेवा वसन्तो रुद्रा विश्व देवाः सपैतृकाः ।
 त्वयि निष्ठन्ति सर्वेऽप्यस्त कामफलप्रदाः ।
 त्वत्प्रसादादिद्यं यत्नं कर्तुमोहे जलोद्भव ॥
 सान्निध्यं कुरु देवेश वसन्तो भव सर्वदा ।

सत्रैकं ब्रह्मणं जगन्निष्कृतजपायें वृणुषात् । तत्र आचार्योऽग्रेः पश्चिम
 उपविश्य देशकालो भूत्वा तत्र मायत्रीपुरश्चरणाङ्गोपदेवतापरिग्रहार्थम-
 न्वाधानं करिष्ये । अस्मिन् वाङ्मनेऽप्यविद्यादि चक्षुषी आज्येनेत्यन्तमु-
 क्त्वाऽथ प्रधानमाश्रितं मोक्षं भोगं वृषं ब्रह्मपतिं शुक्रं ज्ञानेश्वरं राहुं केतु-
 मेताः प्रधानदेवता अमुकसंख्यया कान्दिपविश्वकृतनिकर्त्राहुनिभिरभि-
 मयो भूमिं विष्णुमेन्द्रमिन्द्रार्जोः भजापतिं सर्वाङ्गब्रह्माणपेता अग्निदेवताः पूर्वो-
 त्तरदक्षिणमुकसंख्ययेऽप्युक्ताः रुद्राः नारायणं ब्रह्माणमिन्द्रं यमं कालं विश्व-
 शुभदेवाः प्रत्यग्निदेवताः पूर्वोत्तरदक्षिणमुकसंख्यया प्रधानदेवतां सवितारं
 धृतीरीक्षमतिरुदगीश्वर्यादुम्बरज देवद्वयैः प्रतिद्वयं त्रिभिस्तद्वयैरुक्त्वा-
 क्त्वाहुनिपदनया पीठस्था देवता आचार्यदेवताश्च दश दशाऽऽप्याहुतिभि-
 स्तिलहुतिभिर्वा कर्तुमादृशदेवता इन्द्राद्यष्ट लोकावालोभान्या ब्रह्मपतिरथा
 देवता अमुकसंख्ययोरुक्त्वाऽऽप्याहुतिदेवताश्च मण्डल(ल)देवताश्च दश दश घृता-
 क्तिलहुतिमिरकैरुक्त्वाऽऽप्याहु-या वा यक्ष्ये । शेषेण स्विष्टकृतमि-
 त्यादि । आज्यसंस्कारकले चरुपायसत्रीहिमिलैः सहऽऽज्यस्य पर्वमिक-
 रणादि कृत्वा ततो चसुष्यन्ते रजमानेन द्रव्यत्यागः कार्यः । स वेदे
 हवनीयद्रव्यं हुतं होषमाणं चान्वाधानोक्तदेवताभ्योऽस्तु न भवेति । तत्र
 ग्रहसामिधः—

अर्कः पलाश खदेर अ(रो ह)पामार्गोऽथ पिपलः ।

औ(म्बरश्व)दूर्वाकुशाश्च समिधः कपात् ॥

अथ ब्राह्मीय काले प्रधानहोषद्वयाजेन पार्श्वदेवतानां तदनेनैरासापिति
 विशेषा समिधश्चोद्भूतवर्धं वा ग्रहाणाम् । ततः पूर्वोक्तगान्धीत्यासन्कृत्वा

पूर्वाह्न एव प्रादुमुखा सटदुमुखा वा गायत्र्यर्थं स्मरन्तो द्विजा निक्षिन्त-
 स्या होमं कुर्युः । होमे तु सप्रणवव्याहृतिका स्वाहान्ता गायत्री । तूर्वा-
 यस्याकाऽऽहुतिः । तूर्वासमिधा मध्वाज्याश्चञ्जनं कायेम् । एवमन्वाधानोक्त-
 क्रमेण होमं समाख्यामि मण्ड्याऽऽचार्यो नापमन्त्रैः पूर्वोक्तपोठादिदेवताहोमं
 कुर्यात् । ततः शिरपुत्रे नद्याऽऽह्नाय हुन्वा पूर्वोक्तस्थापनमन्त्रैर्लोकपालग्रहा-
 विश्वो वारि दद्यात् । ततो गायत्र्यारंभेन दध्यक्त पयसाऽक्तं च घृताक्तं
 चाऽऽहारपारायणं वलि शिरोव्याहृतिसहितगायत्र्या त्रिवारं प्रोक्षितं दद्यात् ।
 तत्र मन्त्राः—गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिः सार्वता देवता गायत्री छन्दो गाय-
 त्रीमोत्यर्थं वलिदानं विनियोगः । सव्याहृतिकां गायत्रीं पठित्वा गायत्र्यै
 साङ्गायै सपरिवार्यै सव्याक्तकाया इमं सदीपं दध्यक्तवलिं समर्पयामि ।
 भो गायत्रीम वलिं गृहाण । मम सकुटुम्बस्याऽऽयुष्कर्त्री क्षमकर्त्री पुष्टकर्त्री
 सुष्टिकर्त्री निविघ्नकर्त्री भव । ततस्तारणाद्वारहणं वलिं कुङ्कुमादीरक्त रक्तपु-
 प्यादियुतं सोदकुम्भं सकृष्णार्णवं तदभावे सनारिकेलं सदीपं सदक्षिणं क्षेत्रपा-
 लाय दद्यात् । क्षेत्रस्य वामदेवः क्षेत्रपालोऽनुष्टुप् क्षेत्रपालेभ्योत्यर्थं वलिदाने
 [विनिर्वाणः] । ॐ क्षेत्रस्य पतिना० । क्षेत्रपालाय भूतपेतापशाचराससशक्तिनी-
 हाङ्कनीयत'लादिपरिवारयुतायेम सदीपं वलिं समर्पयामि । भोः क्षेत्रपालं
 वलिं गृहाण । मम सकुटुम्बस्याद्यादि० । वलिं गृह्णन्तु ये देवा इत्यादिश्लोकान्प
 ठेत् । इमं वलिं शृङ्गेण दूर्वाक्षणेन वा चतुष्पथं क्षेपयेत् । ततः प्रसालितपाणिपा-
 पाद् आचम्य देवकालौ स्मृत्वा कृतस्य गायत्रीपुराणपदातिहोमस्य पूर्णता-
 सिद्धयर्थं पूर्णाहुतिं होप्य इति संकल्प्य सुचि द्वादशगृहांतं चतुर्गृहांतं वाऽऽव्यं
 कृत्वा वस्त्रयुतनारवलादिफलं चन्दनमालादियुतं तदुपरि निषाद्य पूर्णाहुतिं
 यजमानान्धारव्य आचार्यो जुहुयात् । तत्र मन्त्राः—समुद्रादूर्मिरिति तृचस्व
 गौतमो वामदेवोऽग्निहिष्टपूर्णाहुतिहोमे विनियोगः । ॐ समुद्रादूर्मि० मूर्धानं
 दिवो वारहस्पत्यो भरद्वाजो वैश्वानरस्त्रिष्टुर्पूर्णाहु० मूर्धानं दि० पुनस्त्वाग्निर्व-
 सुक्रा आदित्याः शतक्रतुस्त्रिष्टुर्पूर्णाहु० पुनस्त्वाऽऽदित्या० पूर्णादर्वि विश्वे
 देवाः शतक्रतुरनुष्टुर्पूर्णाहु० । ॐ पूर्णाहु० । ॐ पूर्णा दर्वि परा० । सप्त ते
 अग्ने सप्तवानग्निर्जगती पूर्णाहुति० । ॐ सप्त ते अग्ने स० । वामं ते वामदेव
 आपो जगती पूर्णाहुति० । ॐ वामं ते विश्वं० । स्वाहाकारेण प्रोक्षितं ।
 पूर्णाहुतिमुत्तरां जुहोति० । अयं यजमानस्त्विदमग्रे वैश्वानराय वसुक्रा-

दित्येभ्यः शतकृतये सप्तवत्सेऽप्ययेऽद्भ्यश्च न भवेति त्यागं कुर्यात् । ततो
 वसोर्धारा । तथायं क्रमा-बह्वेकपरि स्तम्भद्वयविधुतामौदुम्बरीमृज्जीपकोटरां
 बाहुप्रमाणामाद्रीं सुचं पूर्वाभ्रां लिधाय तदुपरि शृङ्खलाविधुतेन निर्भकधृतपूरिधेन
 शान्मृदादिकुम्भेन यवमात्रच्छिद्रेणाऽऽञ्चं मुञ्चताऽग्रेरुपरि वसोर्धारां पातयेत् ।
 तस्यां च पृतधारायां सुदुर्नास्तिकयाऽग्रे पतन्त्यां चमकानामेवादिस्त्कानि
 अत्र आवेयेत् । अथ चमकालुवाकानामग्निः काण्डकृपिरायाऽऽग्नौष्णवी
 गायत्री श्रिष्टं यजुर्वाजादयो छिद्गोक्ता अस्मादिविशेषा देवता वसोर्धारायां
 विनियोगः । ॐ अग्निर्माळे पुरोहितम् । बिष्णोर्नुकमिति वषणामौचध्यो
 दीर्घमा बिष्णुस्त्रिष्टुब्बसोर्धारायां विनियोगः । बिष्णोर्नु कं० । आ ते पि-
 त्रिरिवि पञ्चदशानां गृत्समदो दद्रुस्त्रिष्टुब्बसोर्धारायां विनियोगः । आ ते
 पितर्यम्० । स्वादिष्टयेति दशानां वैश्वामित्रो मधुच्छन्दाः पवमानसोमो गायत्री
 वसोर्धारायां विनियोगः । स्वादिष्टया० । वसोर्धारां जुहोषि । महावैश्वानरं
 नाम वैश्वानराख्य आरण्यके षष्ठमपाठके पठितं सामद्वयं तस्य महावैश्वानरः
 पच्छो वृहती, छत्रो वसोर्धारायां विनियोगः । ज्येष्ठसाय तु मूर्धानं दिव
 इत्यस्यामृचि गीतम् । ज्येष्ठसाम्नो भरद्वाज ऋषिर्वैश्वानरी देवता त्रिष्टुब्बसो
 वसोर्धारायां विनियोगः । सामाभावे ऋहमात्रं पठेत् । एवं वसोर्धारां
 विधाय यथाशास्त्रं पूर्णपात्रविधोकादि कर्मक्षेपं समापयेत् । ततो यजमानो
 दक्षिणासंकरूपं कुर्यात् । तच्चैवं-पूर्वसंकरूपमुक्त्वाऽऽत्ममविनिधित्वेन ब्राह्म-
 णद्वारा कृतं यच्चतुर्विधतिलज्ञात्मकममुकलज्ञात्मकं वा गायत्रीपुरश्चरणं
 तत्संपूर्णफलदायकमेव तत्कर्तृकेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणाप्रदानं करिष्य इति
 संकल्प्य तत आचार्योदयो ऋत्विजश्च यजमानहस्ते श्रेवःसंपादनं कुर्यात् ।
 तच्चैवं-शिवः आथः सन्तु । सौमनस्वमस्तु । अस्तं चारिष्टं चास्तु । दीर्घ-
 मायुः त्रि(श्रे)याः शान्तिः शुष्टिस्तुष्टिश्चास्तिव्यादि । मयभियोगेन यथाऽस्मि-
 न्गायत्रीपुरश्चरणे कृतं यदाचार्यकर्म तदुत्पन्नं यच्छ्रेयस्तत्तुभ्यमहं संपददे ।
 धेयस्ते(यः) प्रतिशृण्वताम् । प्रतिशृण्वामीति यजमानो वदेत् । एवं ब्रह्मा सदस्य
 उषद्रष्टा च । एवमेव प्रतिनिधयो ब्राह्मणा अस्मिन्नाभं श्रीपुरश्चरणेऽमुकसं-
 ख्याकः कृणो यो जपस्तथा च कृतं यद्धवनं तदुत्पन्नं यच्छ्रेयस्तत्तुभ्यमहं
 संपददे । एवं सर्वेऽपि । ततो यजमानश्चन्दनादिनाऽऽचार्यादीन्क्षुब्ध स्वगन्ध-
 मुषार्यामुकशर्मणेऽमुकगोत्राय[ऋत्विजे] कृतगायत्रीपुरश्चरणमविष्टासिद्धपर्यामिम

दक्षिणां तुभ्यमहं संपददे । ते च सावित्रीं यजुषा प्रतिगृह्य स्वस्वशास्त्रीयां
कामस्तुतिं षटेयुः । तत आचार्याय गां ब्रह्मणे वृषभं सदस्याय सदश्वमुप-
द्रेष्टे पूर्णपात्रं च दत्त्वा विशिष्टदक्षिणादिना तान्परितोषयेत् । दक्षिणामान-
मुक्तं वसिष्ठसंहितायाम्—

सावित्र्याः प्रतिसाहस्रं गौरेका दक्षिणा मता ।

तदभावे तु तन्मूल्यं विचित्राढ्यविवर्जितम् ॥ इति ।

ततः उक्तप्रकारेण गां संपूज्य दद्यात् । तत्र मन्त्रः—

ब्रह्मसाधनभूता या विश्वस्याघोषनाशिनी ।

विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनया गवा ॥

ततो वृषभम्—

धर्मस्थं वृषकपेण जगदानन्दकारक ।

अतस्तस्य भदानेन शान्तिरस्तु सदा मम ॥

अश्वमन्त्रः—

सीरान्धिमघनोद्भूत वाहनं सवितुः परम् ।

जगदानन्दकर्ता स्वमतः शान्तिं भयच्छ मे ॥

ततो नानावेदान्तवर्तनानाद्यात्वाध्यायिभ्यो नानागोत्रेभ्यो नानाधर्मभ्यो
ब्राह्मणेभ्यो दीनानायेभ्योऽन्यपदगुण्यो यथाशक्ति भूपर्वा दक्षिणां दातुम-
शुःशुच्य इति । तत आचार्यादयो ग्रहवेदीसमीपस्थकलशोदकेन मुखयन्त्रि-
कलशोकेन द्वारकलशोदकेन च दुर्वागुह्यैरुदह्मुत्वास्तिष्ठन्तः पादमुखं यज-
मानं सपरनीकं सापव्यमभिपिञ्चयेत् । अभिषेके परनीं घामभागे । अभिषेक-
समये गीतवाद्यादिपङ्क्त्युर्ध्वधोषः कार्यस्तत्र मन्त्राः—समुद्रज्येष्ठा इति
चतसृणां वसिष्ठ आपस्विष्टुवभिषेके विनियोगः । ॐ समुद्रज्येष्ठाः । त्राव-
न्तामिव तिसृणां सप्तर्षव आपोऽनुष्टुवभिषेके विनियोगः । त्रायन्तामि० ।
इमा आपा श्वि० । देवस्य स्वा० । असीम्यामिति षण्णां विश्वस्यद्वाऽनुष्टु-
वभिषेके विनियोगः । ॐ असीम्यां मे ना० । यक्षं श्रीर्षण्य० । प्रीताभ्य-
स्त० । यक्षं दोषण्या० । आन्त्रेभ्यस्ते० । यक्षं पतन्ना० । ऊरुषां मे
अ० । यक्षं भ्रीणिष्या० । मेरुनाहनं करणा० । यक्षं सर्वस्मा० । अङ्गा-
वङ्गान्द्रो० । यक्षं सर्वस्मा० । अन्ये च स्वस्वशास्त्रोक्ता यन्त्रा ग्राह्याः ।
पौराणिकास्तु ।

सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
 वासुदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्षणो विष्णुः ॥ १ ॥
 मधुसूतानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ।
 व्याखण्डलोऽग्निर्मगवान्यमो वै निर्ऋतिस्तथा ॥ २ ॥
 वरुणः पवनश्चैव घनाध्यस्तस्तथा शिवः ।
 ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पान्तु मे(ने) सदा ॥ ३ ॥
 कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मैत्रा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः ।
 सुदुर्लभज्जा वपुः शान्तिः कान्तिस्तुष्टिश्च मातरः ॥ ४ ॥
 एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु देवपत्न्याः समावरः ।
 आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीवसितार्कजः ॥ ५ ॥
 ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुः केतुश्च तपिताः ।
 देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ ६ ॥
 ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च ।
 देवपत्न्यो द्रुमा नागा देव्याश्चाप्सरसां गणाः ॥ ७ ॥
 अस्त्राणि सशस्त्राणि राजनो बाहूनानि च ।
 औषधानि च रत्नानि फालस्पावयवाश्च ये ॥ ८ ॥
 सखितः सागराः शैलास्वीर्थानि जलदा नदाः ।
 एते त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वकामार्थसिद्धये ॥ ९ ॥

एवमभिषिक्तो यजमानः कुतस्त्रानः पीठदेवतानामुत्तरपूजां कृत्वा पश्य
 स्मृत्या० मन्त्रहीनं० अपराधमदस्तामीति द्वयोः पीठयोः समाप्य, उत्तिष्ठ
 ब्रह्मण० अश्वारभिमद्वयो० यान्तु देव० इति पीठदेवता विसृज्य पीठमा-
 चार्याय दद्यात् । तत्रैवम्—इदं पीठं सोपस्कृतं सदाक्षिणाकं कृतसंकल्पसि-
 द्धयर्थमाचार्याय तुभ्यमहं संमदद इति दत्त्वा तवोग्रं संपूज्य गच्छ गच्छेति
 विसृज्य ततो मण्डपदेवता द्वारदेवताश्च विसृज्यामुं मण्डपं ध्वजपताकाद्युपस्क-
 रसहितं तुभ्यमहं संमदद इत्याचार्याय सदस्याय वा दद्यात् । ततः कुतस्य
 कर्मणः पूर्णतासिद्धये नानागोत्रान्ब्राह्मणान्भोजयित्वा तेन श्रीपरमेश्वरः
 श्रीपतामिति कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा पुनः पुण्यादवाचनं कृत्वा कर्माच्छिद्रं
 वाचापित्वा ब्राह्मणान्संपूज्य भोजयित्वा तेष्य आग्निषो गृहीत्वा स्वयमे-
 ष्टजनैः सह मुञ्जीत ।

विश्वामित्रवसिष्ठादिकरानालोक्य कृत्स्नशः ।

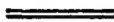
तेभ्यः स्तारं समुद्धाय स्फुटित-त्रानुसारतः ॥

घारेह्युपनाम्ना च वित्तपावनसंनिना ।

घाह्णाहिना शंकरेण गायत्रीपद्धतिः शुभा ॥

रचिता वा तथा देवस्तुष्यतां परमेश्वरः ॥

इति श्रीमद्वित्तपावनकुलादिषसंभवधारेःह्युपनामकवह्नाहमूरिसूनुर्धक
रविरचिता गायत्रीपुरावरणपद्धतिः समाप्ता ॥

अथ परार्थगायत्रीजपकर्तृणां प्रायश्चित्तं हेमाद्रौ —

दशकुञ्जपतो देवीं परार्थं कृच्छ्रमीरितम् ।

अतं परार्थं जपतः पराकं परिकीर्तितम् ॥

सहस्रसंख्ययाऽन्यार्थं शुद्धयर्थं चान्द्रमाचरेत् ।

अयुतं नियुतं चाऽपि परार्थं धनलोभतः ॥

जपतस्तस्य कर्माणि सद्यः शीर्यन्ति देहताः ।

तस्योपनयनं मूयश्चान्द्रायणचतुष्टयम् ॥

औपासनाग्नेः संधानं गायत्रीदानमेव च ।

केशानां वपनं कृत्वा पञ्चगव्यं ततः परम् ॥

परार्थं यावती संख्या गायत्री मणवादिका ।

पुनः स्वार्थं जपेत्पश्चात्ततः शुद्धिरवाप्यते ॥

एवं कृत्वा द्विजः शुच्येदन्यथा जहकाकवत् ।

तस्य अन्य नृया लोके नादधारणमात्रकम् ॥ इति ।

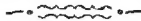
ग्रन्थनाम ।

मूल्यम् ।

रु० आ०

८६ विधानमाला—श्रीनृसिंहमहद्विरचिता ।...	४	४
८७ अभिहोत्रचन्द्रिका—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिकृता ।	२	१४
८८ निरुक्तम्—दुर्गाचार्यकृतवृत्तिसमेतम् । भागदयात्मकम् । ...	१६	४
८९ काव्यप्रकाशः—संकेताख्यटीकासमेतः । ...	३	४
९० शाङ्खायनारण्यकम्—कवेदान्तर्गतवाष्कलशास्त्रीयम् । ...	०	९
९१ गौतमप्रणीतन्यायसूत्राणि—भाष्यवृत्तिभ्यां समेतानि ।...	४	८
९२ श्रीमद्भगवद्गीता—सटीकरामानुजभाष्ययुता । ...	७	८
९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिकृतः ।	६	१२
९४ संस्कारपद्धतिः—अभ्यंकरोपाह्वभास्करशास्त्रिविरचिता ।	२	८
९५ काश्यपशिल्पम्—महेश्वरोपदिष्टम् । ...	३	१
९६ करणकौस्तुभः—कृष्णदेवज्ञविरचितः ।...	०	९
९७ मीमांसादर्शनम्—सतन्त्रवार्तिकशास्त्रभा० भागपट्टकात्मकम् । २५	९	९
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः—म. म. अभ्यंकरोपाह्ववासुदेवशास्त्रिमणीतः ।	०	९
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयपरिशिष्टम्—	०	१३
९९ भास्करीयबीजगणितम्—नवाङ्कुराटीकासहितम् । ...	२	०
१०० प्रायश्चित्तेन्द्रुशेखरः—नगेशमहद्विरचितः । कुण्डार्कपुतः ।	१	१०
१०१ शांकरपादभूषणम्—पर्वतेत्युपाह्वरघुनाथशास्त्रिकृतं द्विभा०	८	५
१०२ ब्रह्मवैवर्तपुराणम्—भागदयात्मकम् ।...	९	४
१०३ श्रुतिसारसमुद्धरणम्—गिर्यारनामकपोटकाचार्यमणीतम् ।	०	१३
१०४ त्रिंशच्छ्लोकी—टिप्पणीविवृतिभ्यां समेता । धर्मशास्त्रग्रन्थः ।	२	१५
१०५ आश्वलायनश्रुतसूत्रम्—आश्वलायनवार्त्तपरिणीतम् । ...	२	१२
१०६ दशोपनिषदः—मूलभावम् । ...	२	०
१०७ लीलावती—श्रीमद्भास्कराचार्यमणीता । टीकाद्वयोपेता द्विभागा ।	३	०
१०८ व्याकरणमहामाष्यम्—प्रदीपोद्घोतयुतं (अङ्गा०) म. मा. ।	२	१२
श्रीमत्पद्मपुराणम्—महापुराणान्तर्गतं चतुर्भागात्मकम् ।	२०	०
सिद्धान्तदर्शनम्—महर्षिवेदव्यासमणीतं निरञ्जनमाष्ययुतम् ।	१	४
आधानपद्धतिः—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिमिः कृता ।	१	१४
पञ्चालम्भमीमांसा—किंजवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिविरचिता ।	०	१०
शिवमारतम्—कवीन्द्रपरमानन्दविरचितम् । ...	१	०

**आनन्दाश्रममुद्रणालयमुद्रितग्रन्थावल्या अकारादिवर्णानुक्रमेण
ग्रन्थाङ्केन मूल्याङ्केन च सहितं मूल्यापत्रम् ।**

ग्रन्थाङ्कः		मूल्यम्		ग्रन्थाङ्कः		मूल्यम्	
		रु०	आ०			रु०	आ०
४१	अग्निपुराणम्	५	४	२०	जीव-मुक्तिविमेकः	३	१२
८७	अग्निहोत्रचन्द्रिका	२	१४	२४	जैमिनीयन्यायभालाविस्तरः	८	०
८४	अद्वैतामोदः	२	१०	६९	ज्ञानार्णवतन्त्रम्	१	४
५७	आचारभूषणम्	४	६	८५	ज्योतिर्नियन्त्रः	३	१५
५८	आचारेन्दुः	४	०	३७	तैत्तिरीयब्राह्मणम्	१४	८
	आधानपद्धतिः	१	१४	४२	तैत्तिरीयसंहिता	४८	१०
१०५	आध्यात्मनगृहसूत्रम्	१२	१२	३६	तैत्तिरीयारण्यकम्	९	१
८१	आध्यात्मनश्रौतसूत्रम्	४	११	१२	तैत्तिरीयोपनिषत्	१	१२
६२	ईशकेनकठाद्युप० (रामा०)	२	८	१३	तैत्तिरीयोपनिषद्वाप्यवा०	२	२
७६	ईशकेनकठोपनिषदः	१	०	७८	विस्थलीसेतुः	३	१२
५	ईशावास्योपनिषत्	०	१४	१०४	विंशच्छ्लोकी	२	१५
२९	उपनिषदां समुच्चयः	६	१२	९३	दर्शपूर्णमासप्रकाशः	६	१२
३२	ऐतरेयब्राह्मणम्	१०	१०	१०६	दर्शोपनिषदः	२	०
३८	ऐतरेयारण्यकम्	३	०	७४	द्राक्षायणगृहसूत्रवृत्तिः	१	०
११	ऐतरेयोपनिषत्	१	४	३३	धन्वन्तरियनिघण्टूरा०स०	६	४
९६	करणकौस्तुभः	०	९	९८	धर्मतत्त्वनिर्णयः	०	९
७	काठकोपनिषत्	१	४	९८	धर्मतत्त्वपरिशिष्टम्	०	१३
६६	काव्यप्रकाशः	६	४	५६	नित्यापोडशिकार्णवः	३	४
८९	काव्यप्रकाशः	३	४	८८	निरुक्तम्	१६	४
९५	काश्यपशिल्पम्	३	१	३०	नृसिंहपूर्वोत्तरतापनीयोप०	१	१२
६	केनोपनिषत्	१	०	९१	न्यायसूत्राणि	४	८
५२	गणेशगीता	२	०		पद्मपुराणम्	०	०
१	गणेशाथर्वशीर्षम्	०	६		पद्मलम्भमीमांसा	०	१०
७३	गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः	१	८	७२	परिभाषेन्दुदोहरः	२	६
६१	गीतमसूत्रम्	२	८	४७	पातञ्जलयोगसूत्राणि	३	०
१०	छान्दोग्योपनिषत् (शां०)	५	०	३	पुरुषसूत्रम्	०	४
६३	छान्दोग्योपनि० (रामा०)	३	१२	५५	पुरुषार्थचिन्तामणिः	४	०
७९	छान्दोग्योप० (मिताक्षरा०)	२	०	८	मथोपनिषत्	१	०